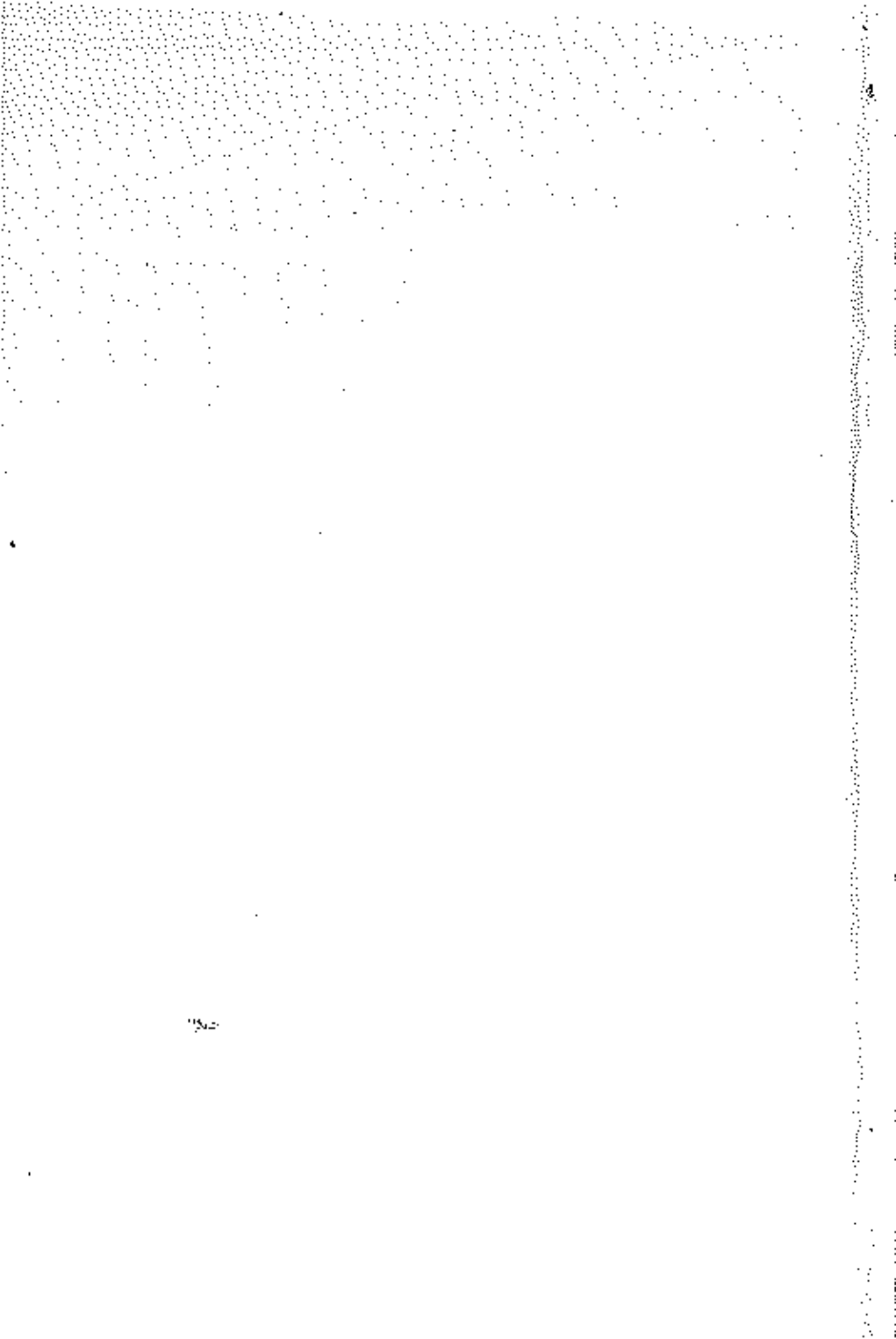

Milovan ANTONIĆ

„AGROJAPRA“
ZADRUŽNI PUTOKAZ
U PODGRMEČU

BIBLIOTEKA

Monografije

6

Urednici:

Jovo BAJIĆ

Ranko PRERADOVIĆ

Recenzent:

Prof. dr Zorka ZAKIĆ

Milovan ANTONIĆ

„AGROJAPRA”
ZADRUŽNI PUTOKAZ
U PODGRMEČU

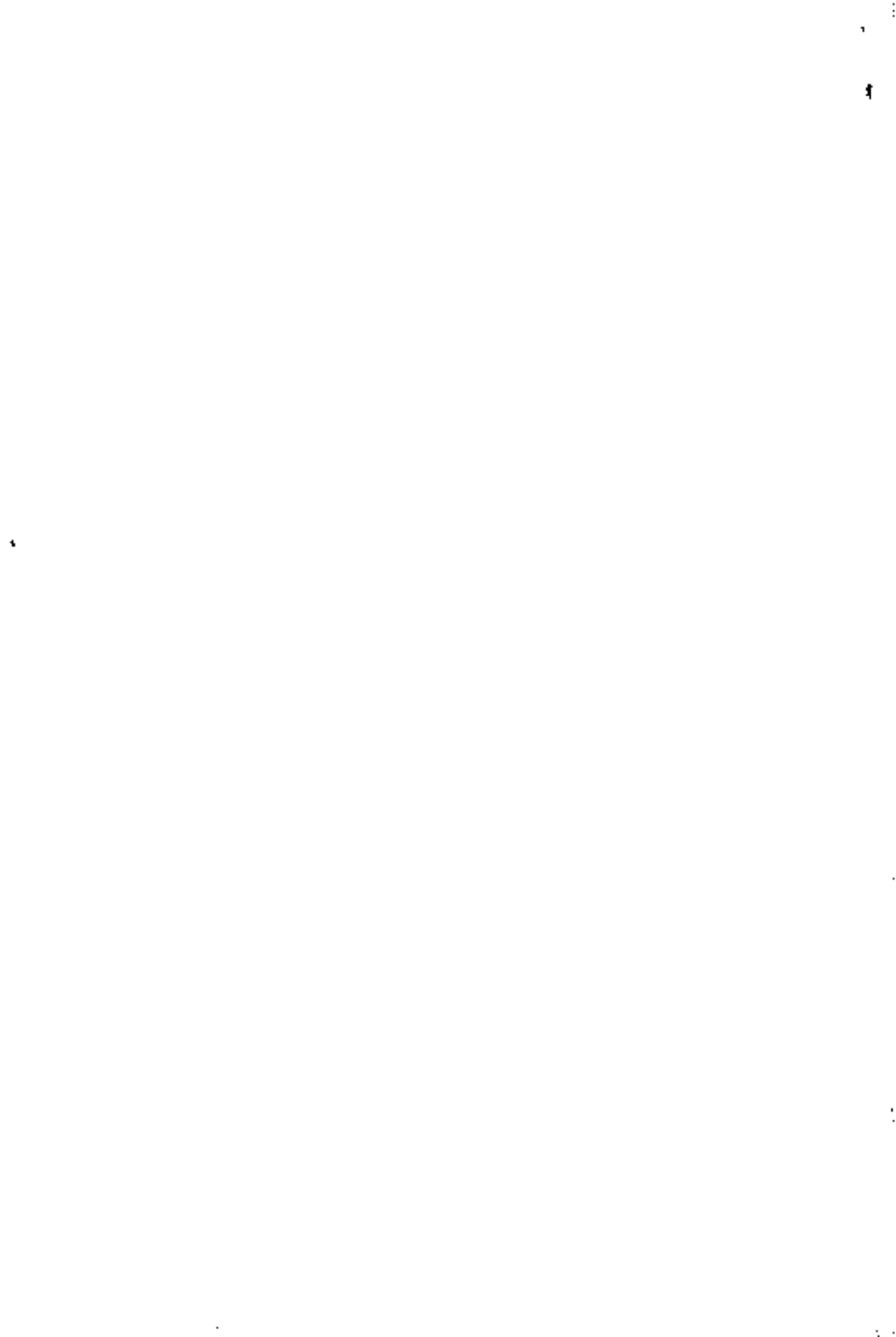
Banjaluka - Donji Agići
2007.

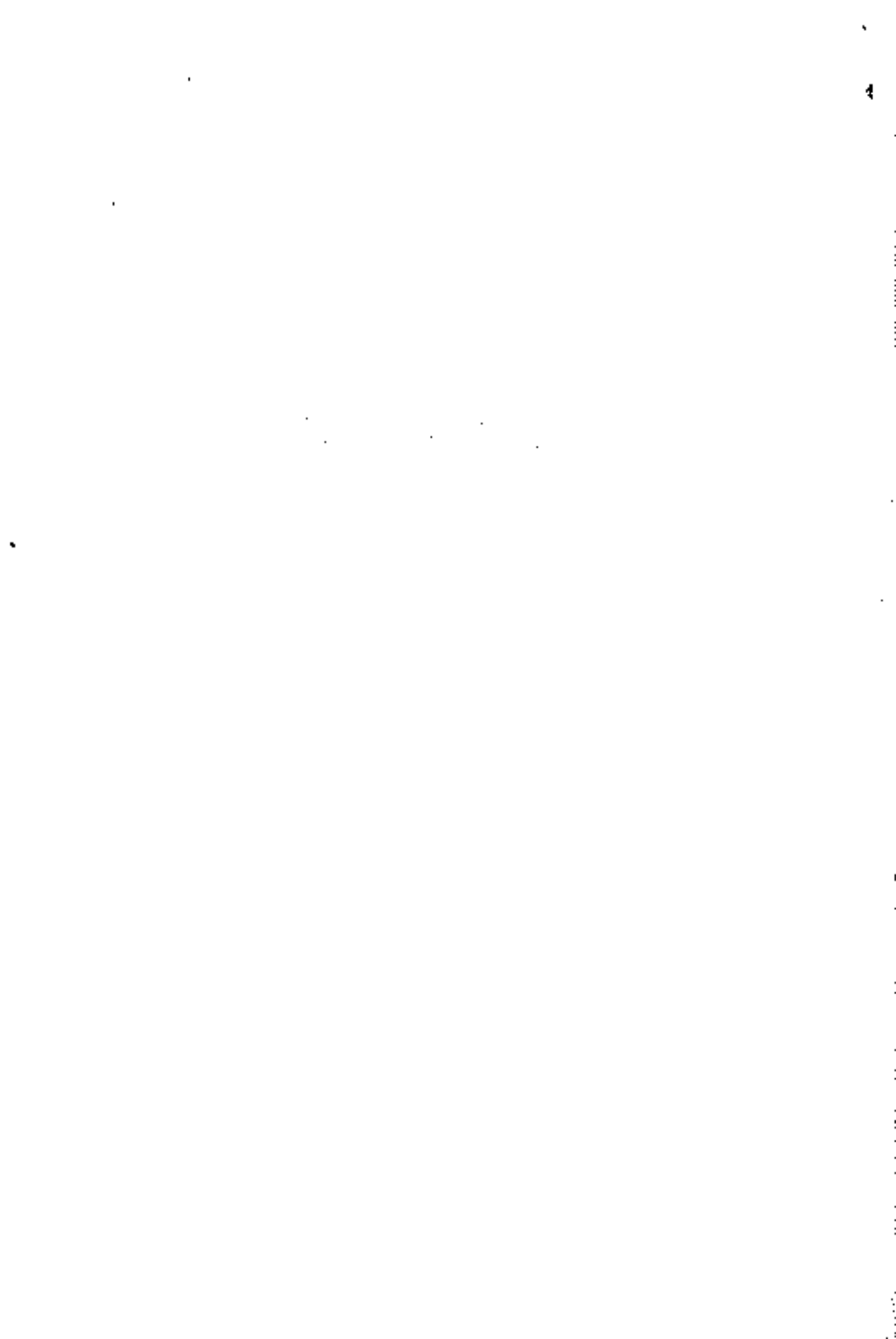
Ocu Draganu

Što ja počeh - ti produži!

J. J. Zmaj, *Svetli grobovi*

1. PRISTUP

PREDGOVOR

Jedan od osnovnih razloga zbog koga se pojavila ova knjiga je moja želja da sa svima onima koji je budu imali u rukama i koji je budu čitali podijelim iskustvo koje sam sticao poslednjih sedam godina dok smo osnivali i jačali Opštu zemljoradničku zadrugu "Agrojapra" u Donjim Agićima. Radovalo bi me ako bi to iskustvo moglo bar malo da pomogne onima koji se bave ili tek namjeravaju da se bave zadrugarstvom.

Prije dolaska u "Agrojapru" 1999. godine, radio sam kao i novinar i urednik lista IMT jednog velikog industrijskog sistema kao što je bila Industrija traktora i mašina u Novom Beogradu koja je proizvela oko milion traktora i motokultivatora i oko dva miliona priključnih mašina pod znakom IMT. Samo od izvoza traktora (petina godišnje proizvodnje) na gotovo sve kontinente svijeta IMT je ostvarivao godišnji prihod od 50 miliona dolara. Zapošljavao je 14 400 radnika. Bivio sam se privrednim temama. Kao novinar saradnik surađivao sam u najuglednijim listovima i časopisima Borba, Privredni pregled, Revija Selo, koji su tada izlazili u Beogradu, Zadrugar i Oslobođenje u Sarajevu, Banjalučkom Glasu i Oslobođenju RS. Radeći u tada četvrtoj po rangu fabrici traktora u Evropi stekao sam određena znanja o poljoprivrednim mašinama kao bitnom preduslovu za

razvoj poljoprivredne proizvodnje, ali i o organizaciji procesa proizvodnje, razvoju proizvoda i kapaciteta, o domaćem i stranom tržištu, marketingu i menadžmentu.

Osnovni razlog koji me je naveo da dođem u Donje Agiče i u Japransku dolinu, moj zavičaj i zavičaj moga oca je taj što je moj otac Dragan, norveški internirac tokom Drugog svjetskog rata, gotovo četiri decenije radio kao zadrugar u Japranskoj dolini. On se 1945. godine vratio u svoj rodni kraj osnovao Seljačku radnu zadrugu u Donjim Agićima koja je kasnije prerasla u ZZ "Agiće" i izrasla među najbolje u BiH. Funkcionisala je u ondašnjim društvenim uslovima, u društvenom poretku koji je vladao do raspada druge Jugoslavije. Na čelu zadruge ostao je sve do smrti 1983. godine. Ostao je zapamćen po tome što u svom poslu sa seljacima nije koristio represiju, koju su omogućavali ondašnji zakoni, nego je pribjegavao ljudskoj riječi i dogovoru. U sušnim i gladnim godinama organizovao je svoje članove u Seljačkoj radnoj zadrugi da pregrade rijeku Japru i navodnjavaju kukuruzna polja tako da su imali hrane dovoljno da prehrane stanovništvo ali i da daju drugima. Bio je čovjek koji je njegovao gotovo asketski rad i povjerenje među ljudima, bio je pokretač razvoja ne samo zadrugarstva, već je vodio kampanju za elektrifikaciju sela, izgradnju puteva, mostova, škola, ambulante, pošte, izgradnju stanova za prosvjetne radnike, ljekara, stomatologa i agronome kao i ostale infrastrukturne objekte u Podgrmečkim selima. Njegova zadruga nestala je sa nestankom zemlje u kojoj je nastala.

Kada sam 1999. godine došao u Donje Agiče, još su se osjećale posledice minulog rata, a na svoja zgarišta vraćali su se iz raznih izbjeglištva i Bošnjaci i Srbi. U potpuno

novim uslovima, u novom društvenom uređenju osnovali smo zadrugu. Zadrugno iskustvo stvarano u vreme dok je i moj otac bio zadrugar, bilo je od velike koristi. Međutim, morali su se tražiti novi putevi i nova praktična rješenja. Počeli smo na goloj leđini, ali su nas ohrabрили prvi rezultati, što nam je pomoglo da na sebe skrenemo pažnju nekih međunarodnih organizacija iz inostranstva kao što Phare program, Obr - World Vision, Iccc, Umcor, Usaid i Jaeren Produktutvikling koji su nam pritekli u pomoć. Pomagali su nam prvo oprezno, ali kada su se uvjerali da je ta pomoć bila iskorištena na dobar način, onda su počeli da nam vjeruju i još više nam pomažu. A rezultati su se iz godine u godinu povećavali. Slučaj je tako htio da najveću podršku dobijemo iz zemlje u kojoj je moj otac u vrijeme Drugog svjetskog rata bio intereniran, gde je jedno vrijeme proveo u norveškom selu gdje se upoznao sa radom norveških seljaka od kojih se moglo učiti.

Iako se o zadrugarstvu uči cijeli život za zaokruženje saznanja o zadrugnom identitetu, zadrugnom pokretu u svijetu i zadrugnoj filozofiji zahvalan sam stručnjaku međunarodnog renomea profesoricu Ekonomskog fakulteta u Beogradu dr Zorki Zakić i njenim knjigama o zadrugarstvu i agroekonomiji. Za upotpunjavanje mog sociološkog obrazovanja iz oblasti sociologije sela za mene su dragocijeni bili tekstovi objavljeni u zagrebačkom časopisu "Sociologija sela", koji izlazi već 40 godina. Ovaj časopis je okupljao oko sebe čitavu plejadu istaknutih sociologa sela i agrarnih ekonomista iz svih Republika iz Jugoslavije i pratio dostignuća ruralne sociologije u Evropi i svijetu, što uglavnom čini i danas. Za moja saznanja o zadrugarstvu veoma korisna su bila i studijska

putovanja u Rumuniju 2000, Češku 2003. i Norvešku 2005. godine. U ovim zemljama posjetio sam po desetak zadruga. Mogu slobodno da kažem da su Norvežani svoj model zadrugarstva doveli do savršenstva.

Zahvalan sam međunarodnim organizacijama koje su prepoznale našu iskrenost i spremnost za autentično zadrugarstvo kao sredstvo napredka u poljoprivredi i ruralnom razvoju Podgrmeča. Uživali smo razumjevanje kao i skromnu ali dragocijenu podršku opštine Novi Grad i Minisarstva poljoprivrede RS. Zahvalan sam i svim članovima koji su pružali nesebičnu podršku zadrugi a u težim trenuteima, kada je zatrebalo, ovjeravali tu podršku i svojim potpisima.

U želji da vide naše rezultate, da preuzmu neka naša iskustva i primjenu ih u svojim sredinama naše napore prepoznale su novo osnovane zadruge kao na primjer iz Zenice, Šipova, Šanskog Mosta, Čelinca, Kostajnice, Drinića i Majura, čiji su nas predstavnici posjetili. Takođe, ugestili smo i više zadružnih poslanika iz BiH, Srbije i Hrvatske. Ukazana mi je čast od zadrugara iz Potkozarja i Bosanskog Šamca da pomognem u pripremama za formiranje zadruga "Agroune" u Donjem Vodičevu (7.9.2005. godine) i "Bio Žandrak" u Šamcu (18.10.2006. godine) i da učestvujem u radu njihovih osnovačkih Skupština na kojima sam govorio o širenju zadružne ideje i prednostima zadružnog organizovanja. O iskustvima Agrojapre govorio sam na seminarima o norveškom modelu zadrugarstva u Vrnjačkoj banji, Novom Sadu i Topuskom, kao i na jednom skupu poljoprivrednika u Donjem Duboviku ispod Grmeča. Profesor ugarne ekonomije i zadrugarstva Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu dr Miladin Ševarlić

pozvao me je da na proljeće 2007. godine govorim njegovim studentima o višefunkcionalnom modelu Agrojapra. Interosovanje za ovu zarugu pokazao je i prof. dr Živojin Petrović, sa svojim saradnicima, Departmana za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela Poljoprivrednog fakulteta u Novom Sadu kao i istaknuti hrvatski sociolog sela prof. dr Maja Štambuk iz Zagreba. Njima dugujem zahvalnost što su me motivisali i pomogli da se lakše odlučim za pisanje ove knjige. Zahvalnost dugujem i mom dugogodišnjem prijatelju i doskorašnjem šefu Katedre za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu prof. dr Danilu Mrkšiću za iskreno razumijevanje za moj rad.

Hvala i medijima koji su odgovorno i profesionalno pratili rad ove zadruge i na taj način doprinjeli buđenju zadrugarstva u BiH.

Bili bismo srećni ukoliko bi naša iskustva i razmišljanja o zadrugarstvu, izložena u ovoj knjizi, mogla pomoći sadašnjim i budućim zadrugarima.

Milovan Antić

Donji Agići, novembar, 2006.

U SUSRET NOVOJ VIZIJI ZADRUGARSTVA NA PROSTORU BiH

Posmatrano istorijski zadrugarstvo na prostoru Bosne i Hercegovine nije imalo tradiciju poput one na susednim područjima. Prema istoričaru zadrugarstva u zemljama bivše zajedničke jugoslovenske države (prof. dr Mihajlo Vučković) do pojave prvih zadružnih organizacija u BiH dolazi tek krajem prve decenije 20. veka - što je znatno kasnije nego na primer u Srbiji i Hrvatskoj, gde se javlja snažan zadružni pokret skoro dve decenije ranije. Slična je situacija i u vreme tekuće tranzicije ovih zemalja, tako da se knjiga Milovana Antonića pod naslovom „Agrojapra - Zadružni putokaz u Podgrmeču“, pojavljuje kao prvenac-vestnik koji najavljuje povoljnije vetrove za zadružni pokret u BiH. Ova knjiga, iako u naslovu potencira jednu zadrugu na određenom području, razmatra mnogo šire i kompleksnije spoj zadružne tradicije i budućnosti.¹

¹ Autor navodi da poslednjih godina uglavnom ništa nije štampano o zadrugarstvu u Republici Srpskoj i BiH. Sredinom novembra 2006. u saradnji sa Zadružnim savezom BiH i USAID - CHF International, Sava Pajkić pripremio je brošuru od 45 strana pod naslovom „Zašto i kako osnovati zadrugu“. Takođe, sredinom novembra 2006. u Bjeljini je štampana knjiga na 82 strane pod naslovom „Dva jubuleja zadrugarstva u Semberiji“. Reč je o stogodišnjici ravoja zadrugarstva u Semberiji i o 30-godišnjici rada Poslovnog zadružnog saveza „Agroseemberija“. Izdavač knjige je „Biznis klub“, preduzeće za ekonomsku propagandu i tržišno komuniciranje - Bjeljina - autor knjige je Petar Ilić.

U knjizi Milovana Antonića ističe se nekoliko značajnih celina: (2) poverenje temelj zadrugarstva; (3) novi početak na goloj ledini; (4) zadružni putevi i besputice; (5) autorove ideje i inicijative; (6) provera praktičnog delovanja zadruge „Agrojapra“ u kontekstu teorije (nauke) i prakse međunarodnog zadružnog pokreta.

Poverenje temelj zadrugarstva - ovaj deo knjige čine tekstovi poznatih autora koji su pisali o Draganu Antoniću (od 1965. do 1981.) kao osnivaču i uspešnom dugogodišnjem direktoru prve zemljoradničke zadruge u selu Agići (zadruga je osnovana 1945.). Autor je ove tekstove sakupio u znak podsećanja na delo svoga oca koji je ceo svoj radni vek posvetio zadrugi i dobrobiti njenih članova - seljaka iz doline Japre. Na osnovu ovih tekstova može se naslutiti Milovanova potreba da ih prihvati kao očevu oporuku koja kaže: „gde ja stadoh, ti produži“.

Novi početak na goloj ledini - noseći u sebi imaginarnu oporuku, a suočen sa željom Agićana, Milovan se bukvalno preseljava iz velegrada u svoje rodno selo sa namerom da obnovi Zadrugu koja je propala u ratnom vihoru tokom prve polovine 1990-tih. Osnivačka skupština održana je 2000. godine na kojoj je usvojen „Program 2000-2015“. Ovaj Program karakteriše realnost što potvrđuju i rezultati prezentovani u „Slici i reči“ kao posebnom delu ove knjige. Obnovljeno je stočarstvo na gazdinstvima zadrugara iz čega je sledio povećani otkup mleka; obnovljena je mehanizacija Zadruge kojom se vrše usluge članovima zadruge; podignuta je zadružna sušara za voće i povrće; uz

4

direktnu pomoć Zadruga podignuti su plantažni voćnjaci i povrtnjaci na gazdinstvima zadrugara; otvorena je zadružna apoteka; Zadruga čini mnogo u domenu poljoprivrednog obrazovanja svojih članova; kao rezultat uspešnog poslovanja ukupni prihod zadruga beleži kontinuiran rast tako da se tokom pet godina uvećao do preko 12 puta.

Uz navedene rezultate ističe se i saradnja sa nadležnim institucijama Republike Srpske, kao i sa brojnim međunarodnim organizacijama među kojima je od posebnog značaja saradnja sa norveškom organizacijom Jaeren Produktutvikling. U okviru ove saradnje usvojen je Projekat kojim su predviđeni različiti vidovi podrške zadrugi „Agrojapra“.

Zadružni putevi i besputice - predstavlja autorovu priču o njegovoj posvećenosti novoj zadrugi „Agrojapra“. U stvari, to su sakupljeni intervjui objavljeni od strane poznatih autora u štampi pod različitim naslovima: „Zašto se Milovan vratio u zavičaj“, „Iskoristiti ljudske i prirodne resurse“, i „Zadrugarstvo ni na nebu ni na zemlji“.

Ideje i inicijative - ovde je reč o Milovanovim idejama koje on obznanjuje prigodom javnih nastupa, ili u okviru obraćanja nadležnim institucijama. Povodom donošenja Strategije razvoja poljoprivrede u Republici Srpskoj Milovan ističe značaj nauke i obrazovanja za povećanje proizvodnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda na području Podgrmeča i Potkozarja gde zadrugarstvo, pomognuto finansijski od strane države, može dati valjani doprinos. U vezi sa značajem obrazovanja Milovan se obraća pismom Ministarstvu

poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS sa ciljem podrške otvaranju Srednje poljoprivredne škole u Novom Gradu. Ovde je i Predlog projekta za otvaranje „Zadružne škole za unapređenje zadrugarstva u BiH“. Na kraju, Milovan ističe da sve navedene ideje i inicijative ne mogu biti realizovane bez saobraćajne infrastrukture („Ništa bez asfalta“ - kaže on u svom zvaničnom obraćanju institucijama RS i međunarodnim organizacijama).

Neminovnost dovodenja u sklad prakse i teorije - reč je o Milovanovoj svesnosti provere praktičnog delovanja Zadruga „Agrojapra“. Svakako, to je dobar pristup, jer praksa bez provere teorije (nauke) često može da odvede na stranputice čije posledice se teško ispravljaju (slučaj sovjetskih kolhoza i naše kopije u obliku SRZ). On u svoj tekst uvodi „identitet zadruge“ upravo onako kako ga je, posle decenijskih istraživanja i studija, formulisao Međunarodni zadružni savez (International Co-operative Alliance) na svom jubilarnom Kongresu u Mančesteru 1995. godine. Pored definicije zadruga i zadružnih vrednosti tu su i zadružni principi proklamovani za 21. vek. Za autora ove knjige među analiziranim principima najznačajniji su dobrovoljnost, jednakost i poštenje.

Da bi dokazao hipotezu o opravdanosti spoja tradicije i budućnosti svoje „male“ Zadruga autor čini napor kako bi ukazao na neke rezultate zadrugarstva u svetu. U tom kontekstu on u svoj tekst uvodi i afirmativno gledanje UN i EU na zadrugarstvo. Tu je istaknut i poseban značaj zadrugarstva za sprovođenje savremenog koncepta razvoja ruralnih područja (koncept

integralnog ruralnog razvoja). Ovo poglavlje autor završava sa odrednicom „Deset razloga za podršku zadrugama“ - što bi se, po uzoru na „deset božijih zapovesti“, moglo shvatiti kao apel svim ljudima dobre volje (naročito onima koji donose odluke „u ime naroda“) da pomognu zadružni pokret na područjima svog delovanja. Ovo iz razloga što se radi o pokretu koji je trajan, o pokretu koji nema kraja jer se zasniva na iskonskoj potrebi ljudi da se udružuju, da rade zajedno. Pored toga, prava zadruga je institucija koja ne priznaje granice, tj. razlikovanje ljudi po boji, nacionalnosti i veroispovesti. Pošto „Agrojapra“ uvažava i praktikuje sve ove, pa i ostale, zadružne principe zar treba bolji razlog da bude istinski podržavana.

Na kraju vrednovanja knjige o „Agrojapri“ neizbežna je konstatacija da je ovo knjiga na poklon „rodu i narodu“, od autora koji je odabrao jedinstven način da se, u svoje ime i u ime naroda iz doline Japre, zahvali ocu svome. Kod nas je uobičajeno da sin ocu podiže mermerni spomenik na kome najčešće stoji uklesan epitaf: „ostaće večno u našim srcima“. Vremenom, epitaf speru kiše, a mermer popusti mrazovima i vetru. Svestan tih činjenica Milovan, u slavu oca svoga, sroči knjigu o zadruzi koja je, za života, ocu bila najvažnija briga. U stvari, ovaj spomenik je za sva vremena. Na njemu se ukrštaju Milovanova promišljanja između „gde ja stadoh ti produži“ i „od oca je ostalo sinu“.

Inače, svi tekstovi u knjizi predstavljaju susretanje starog i novog. Uspomena na prošlo pokazala se kao izazov budućnosti. Nekada je Dragan nastojao da

preko zadruge olakša život seljacima svoga kraja koji, uprkos tvrde zemlje i neizvesnog neba, naporno rade da bi opstali. To su oni što oru i seju ponekad za inat nepredvidivoj prirodi i bezdušnoj državi. To su oni što često žanju za sevap, jer trebaće nekome ono što njima pretekne. Svoj svakodnevni angažman u „Agrojapri“, pa i pisanje knjige o njoj, Milovan je prihvatio kao izazov za doprinos boljitku ljudi u dolini Japre, a time ispunjava ono što mu je, kao amanet, ostalo od oca.

Prof. dr Zorka Zakić

DOLINA JAPRE KROZ ISTORIJU

Novogradska opština po svom položaju ima veoma važno mjesto u saobraćajnom, privrednom i antropogeografskom pogledu, kako posmatranog prostora, tako i njegovog bližeg i daljeg okruženja. To se prvenstveno ogleda u saobraćajnom pogledu jer je to raskrsnica važnih puteva koji si povezivali ravničarske predjele Panonske nizije sa planinskim zaludem Dinarskog planinskog sistema. U tome su posebnu ulogu odigrali vođeni tokovi Une i Sane sa njihovim pritokama riječicama Japrom, Vojskovom i Strižnom jer su pružale idealne uslove za najranija naseljavanja i prva privredivanja ljudi (lov, ribolov, stočarstvo i zemljoradnja). Rijeke Una i Sana, sa pomenutim pritokama, omogućavale su i najraniju plovidbu, a ujedno i izgradnju longitudinalnih i transverzalnih puteva i željezničkih pruga.

Mnogi krajevi kao što je i dolina riječice Japre imaju svoju bogatu ali još uvijek nedovoljno istraženu prošlost. Ovo bi se istraživanje rješavalo daleko lakše i brže da prostor Japre nije bio predmet bezbrojnih ratnih pustošenja i razaranja kojim je uništena većina kulturno-istorijskih objekata. O njihovom postojanju svjedoče samo rijetki arhivski dokumenti, topografski nazivi na terenu i poneka legenda o naseljima, porijeklu

stanovništva, rudama zlata i slično. Kako je ta prošlost, obilježena ratovima, uzrokovala velike ljudske gubitke i migraciona kretanja koja iz temelja mjenjala strukturu stanovništva, tako su se ovdje mjenjale lokacije i nazivi starih naselja. Građevinski materijal većine objekata koristio se po više puta, bolje rečeno zbog oskudice kvalitetnog građevinskog kamena objekti su često rušeni i razgrađivani, a njihov materijal ugrađivan u nove objekte.

Na osnovu, do sada, poznate građe i materijalne kulture prvih stanovnika utvrđeno je da su ove prostore u periodu neolita (mlađeg kamenog doba) nastanjivala plemena: Mezeji i Japodi. Zahvaljujući nekim iskopavanjima utvrđeno je da su ova plemena glaćala kmeno oruđe i oružje i izrađivala glineno posuđe bez grnčarskog točka. O tome svjedoče ostaci sojeničkih naselja u dolinama riječice Japre i Vojskove i rijeke Sane, kod sela Svodne, u vremenu VII vijeka stare ere do početka nove ere. U tom periodu, polovinom prvog milenijuma stare ere, došlo je do stvaranja saveza ilirskih i panonskih plemena koja su se uspješno suprotstavljala bolje naoružanoj vojsci keltskih plemena iz sjeverne Italije. Međutim, kada su Rimljani oko 230. godine stare ere odlučili da zauzmu ove krajeve uzaludna su bila suprotstavljanja bolje naoružanoj vojsci koja je uspješno ovladala ovim krajevima. Zbog bogatstva rudama rimljani su tome posvetili veliku pažnju uz izgradnju puteva o čemu posebno svjedoče ostaci rudarsko-metalurškog pogona u dolini Japre.

Upravo o ostacima rudnika i velike topionice u dolini živopisne riječice Japre kruže razne legende, a

posebno ostaci materijalne i duhovne kulture tog doba. Zahvaljujući radu arheologa od prije četrdesetak godina utvrđeni su navedeni arheološki lokaliteti i zalihe troske od oko dva miliona tona koja je već bila predmet eksploatacije. Prema tim nalazima gotovo čitava dužina Japre na području novogradske opštine (oko 20 kilometara) bogato je antičko metalurško središte, jedinstveno na Balkanu, jer je objedinjavalo eksploataciju i finalnu preradu željeza praćenu velikim pogonima, javnim, stambenim i drugim zgradama. Naslage troske pokazuju da je pogon proradio odmah po dolasku rimljana što znači da je star 2300. godina. Metalurški pogon je nastao zahvaljujući rudi željeza, koja je vjerovatno bila na samoj površini, bogatstvu vodenom energijom koja je pokretala topioničke i kovačke uređaje, ispirala rudu, mljela žito, služila za transport i slično. Ostala bogatstva (riba, plodno tlo, šuma, stoka) bila su presudna za rad velikog broja robova koji su za potrebe rimskih legija izrađivali oružje i oruđe. Otkopani ostaci pogona govore o velikom broju radionica, kupatila, stambenih objekata, upravne zgrade, i jedne bazilike uz samu cestu u Maslovarama duge 42 metra i široke 17,5 metara iz VI vijeka naše ere. Ostaci ovih građevina zatrpani su 1965. godine jer nije bilo sredstava da se oni konzerviraju.

Zbog velikog značaja metalurški pogonu su bili dobro čuvani, posebno iz pravca juga i toka Japre gdje je na brdu Gradina, iznad Mutića u selu Čele, bila imponantna rimska utvrda, danas zvana Ovan-grad. Dimenzije su joj 280x100 metara što svjedoči o značaju doline Japre kao značajne baze za snabdijevanje

rimskih legija ratnom opremom. Pored Ovan-grad, Blagaja i Maslovara rimska naselja utvrđena su i u Čelopeku, gdje su radile topionice, a naselje je bilo u Donjim Agićima. Utvrđeno je i postojanje i grupe zgrada u Agićima, dok je u Ovan-gradu morala biti grupa vojnih objekata koje je opasivao duboki jarak za odbranu u vrijeme velikih seoba naroda. Najduže aktivan pogon, oko 800 godina bio je onaj u Maslovarama na Majdaništu.

Na tom prostoru nađena su dva nadgrobna spomenika od pješčara sa uklesanom slikom muža i žene i ispred njih troje djece. Osim kamenih spomenika nađena su i kliješta za vađenje željeza, budaci, željezne kašike, strelice od gvožđa, odlomci zemljanih tiganja za topljenje rude i 131 novčić od bronz. Novac je iz IV vijeka naše ere i to od cara Konstantina Velikog do Teodosija što određuje vrijeme kada je rudnik najintenzivnije radio.

Poslije propasti rimske imperije na ovim prostorima vlada konfuzija jer doseljena plemena Slovena vode dugogodišnje borbe sa Ugrima, Francima, Vizantincima i drugim osvajačima. Poznate su plemenske opštine naših predaka – Slovena u vidu zajednica Japrani, Japransi, Svodani, Vodičani i drugi. Godine 1197. ugarsko-hrvatski kralj Emerik poklonio je ove krajeve goričko – pokupskom knezu Stjepanu Babuniću što je bio uvod u feudalni sistem u ovim krajevima. Tako će istorija ovog kraja biti vezana, jedno vrijeme, za najmoćnije feudalce Donje Slavonije.

Dolaskom turaka u ove krajeve 1566. godine i dolina Japre bila je odskočna daska za dalja turska

osvajanja u dubinu austro-ugarske države sve do velikog bečkog rata 1703. godine. Stalni ratovi i sukobi doveli su do velikih migracija i pustošenja ovg kraja što je izazvalo velike etničke i političke promjene. Česti su bili pogranični incidenti i četovanja samovoljnih lokalnih moćnika. Najteže je bilo kmetovima koji nisu više mogli podnositi teror aga i begova odmetnutih od centralne vlasti u Carigradu. Zbog toga nije ni čudo što su planule tri seljačke bune 1836, 1858 i 1875. godine.

Odlaskom Otomanskog carstva i dolaskom Austro-ugarske monarhije 1878. godine, po odluci Berlinskog kongresa, započet je novi proces otkupa zemlje seljacima i industrijalizacija. U tom vremenu dolina Japre nije doživjela nikakav industrijski razvoj osim razvoja putne mreže i ponekog zaposlenog radnika u pogonima drvne industrije u Dobrljinu .

U takvim uslovima dočekala je dolina Japre Prvi svjetski rat, koji je donio velika stradanja srpskom narodu mobilisanom u austrougarsku vojsku. Proglašenjem države SHS 1918. godine i područje Japre ušlo je prvu državu južnoslovenskih naroda. Bio je to početak traganja za istorijskim rješenjima zajedničkog života južnoslovenskih naroda čije posljedice niko nije moga predvidjeti. Tek 1937. godine osnovano je preduzeće za eksploataciju troske „A.E. Kosović“ u Blagaju na mjestu starog metalurgijskog pogona iz rimskog perioda. Godišnja proizvodnja kretala se oko 5 000 tona sa zaposlenih 250 radnika.

Zbog izuzetnog vojnostrateškog značaja u Drugom svjetskom ratu dolina Japre bila je zaposjednuta

nadmoćnim neprijateljskim snagama što je uzrokovalo velike ljudske žrtve. Znatan procenat nažalost dala je i dolina Japre u ljudskim gubicima od 7 000 žrtava novogradske opštine, ne računajući posledice na prirodni priraštaj u toku i dugo poslije rata.

Prva organizacija poljoprivredne proizvodnje osnovana je u Donjim Agićima 1945. godine pod imenom Seljačka radna zadruga "Agići" čiji je inicijator bio Dragan Antonić dugogodišnji direktor i simbol zadrugarstva na ovim prostorima. Međutim, taj stari Balkan i poznato "bure baruta koje sa svih strana plamen liže" (J. Cvijić, 1905) nebi bio ono što jeste da nije ponovljena ratna tragedija u građanskom ratu u BiH od 1992 do 1995. godine. U tom ratu ponovo je dolina Japre bila poprište među nacionalnih sukoba, prisilne migracije, uništavanja privrede, posebno poljoprivrede. ZZ "Agići" je propala, a na leđini je nikla nova OZZ "Agrojapra" bez početnog kapitala, opreme i prostora i to opet zahvaljujući porodici Antonić. Na autentičnim principima zadrugarstva, sa osnovnim ciljem socio-ekonomskog oporavka sela Podgrmeča, za kratko vrijeme okupila je 238 domaćinstava multietničkog sastava iz novogradske i susjednih opština. Sada je već OZZ "Agrojapra" uzor ostalim zadrugama na području BiH i šire.

Nadamo se da su ratni sukobi daleko iza nas i da njegove posledice "nisu urasle u kulturni pejzaž i svijest ljudi" nego da slijedi vrijeme privrednog-poljoprivrednog razvoja i prosperiteta na ovim prostorima. Na to najbolje ukazuje razvoj zadrugarstva pod patronatom OZZ „Agrojapra”.

Dr Drago Todić

2. POVJERENJE
TEMELJ ZADRUGARSTVA

2.1 "NAŠ DRAGAN" IZ AGIĆA

Dragan Antonić

Ako vas putevi nanesu od Blagaja kod Bosanskog Novog, pa preko rijeka Sane i Japre prema Grmeču, upitajte za Dragana Antonića. Upitajte bilo kog domaćina u Blagaju, Hozićima, Krupskoj Ruiškoj, Johovici, Donjim i Gornjim Agićima, Maslo-

varama ili Suhači – svaki će vam reći:

- Pa to je naš Dragan. Mi ga samo tako zovemo i nikako drugačije, naš Dragan i gotovo. U svakoj našoj kući njemu su uvijek otvorena vrata. On sa nama dijeli i teškoće i radosti. Po njegovim savjetima mi smo u naša zabačena sela unijeli mnogo novog i korisnog. Porazgovarajte malo sa njim pa ćete se i sami uvjeriti kakav je to čovjek...

Pa, eto, porazgovarali smo i zaista se uvjerili. Desilo se to u kasno jesenje jutro, jedno od onih podgrmečkih jutara kada prvi mrazevi najave dolazak i oštre zime. U kancelariji zemljoradničke zadruge Donji Agići u kojoj je Dragan već nekoliko godina

4

direktor, čulo se isprekidano kucanje pisaae mašine. Poslije pozdrava Dragan nam se odmah ispriča:

- Oprostite, drugovi, moram da završim ovaj dopis, jer žurim na sjednicu Skupštine opštine Bosanski Novi. Putem ćemo se napričati do mile volje.

Tako je i bilo. Dok je "fičo" lagano odmicao uskom ali ravnom cestom Dragan nam je pričao o ljudima ovih pitomih sela koja su se svila u ovu kotlinu punu bistrih voda, zelenih livada i dragocjenih ruda koje se ovdje kopaju još iz vremena starih Rimljana ali još nikada nisu sasvim otkrivene i dobro iskorištene. Pričao nam je o masovnim radnim akcijama koje ove vrijedne i kršne podgrmečlije prihvataju kao u prvim danima poslije oslobođenja.

- Pogledajte ove mlade topole pored puta. Sve su to zasadili ljudi na radnim akcijama. Zadruga je nabavila sadnice a ljudi su ih zasadili s obje strane puta. Učestvovali su i učenici i nastavnici naše seoske škole. Na isti način smo izgradili put. Zadruga je dala traktore a ljudi uvidjeli da rade za sebe i svoju djecu pa svojski zapeli na posao. Eto, to je sve.

Uzak, ali ravan i dobro uređen put, uokviren mladim topolama, najednom promiče pored jednog manjeg, tek zasađenog gaja kanadskih topola. Dragan opazi naš pogled i osjeti pitanje koje je naviralo samo od sebe.

- Ovo smo nedavno zasadili. Kada još malo porastu topole mislim da neće biti ljepšeg kutka nadaleko. Usred gaja ćemo izgraditi zadružnu prodavnicu za selo Suhaču. Biće to lijepo izletišta, jer je Japra, koja protiče pored samog gaja, puna pastrmki i lipijana. Doći ćete tada i vi češće u našu zadrugu.

4

- Pa dobro, Dragane, još ništa ne rekoste o sebi – dobacismo poslije kraćeg ćutanja. – Zašto vas ljudi ovih sela toliko vole i zovu naš Dragan.

- Šta da vam kažem. Možda samo zato što sam ih dobro razumio i što smo uvijek našli zajedničku riječ kada je u pitanju bilo kakva akcija za poboljšanje životnih uslova. Ima još nešto. Za vrijeme narodne revolucije odveli su me Hitlerovi fašisti u logor u Norveškoj. Bili su to teški dani robovanja, gladovanja i najtežih ljudskih poniženja. Pa ipak, izdržalo se. U toj mukotrpnj životnoj školi naučio sam od norveških poljoprivrednika kako se zemlja obrađuje i koliko je velika vrijednost dobro organizovanog ljudskog rada. S tim iskustvom vratio sam se poslije oslobođenja među svoje ljude u ovo selo i pomažem im koliko znam i mogu. Rad mi je postao životna potreba i ne mogu bez njega. Najveća mi je radost što je zadruga ostvarila vrlo dobre rezultate i u finansijskom poslovanju i u kooperaciji.

- Eh, eh, taj naš Dragan nikad ne miruje – dobaci jedan stari hadžo koga smo primili u „fiću“ u selu Suhaći. – Taj uvijek radi kao mrav. Stalno nešto planira. Zvali su njega i u grad u službu, ali neće naš Dragan nas da ostavi.

- Još moramo izgurati regulaciju rječice Japrc i uvesti električno osvetljenje, pa možemo malo odahnuti – uzdahnu Dragan Antičić i zagleda se nekud prema Sani, čija se mutna voda utapala u zelenilo mokrih livada.

Enver Ćikić

"Zadrugar", Sarajevo, 24.11-1.12.1965. g.

2.2. TRIDESET GODINA POVJERENJA

Trideset poljoprivrednika skupilo se u Agićima 1945. godine da osnuju Seljačku radnu zadrugu. Razumije se, tu su bili predstavnici Mjesnog narodnog odbora i društveno-političkih organizacija. Skup nije dugo trajao. Svi su se složili da im zadruga treba i da u nju dobrovoljno stupaju sa udjelom od 1.100 dinara upisnice. Rad je počeo. Pronađena je prostorija i otvorena jedna prodavnica. Nije prošlo mnogo vremena i skoro svi su uplatiti udjele i upisninu. U Zadrugu se učlanilo 450 zadrugara iz sela: Čele, Gornji Agići, Hozići i Donji Agići.

Zadruga je putem kooperacije utjecala na razvoj sela, donoseći, plemenitom stokom i sortnim sjemenima, te umjetnim đubrivima, veći prihod svojim članovima. Prinosi od 700 do 1000 kilograma pšenice i kukuruza od 1500 do 2000 kg po hektaru postali su prošlost. Počela je upotreba sortnih sjemena i umjetnih đubriva. Sve to je utjecalo na to da Zadruga ostvari veću povezanost sa svojim potrošačima na području koje snabdijeva svom potrebnom robom i otkupom svoga što je selo tada imalo za plasman.

U kriznim situacijama, naročito za vrijeme sušnih godina, poplava i slično, Zadruga je pricala u pomoć

nabavljajući sve što je potrebno pa i skromno kreditirajući svoje članove kako bi se nastale teškoće brzo i sa što manje posljedica prebrodile.

Na taj način ostvarivano je duboko povjerenje članova Zadruga u sve akcije koje su vođene.

Izgradnja komunikacija

Uporedo sa razvojem kooperacije, rasle su inicijative i utjecaj Zadruga na izgradnju komunikacija, puteva i mostova, na području doline Japre, Male Krupske Rujiške i u drugim selima. Izgrađen je makadamski put Blagaj-Donji Agići u dužini od 13 km, uz pomoć „Japre“ preduzeća za eksploataciju ruda, Zadruga i zadrugara. Nakon završetka puta izgrađen je most na rijeci Sani kod Blagaja za koji je trebalo izvesti 1200 kubika hrastove oblovinice iz „Novske planine“ i prerađiti je za gradnju mosta. Glavni nosioci svoznje ove oblovinice bila su sela iz doline Japre. Građa je na vrijeme dopremljena i „iskrojena“ na pilani u Blagaju. Da je Zadruga sa svojim članovima bila jedan od nosilaca ove izgradnje, zajedno sa Skupštinom opštine i Jugoslovenskom narodnom armijom, vidi se i po tome što je zadružni kolektiv svake nedjelje išao na akcije i davao na raspolaganje dva kamiona i tri traktora. Predsjednik odbora za izgradnju mosta bio je direktor Zadruga, Dragan Antonić. Most je zamijenio malu skelu kojom se preko Sane prelazilo još od Rimljana. Zatim, pravljene su mostovi na rijeci Japri u dužini od 85 metara. I za njih je građa dopremljena na dobrovoljnoj osnovi. Takođe, putevi su popravljani i dovođeni u bolje stanje.

Otvoren prozor u svijet

U dolinu Japre 1968. godine počeo se ostvarivati davn san Japrana, uveden je autobusni saobraćaj. Išlo se dalje, radio se put uz dolinu Japre prema Sanskom Mostu u dužini od 28 km. Nasipao se kilometar po kilometar. Opet je nosilac aktivnosti Zadruga sa mještanima, Skupštinom opštine, društveno-političkim organizacijama. U to vrijeme Japrani su najviše pomoći dobili od autobusno-transportnog preduzeća „Autoprevoz“ iz Dvora, i njegovog direktora Dragana Rudića. Veliko razumijevanje imali su Japrani i kod Nikole Živkovića, predsjednika Skupština opštine Bosanski Novi. On je lično učestvovao u nizu akcija i dao značajan doprinos razvoju ovog kraja.

Aprila 1972. godine stiglo se u Budimlić Japru, 35 km od Bosanskog Novog. Stigli su i autobusi. Bili su to dani poleta, akcije, sloge, preporoda ovih sela. Nije prošlo dugo vremena, a prvi je autobus prošao i dolinom Vojskove do Male Novske Rujiške i Umićevića Rijeke.

Razumije se, ni kooperacija nije zanemarena. Na nedavno održanom zborovanju poljoprivrednika komune najviše nagrada u proizvodnji hibridnog kukuruza primili su poljoprivrednici sa područja ove Zadruge.

Izvršavati i nove zadatke

Sada zadruga zapošljava 60 radnika koji ostvaruju promet od tri milijarde starih dinara. Ima 27 prodavnica, tri ugostiteljska objekta, tri skladišta. Ima svoje fondove koji joj garantuju uspješno poslovanje. Nema nikakvih dugoročnih kredita. Ima stotinu miliona star-

ih dinara štednih uloga svojih zadrugara koji su joj povjerali sredstva na čuvanje. Zadruga se od svog osnivanja do danas nalazi u Agićima. U blizini upravne zgrade izgrađena je najmodernija osmogodišnja škola na selu u Republici. Tu je i ambulanta sa stalnim ljekarom, stomatologom, zubna ambulanta, apoteka, rendgen-aparat, veterinarska ambulanta itd. Sva sela doline Japre su elektrificirana, osim Jahovice u kojoj se vrše pripreme za osvjetljenje domaćinstava. Tako će svih 17 sela sa područja zadruge biti elektrificirano.

U zadružnom kolektivu ljudi su zadovoljni onim što su za proteklih trideset godina postigli. Zadovoljni su i mještani ovih sela, utoliko više kad pred očima imaju ono o čemu su nekada samo sanjali.

"Nastavićemo da zajedničkim akcijama, kao i do sada, radimo na prosperitetu naše sredine i poboljšanju životnog standarda" kaže nam direktor Zadruge, Dragan Antonić, koji ovom radnom organizacijom rukovodi trideset godina.

"Tako i treba da bude", dodadoše Rade Kenjalo, Miso Ostojić, Dušanka Risojević, članovi kolektiva, "jer je Zadruga imovina zadrugara, i ona živi zajedno sa njima. Na drugi način ona ne bi bila ono što jeste i ne bi mogla da opstane među nama."

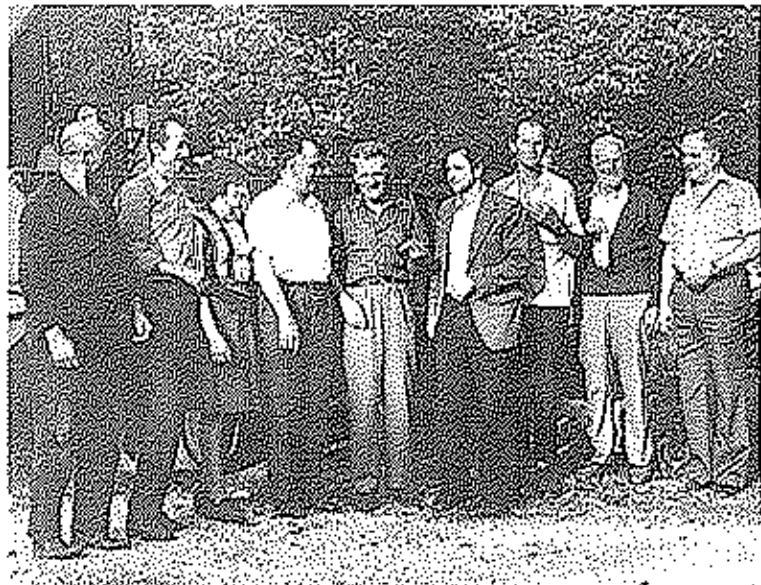
Činjenica je da za ovo vrijeme, u svim akcijama, i poslovima Zadruge učestvovao i srastao s njima Dragan Antonić koji je i najviše doprinio afirmaciji Zadruge.

M. A.

List Agroindustrijskog i prometnog kombinata
"Bosanska Krajina", Banja Luka, 1. I 1975. g.

2.3. NOVI ŽIVOT JAPRANSKE DOLINE

Negdje u prvim brojevima našeg "Svijeta", a to znači prije dvadesetak godina, pokojni kolega Enver Ekić, poznat po pjesmi, veselju i svojoj ljubavi prema zabačenim krajevima, pisao je iz Donjih Agića, iz doline Japre, o tome kako se ovamo "iz civilizacije" stiže konjskim zapregama, jedinom traktorskom prikolicom Zemljoradničke zadruge, ali se sigurno stiže i u novo dolino-japransko doba. A ovdje, dolini Japre, području od

nekih sedamnaestak sela sa 4.900 domaćinstava i 18.000 žitelja, gdje caruje priroda, čist zrak, ljudska duša i ruka; izmijenjenom, novom kraju, danas svi kažu: od Envera većeg prijatelja njihovog ne bi među ljudima iz grada! On je, još dodaju ovi ljudi, naprosto "otkrio" dolinu i njena sela, posebno Agiće, kako Donje, tako i Gornje; činio je sve da njihove akcije na mijenjanju života i odnosa ljudi prema njemu dopru do naše javnosti. A, uz to, bio uključen u sve, kao da nije u ovoj bosanskohercegovačkoj prostranosti živio, kao da je tu, među njima, s njima bitisao i od života za život mnogo novog krao.

Na kraju svijeta

Pisao je pokojni Ekić o prvim ulacima krampom na novom putu, njegovoj izgradnji od ceste Bosanski Novi - Prijedor, dugom 13 kilometara do Agića, a nekih 25 do Japrc - danas taj put predstavlja, iako još makadamski, pravi "izlaz u svijet" ovih ljudi; opisivao njihovo veselje za prve sijalice došle u ove domove, govorio svijetu istinu o jednom području, zaista, bogu za leđima. Danas više starog, dobrog drugara Envera Ekića nema među njima, ali je novi život tu, on s njima i s nama živi, bolje reći traje uspomena o starom u japranskoj dolini i novom što se ovdje svakodnevno događa. A šta je to što se događa?

Ekića je, kao uostalom i mnoge druge, ovom kraju privolio i za njega vezao stari ratnik, logoraš iz daleke Norveške, čovjek za čije ime, radni dan od jutra do sutra, radni vijek duži od čovječijeg života, vezano je sve što je ovdje, novo, urađeno. Riječ je o Draganu Antoniću, direktoru Zemljoradničke zadruge od njenog osnutka, od one 1945. godine kada je zadruga

4

bila - jedina prodavnica u privatnoj kući najprije Šaćira Alijagića, a zatim Jove Davidovića i kad, zaista, sem malo robe, godišnjeg prometa od 35 hiljada tadašnjih dinara, ničeg nije bilo. Ni puta do ovamo, svjetla da se i ne pominje, o ratarskoj mehanizaciji se sanjalo, a iz doline odlazilo u svijet bez neke ozbiljnije pomisli na povratak. Jer, čemu: ziratnoj zemlji dosta je i patnja neba, ljudi joj mogu svojom patnjom otežati?!

Vratiti se dolini

- A, eto, upravo na tom ziratstvu, voljom i odlučnošću ovih ljudi, stvoreno je novo. Zadruga je u svemu pomagala, imala razumijevanja za sve, sušnih nas godina kreditirala u hrani za stoku, rodnih - pomagala da plodove sabirane ovdje prodamo na naše i inostrano tržište, tako da smo mi od one bivše, teške japranske doline, doživjeli novu, sadašnju dolinu i život u njoj koji je, pravo vam kažem, takav da se za drugi i bolji ne bih ni za što mijenjao. A Zadruga je, kažem vam, s našim novim životom - rasla, sad je to naša, istinski, jedina životna obaveza - da je jačamo. Sela su nova sa životom novim, treba i Zadruga da to slijedi - priča starina, skoro sedamdesetogodišnjak, Ibrahim Kapetanović, jedan od najboljih poljoprivrednih proizvođača u ovim krajevima. Kažemo: skoro sedamdesetogodišnjak, jer više se i ne zna koja mu je godina, već ljetima ima, kaže, 69. A njegova majka ravno - 110. Ovdje se tako živi i tako sve pamti, kako godine prolaze sve se više prošlost po zlu pominje.

To - po zlu - utoliko je ovdje razumljivije što je novo doba sa sobom donijelo.

- Nema sela da nije dobilo električno osvjetljenje, putevi vode čak i u sve zaseoke, tamo gdje se juče stizalo jedva pješice kozijim puteljcima, danas stižu automobili skoro svih evropskih registarskih oznaka, pa imamo jednu moćnu snagu u Zadrugi koja nas pomaže i preporuča; naprosto, ljudi počinju zaboravljati zadatu riječ da se neće vratiti i, listom, vraćaju iz Evrope ovamo, kućama - kaže Avdo Dedić, čovjek koji je svoje osmoro djece, prateći razvoj japranske doline, izveo, što se ono kaže, na pravi put i danas je cijenjen poljoprivrednik. A sve što je u smislu promjena učinjeno, veli, potpomogla je Zadruga, inicirao stari ratnik i logoraš, cijenjen društveno-politički radnik, Drago Antonić. Šta on kaže o novinama i promjenama u ovom kraju.

Sloga kuću gradi

- Jest, Zadruga je učinila mnogo, danas ona ima tridesetak prodavnica, tri bifea, bogat mašinski park, 76 zaposlenih, blizu stotinu udruženih poljoprivrednika (do 1980. imaće ih 350), zatim 400 svojih članova, zadrugara, ovih ljudi što život mijenjaju i novim za sebe prilagođavaju; ima ukupna godišnja ostvarenja u vrijednosti od 50 miliona dinara, sabirne stanice za otkup mlijeka, i, da ne nabrajam, dosta toga novog u smislu njenog rasta, a to znači - rasta ovog kraja - dodaje Antonić. - I u odnosu prema poljoprivrednoj proizvodnji zadruga je novotarila, sada se ovdje sije 75 posto hibridni kukuruz, nekada je to bio onaj sitni, stari, dubrivo se nije pominjalo, danas se proizvodnja ne može bez tog zamisliti, nove su sorte pšenice, nove rase stoke...

Sve je, eto, poticalo od ljudi i od Zadruga, a Dragan Antonić je, ovdje to ne kriju, izuzetno zaslužan za sve što se u smislu promjene života u japranskoj dolini činilo i što se danas čini.

- Imamo svo područje pokriveno školskom mrežom, a u Donjim Agićima je osmoljetka, pa pošta, ambulanta sa zubnom ambulantom, skoro svakog sata stiže ovamo po jedan autobus, komuniciranje s gradom, a to znači - životom, postalo je jednostavno i posredstvom autobusa i automobila, ali i štampe, radija i televizije, sve mi to danas uživamo u ovim selima ovdje - ističe učitelj Mile Balaban, sekretar Saveza komunista ovdje. - Organizacija SK ima 120 članova, a više od 35 posto su neposredni poljoprivredni proizvođači, zemljoradnici; oni, inače, sami mnogo čine u svim akcijama i poduhvatima, svjesni da sve to za sebe - čine, a ohrabreni inicijativnošću i podrškom Zemljoradničke zadruge...

Sve za - sebe

Stigao je iz dalekog Gepegena Vedho Nakić, tamo je na privremenom radu već osam godina, a došao u Gornje Agiće da vidi kako bi s novim životom u staroj, dobroj domovini započeo.

- Odlučio sam da se vratim, čim prije počecu sa uzgojem stoke, Zadruga će mi pomoći oko ostvarivanja zamisli o mini-farmi - kaže on. - Imam četvoro djece i, zaista, dosta je bilo života izvan domovine, ovdje su sada stvoreni odlični uslovi, tu treba djeci abecedu životnu dati...

Nije više dolina Japre, ustanička i znana, ona stara - za-
tureno, brdsko područje, sada je putevima ispresijecana,

dalekovodnim žicama izunakrštena, novim žitaricama zasijana, bogatim plodovima bogata; sada je ona dio našeg "zelenog plana" i više od toga, odavno ovi ljudi rade na njegovoj realizaciji, prije nego li je i usvojen kao takav. A u svemu, svi su složni kad to tvrde, najviše je uradila Zadruga, ponajviše se angažovao Drago Antičić.

- Promijenilo se dosta toga u odnosima ljudi prema životu, a i blagodat osjetna od tih promjena, stvarno, više ih veže za ove pradjedovske i djedovske krajeve nego li za tamo neke domovinskodaleke pečalbarske gradiće i gradove - s ponosom ističe Antičić. - U svemu je, ipak, samo jedno: pobjeda je u mijenjanju odnosa prema sebi u ljudima! - a ovi ljudi su to znali, htjeli i, bez pretjerivanja, čak i više od mogućeg - ostvarili...

Ostaje stara dolina Japre sa svojim takode starim selima, ali novim životom i nadzorima, drugačijim pogledom u budućnost i na Evropu koja, eto, danas i ovdje, u Donjim Agićima, ima potpun eho i svoju evropejsku potvrdu. I u pšenici, u kukuruzu, rasnoj stoci, ali i u novim komuniciranjem ovih ljudi sa svijetom.

Ranko Preradović

"Svijet", Sarajevo, 26. avgusta 1977. g.

2.4. LJUDI IZ DOLINE JAPRE

Lijepa je dolina Japre! Porede je sa Ribničkom i kažu: ljepša je i od nje, a ona Ribnička dolina je i opjevana. Ne znamo da li je neko pjesme o dolini Japre napisao, vjerovatno jeste, jer ovdašnji svijet je uvijek horan za pjesmu, pogotovu ako za to ima nekih valjanih razloga. Najveseliji su sigurno 25. maja kada se cijela dolina okuplja u Donjim Agićima gdje se, tradicionalno, slavi zadružni dan a mnogi koji pamte mnoge takve susrete tvrde kako se tog dana obično proslavlja i neki događaj vezan za razvoj ovog kraja.

Jednom je to bila škola, drugi put električara, treći put neki most, ambulanta, ko sve da pobroji. Valjda najbolji poslijeratni hroničar i učesnik u svim događanjima u dolini od rata naovamo je Dragan Antonić, direktor zadruge od njenog osnivanja u 1945. godini

- Žive li u vama slike nekadašnje doline?

- Žive, jer ja sam rođen u ovoj dolini. Kakva je nekada bila? Udaljeni smo od Bosanskog Novog 22 kilometra, ali nekada se činilo kao da smo na kraju svijeta: put loš, na Sani u Blagaju ljudi čekaju na skelu, gadno ljeti a kamoli zimi, autobusa nema, ako se razboliš, teško tebi, škola stara, trgovina nikakva... kažem, izuzev ljepota što nam ih je priroda podarila, nismo ništa značajnije imali.

- Preskočimo sve te godine!?

- U redu, ali opet ćemo se na njih vratiti. Dakle, vidite i sami. Put je sada bolji, skela je nestala, imamo jednu, od najboljih seoskih škola u republici, zatim ambulantu, stanove za prosvjetne radnike, struju smo dobili još 1961. godine, stigla je u sva sela, u njih se stiže novim putevima, u Agićima imamo i kanalizaciju, vodu da ne pominjerm, zatim, poštu sa telefonskom, centralom. Uostalom i sami ste vidjeli: živimo u modernom naselju. Samo, trebalo je dosta vremena da se to izmijeni.

- Kada ste počeli?

- Valjda prvog dana poslije rata! Skromne su nam bile snage i takvi i rezultati. Ali, iz godine u godinu sve je bilo bolje. Zadruga je nekada imala samo jednu prodavnicu i mene kao poslovođu. "Danas imamo 65 radnika i godišnji promet od preko 6 milijardi starih dinara. Za gubitak ne znamo od kako postojimo. Ostatak čistog dohotka: milion i po dinara po zaposlenom radniku. Poslove smo razgranali i u tom pravcu ćemo se razvijati.

- Mnogi hvale vašu zadrugu, zašto?

- Za neke su presudni finansijski rezultati, neko nas hvali zbog napora da sve novo približavamo zemljoradniku... po mom mišljenju riječ je o ukupnom odnosu: zadruga je u dolini oduvijek bila stožer oko koga se sve vrtjelo. Do formiranja Mjesne zajednice ona je bila na čelu svih akcija koje su preduzimane. Danas, kada postoji Mjesna, zajednica, ona je ponovo, u okviru zajednice, uključena u sva zbivanja: zadruga je tu da pomogne izgradnju puteva i drugih komunalnih objekata. Stvorena, je, ukratko, da služi seljaku i ona tu funkciju obavlja, mislim na zaista valjan način.

- Šta je u svemu tome presudno?

- Međusobno povjerenje! Zemljoradnik osjeća da u zadrugi ima prijatelja. Kako? Pa evo, recimo 1969. godine pogodila nas je velika suša. Sijena nigdje, stoka će uginuti. I evo, pojavljuje se zadruga, kupuje u Sloveniji sijeno i daje ga seljacima na kredit. To je jedan od mnogih primjera. Mi smo već došli dotle da za mnoge zajedničke poslove, ne pravimo ugovore. Još uvijek se cijeni - riječi!

- Vidjeli smo: ljudi siju najbolje sorte...!?

- Dabome! U dolini nema seljaka koji ne sije visokorodne sorte pšenice i kukuruza. Prinosi su mnogostruko povećani. Naša dva agronoma Šaćir Alijagić i Rajko Bujanović sa tehničarom Radom Kenjalom uvijek su među ljudima. Da smo ekonomski jači, angažovali bismo i nove stručnjake. I uopšte, kada je riječ o našem daljem uticaju, on treba da se odvija u pravcu dalje modernizacije proizvodnje.

- Kako ćete to postići?

- Predviđeno je da se u dolini podigne oko 300 mini-farmi za razne vrste proizvodnje. Kao i drugdje, čekamo međunarodne kredite jer, kao što je poznato, u okviru AIPK treba da se podigne čak 12 hiljada tih farmi. Mislim, da će tada zadruga doći do još punijeg izražaja, da će potpunije ostvarivati svoju ulogu kreatora novih odnosa na selu. Mi danas imamo 110 udruženih proizvođača, ali to je tek početak. Vrlo je vjerovatno da će jednom, u budućnosti, svi pravi proizvođači biti s nama udruženi.

- Kakvo je interesovanje za farme?

- Interesovanje postoji ali ljudi već danas postavljaju pitanje: šta ćemo s tom robom? Da li će biti dovoljno prerađivačkih kapaciteta? Da su takva pitanja

logična, uvjerava nas sadašnja situacija: mi dnevno otkupljujemo 1.200 litara mlijeka i nevolja je kada mljekara to mlijeko ne može da otkupi. Zadruga ne može nazad i neće: dala je obavezu da će otkupljivati i otkupljuje, jer dovoljno je da samo jednom zatajite pa, da izgubite povjerenje. Uostalom, ja se sjećam, vremena kada sam svinjsko meso otkupljivao po 500 a prodavao po 200 dinara. Nismo mogli nazad!

- Čime se ljudi iz doline hvale?

- Onim što su postigli. Nije šala, recimo, izgraditi most preko Sane u Blagaju dug 144 metra! Ljudi su dali 1.200 kubika drveta. Veseli ih i izgradnja puta Blagaj - Japra dugog 20 km i mnogih drugih. Zajednica je pomagala njihove napore ali bez silnog poleta ljudi malo bi učinili.

- A šta niste učinili?

- Nismo regulisali rijeku Japru i nemamo sistema za navodnjavanje da proizvodimo jagodlasto voće i povrće. Nismo ništa učinili na razvijanju seoskog turizma jer čekamo da se asfaltira put do Novog a i to će biti učinjeno. Tek tada će ljudi, željni mira i odmora, otkriti koliko vrijedi ova dolina.

* * *

A on? Naš je sagovornik a o njemu ni riječi! Dođuše, ljudi su nam govorili kako je on od zore do mraka među njima, kako njemu valja zahvaliti što se mnogo šta lijepog započelo i završilo u ovoj prekrasnoj dolini, ali on odmahuje rukom, kaže: pa došli smo da govorimo ne o meni nego o ljudima iz doline, A ipak, malo smo rekli, zar ne?

V. T.

"Glas - Nedelja", Banja Luka, 7.8.1977. g.

2.5. BEG IZ SIROMAŠTVA

"Politika", Beograd, 22.1.1981. g.

U ove hladne, zimske dane, teško je stići do Donjih Agića u japranskoj dolini. U Blagaju, nedaleko od Bosanskog Novog, Sanu premošćuje više od stotinu metara dug drveni most koji je izgrađen pre nešto više od desetak godina. Decenijama pre toga tu se nalazila stara skela koja ljudima nije bila od neke pomoći za vreme čestih poplava: tada je ova ogromna dolina bila odsečena od sveta.

Donji Agići su u centru doline. Selo je, za krajiške prilike, poveliko. Pogled privlači zdanje moderne osmogodišnje škole "Bratstvo-jedinstvo". I sada, u vreme zimskog raspusta, oko škole ima dosta mladih: oni su uvek oko škole, tu je i njihovo mesto za zabavu. Do škole je zgrada zadruga. Na okrečenom zidu velikim slovima je ispisano: trideset pet godina postojanja zadruga (1945-1980). U skromnoj, toploj kancelariji, dočekao nas je doskorašnji direktor ove zadruga Dragan Antonić, čovek o kome se i ovde i šire s poštovanjem govori.

Složno selo

On je čovek u poodmaklim godinama, prvoborac je, deluje stameno, mada je invalid devedeset odsto. Pre 35 godina, pred njegovom kućom seljaci su osnovali zadrugu, njega izabrali za direktora i sve zadružne

akte pohranili u njegovoj spavaćoj sobi. I sada se dobro seća tih dana.

- Bila je ovo sirotinjska dolina - priča. - Kad nadode Sana, svaki prilazak dolini bio je nemoguć. Ni pravog puta nije bilo. Najteže je bilo sa obolelim ljudima, naročito trudnicama, nikako da se prebace do bolnice u Bosanskom Novom. Nije bilo ni struje, na pašnjacima buša, kuće starinske, zimi se pod vetrom povijaju: bili smo daleko od sveta, ali i puni želje da mu se približimo.

I uspeli smo uz mnoga odricanja.

- Da nije bilo armije, teško da bismo i sada imali most - priča on dalje. - Zatim je na red došao put a uporedo s tim struja je prodrla do poslednjeg zaseoka. Videli ste Agiće: imamo divnu školu sa centralnim grejanjem, dom zdravlja, zadrugne objekte, poštu, uskoro ćemo otvoriti veterinarsku stanicu i apoteku, uključićemo se u automatski telefonski saobraćaj, a valjda ću doživeti da asfalt zameni one džombe na putu. U stvari, verujem da hoću, jer ono najteže smo ipak prebrodili...

Ljudi iz doline, Muslimani i Srbi, uglavnom žive složno. U zadrugu imaju neograničeno poverenje, jer u svom poslovanju ona u praksi ostvaruje devizu: iz sela za selo! Prošlogodišnji bilans zadruge je odličan: promet je iznosio oko 150 miliona dinara sa značajnim ostatkom čistog dohotka. Ali, videli smo i nešto važnije: putujući dolinom videli smo stoku plemenitih pasmina, svugde uz put domaćice čekaju kamion da im preuzme mleko, buše su postale retkost zahvaljujući naporima ljudi iz Veterinarske stanice u Novom, ženska telad ne idu na klanicu, nakupaca nema.

Prve farme

Zadruga saraduje sa oko hiljadu kooperanata a tu je i prvih 110 udruženih seljaka. Zadrudni agronom Šaćir Alijagić nam je rekao da ima domaćina koji samo na mleku mesečno zaraduju i po osam hiljada dinara. Ali, sve mleko se još ne otkupljuje. Reče još kako u selu ima dosta sitne mehanizacije, jer oko 400 ljudi nalazi se na privremenom radu u drugim zemljama. Krupnu mehanizaciju daje zadruga.

- U ovom trenutku - priča Dragan Antonić, kome je nedavno dodeljena i Zlatna plaketa ZSJ - radimo na osnivanju stočarskih i povrtarskih farmi u okviru zamašnog programa unapređenja primarne proizvodnje AIPK "Bosanska Krajina" u čijem se sastavu nalazimo. Ove godine počecemo izgradnju pogona za preradu kupusa. Dakle, pravi udar u povećanju proizvodnje tek predstoji.

A svega toga ne bi bilo, kako kazuje robni proizvođač Milan Ostojić, da zadruga od prvog dana nije bila dušom uz selo i seljaka. Ma šta da se radilo, iza svega je stajala zadruga. U 35 godina postojanja nijedan zadrudni radnik nije dobio stan. Jedini koji su imali nedavno je dodeljen - stalnom lekaru. Otuda je bio i razumljiv gnev ovdašnjih ljudi, među kojima je 140 članova CK, kada su iz Bosanskog Novog počeli da stižu zahtevi da se zadruga, sa svojom 41 prodavnicom, pripoji trgovinskom preduzeću. Seljaci su odbili sve te zahteve, jer zadruga, ovakva kakva je danas, za njih je najbolja.

Sada, u zimu, pod Grmečom je tiho i mirno. Oko zadruge ima dosta seljaka, mnogi prisustvuju raznim poljoprivrednim kursevima. Najdraži im je gost poznati

agronom Milan Pribičević, koji ovamo često navraća. Razgovorima nigde kraja. Priželjkuju proleće da krenu na izgradnju farmi. Priželjkuju asfalt da bi svoju robu što lakše otpremali. Svi odreda kažu kako bolje žive i da nikom ne pada na pamet da se seli iz doline kojoj su privrženi. Razmišljaju o seoskom turizmu kraj čiste, predivne reke Japre. Za kraj ostavljaju podatak: za razliku od drugih područja u ovom kraju, broj stanovnika se povećava, u školi je čak 1.400 učenika. To je podmladak kojem stariji sada stvaraju mogućnosti da žive još bolje.

Vezuv Tinjić

Dragan Antonić govori narodu Podgrmeča na velikom Narodnom zboru koji se decenijama svake godine krajem maja održavao u dvorištu zadruge "Agići". Na ovom zboru, između ostalih govorili su: Osman Karabegović, Esad Cerić, Ahmet Šehović, Hajro Kapetanović, Mladen Oljača, Lazo Vukota, Mijeka Vujatović, Čavro Bogić.

4

3. NOVI POČETAK NA GOLOJ LEDINI

3.1. LIČNA KARTA "AGROJAPRE"

- ❖ Naziv firme: Opšta Zemljoradnička Zadruga "Agrojapra".
- ❖ Sjedište: Donji Agići, RS, BiH.
- ❖ Godina osnivanja Zadruga: 2000.
- ❖ Sektor djelatnosti: Obnova i razvoj poljoprivredne proizvodnje; u perspektivi: primjena koncepta integralnog ruralnog razvoja na području Podrgmeča.
- ❖ Projektna odgovornost: OZZ "Agrojapra".
- ❖ Vlasništvo: zadrugari – svi članovi Zadruga.
- ❖ Odgovorna osoba: Milovan Antičić, direktor.
- ❖ Broj zaposlenih: 10.
- ❖ Broj članova Zadruga: 238 multietničkog nacionalnog sastava.
- ❖ Svi članovi Zadruga su članovi Skupštine.
- ❖ Skupština zadruga bira Upravni odbor, Nadzorni odbor i direktora.
- ❖ Predsjednik Skupštine: Nijaz Halilović
- ❖ Predsjednik Upravnog odbora: Milovan Sladaković
- ❖ Predsjednik Nadzornog odbora: Gojko Davidović
- ❖ Kontakt osoba: Nada Nešković, agronom.
- ❖ Kontakt telefon: + 387 52 480 900,
fax: + 387 52 481 970.
- ❖ e-mail: agrojapra@mediaproline.net.

3.2. SKUPŠTINA KAO VRHOVNI ORGAN UPRAVLJANJA

Osnivačka skupština - mart 2000.

Redovna skupština - mart 2005.

Vandredna skupština - februar 2006

Redovna skupština - mart 2006.: direktor Milovan Antonić
podnosi izvještaj o poslovanju

Čarobna ljepotica - riječica Japra

Podgrmeč : zdravo zemljište - zdrava hrana

3.3. PODRUČJE DJELOVANJA

3.3.1. Prednosti

❖ Područje se nalazi u sjeverozapadnom dijelu RS i BiH.

❖ To je područje ispod planine Grmeč koje se prostire između rijeka Sane i Une na 1000 km², na nadmorskoj visini od 100 - 800 m.

❖ U 55 sela živi oko 30 000 stanovnika Srba, Bošnjaka i Hrvata razmještenih u šest opština.

❖ Brdsko - predplaninsko područje sa nekoliko riječica bogatih ribom, mnogo bistrâh potoka i izvora zdrave pitke vode.

❖ Kvalitetno zemljište i povoljni klimatski uslovi.

❖ Postoje prirodni uslovi za kvalitetnu ratarsko-stočarsku i stočarsko-voćarsku proizvodnju.

Panorama Donjih Agića - sjedište Agrojapre

3.3.2. Slabosti

❖ Nerazvijena i zapuštena seoska infrastruktura otežava život i rad stanovništva.

❖ Središnja saobraćajnica kroz dolinu Japre koja povezuje više opština, iako ima regionalan status, nije asfaltirana.

❖ Rijeka Japra uz koju živi oko 10 000 stanovnika stalno se izliva i plavi zemljište, čime smanjuje prinose a uvećava troškove poljoprivredne proizvodnje jer njeno korito nije regulisano.

❖ Nekvalitetno je snabdijevanje pitkom vodom, naročito u mjestu Donji Agići, sjedištu Zadruga i osmogodišnje škole.

❖ Neriješeno pitanje kanalizacije koja se direktno sprovodi u rijeku Japru.

❖ Neriješeno pitanje odlaganja smeća, koje se odlaže svuda i zagađuje prirodu.

❖ Slaba snabdjevenost električnom energijom.

❖ Nekvalitetna telefonska mreža.

❖ Ekonomsko okruženje siromašno.

❖ Nestabilno tržište i cijene.

❖ Nedovoljna ulaganja u poljoprivredu i zadruga.

❖ Nepostojanje subvencioniranja izvoza.

❖ Domaća proizvodnja bez zaštite od uvoza.

3.3.3. Tekući poslovi

❖ Obnova mliječnog govedarstva i organizovan, svakodnevan otkup mlijeka od 200 proizvođača iz 15 sela.

❖ Podsticanje proizvodnje bundeva, otkup sjemenki i prerada u bućino ulje.

❖ Podsticanje plantažne proizvodnje voća, otkup i prerada u sušeno voće.

❖ Organizovanje plantažne proizvodnje povrća, otkup i plasiranje na tržište.

❖ Usluge u snabdjevanju poljoprivrednim inputima na odloženo plaćanje.

❖ Usluge poljoprivredne mehanizacije.

❖ Svakodnevni savjeti agronoma.

❖ Kreditiranje članova zadruge.

3.3.4. Vizija i ključni ciljevi

OZZ "Agrojapra" djeluje u cilju obnove i modernizacije poljoprivredne proizvodnje, sopstvene prerade i plasmana na tržište, na bazi postojećih prirodnih resursa i lokalne nezaposlene radne snage, tj. održivog ruralnog razvoja Podgrmeča, pa su njeni budući ciljevi:

- ❖ Povećavanje zapošljavanja kroz tržišno orijentisane proizvodne programe Zadruga i njenih članova.
- ❖ Obnova, razvoj i otkup poljoprivredne proizvodnje, kroz osnovne i alternativne izvore prihoda članova zadruga.
- ❖ Razvoj malih zadružnih prerađivačkih kapaciteta.
- ❖ Ekonomski osnažiti zadrugu "Agrojapru" i "Agroneretvu" kao zadružni prodajni sistem.
- ❖ Stvaranje uslova da ljudi rade zajedno, da njeguju povjerenje i da kvalitetnije i bolje žive.
- ❖ Očuvanje i zaštita prirode - vode, zemljišta, vazduha i šume Podgrmeča, kao i seoske arhitekture, starih zanata, običaja i vrijednosti.
- ❖ Razvoj seoskog, ribolovnog i lovnog turizma.
- ❖ Kvalitetnije obrazovanje, informisanje i komuniciranje.

3.3.5. Programi 2000 - 2015.

1. Proizvodnja i otkup mlijeka.

- ❖ Povećanje proizvodnje i otkupa sirovog mlijeka
- ❖ Stvaranje reprocentra za uzgoj visoko steonih junica mliječne genetike.
- ❖ Demo ogledi: ratarske i krmne kulture; sjenaža i silaža, kao i instaliranje mini mješaone stočne hrane.
- ❖ Prerada sirovog mlijeka u tvrde domaće sireve i voćni jogurt.

2. Proizvodnja, otkup i prerada voća.

- ❖ Povećanje proizvodnje šljive, jabuke, kruške i grožđa i prerada u sušeno voće.
- ❖ Prerada voća u džemove, marmelade, kompot, jabučno sirće i voćne rakije.

3. Plantažna proizvodnja povrća i prerada sa instaliranjem rashladnih uređaja - hladnjače za voće i povrće.

4. Plantažna proizvodnja ljekovitog bilja, sušenje i pakovanje ljekovitog bilja, pečuraka, šumskih plodova i čajeva.

5. Proizvodnja bundeve i prerada sjemenki u hladno cijedeno - bućino ulje.

6. Razvoj slatkovodnog ribarstva i ribogojilišta za pastrmku.

7. Razvoj pčelarstva i pčelinjih proizvoda sa pakirnicom za proizvode od meda.

8. Snabdjevanje ruralnog stanovništva poljoprivrednim inputima i ostalom robom.

9. Mašinski prsten zadružne poljoprivredne mehanizacije.

10. Razvoj raznih zanatskih usluga.

❖ Radionice: stolarska, kovačka, bravarska, mehaničarska, vulkanizerska, obučarska, užarska.

❖ Servisi: elektro, TV i bijela tehnika, dimnjačar, ugostiteljstvo sa obnovom vodenica-potočara i mlino-va na rječicama Japrici, Ravska, Japra i Vojskova.

❖ Izrada suvenira rezbarenjem drveta i drugih materijala i organizovanje kućne radinosti (tkanje, vezenje, pletenje i heklanje).

11. Seoski turizam kao vrhunac razvoja Podgrmečkog kraja.

3.4. OSTVARENI REZULTATI

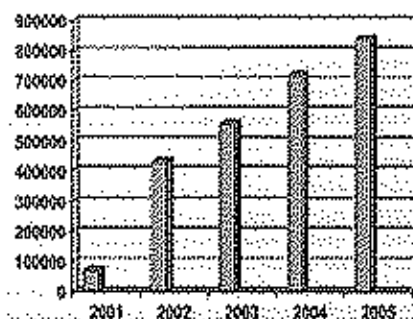
U SLICI I RIJEČI

3.4.1. Otkup mlijeka

❖ Sa otkupom mlijeka otpočelo se 2001. godine sa dnevnom količinom od 380 litara, današnji dnevni otkup, kojim je obuhvaćeno 200 proizvođača, iznosi u prosjeku oko 4 442 litare.

Pregled proizvodnje i otkupa po godinama

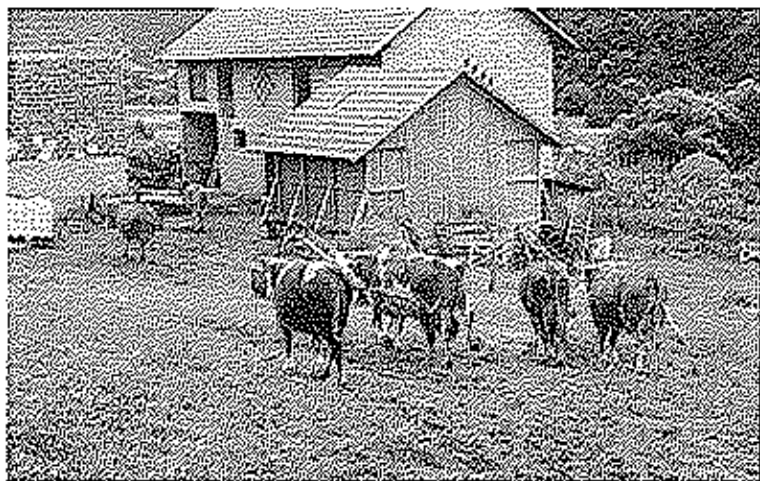
- ❖ 2001. 69 984 litre
- ❖ 2002. 431 378 litara
- ❖ 2003. 556 500 litara
- ❖ 2004. 719 000 litara
- ❖ 2005. 842 402 litre

❖ U 2006. godini planirano je 1 000 000 litara proizvodnje i otkupa mlijeka, ili pola miliona konvertibilnih maraka za članove zadruge.

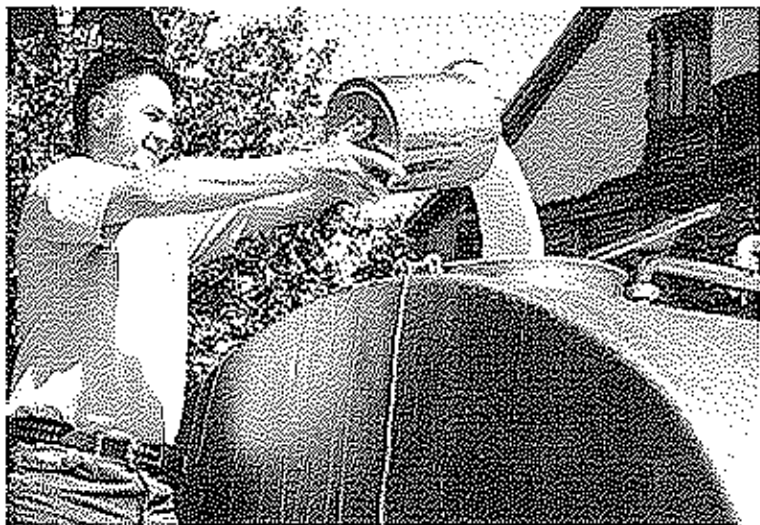
Počeci otkupa mlijeka 2001. godine u Gornjim Agićima - Sadika Džafić predaje mlijeko zadružnom radniku na otkupu mlijeka Dušku Vujasinu

Farma muznih krava Sadika i Selize Džafić iz Gornjih Agića kojima je Zadruga kreditirala ukupno 7 muznih grla

Zadružnim vozilom do svakog proizvođača mlijeka u 15 sela -
otkupna stanica u selu Čelama u 2002. godini

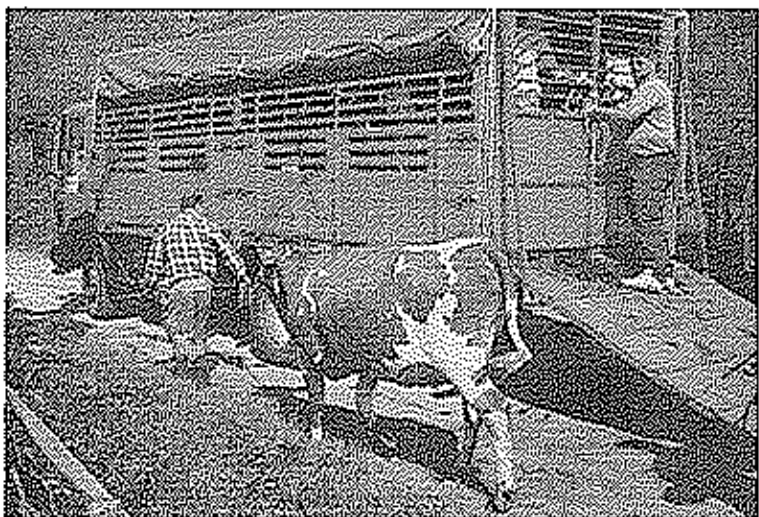

Veći broj krava doprinio je većoj proizvodnji mlijeka - Milan
Marinović, zadružni radnik na otkupu mlijeka otkupne stanice u
Donjim Agićima 2005. godine

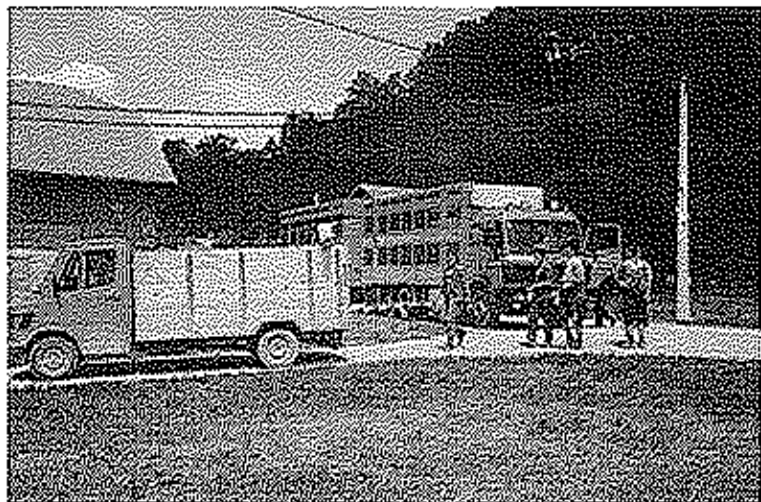
3.4.2. Obnova stočarstva

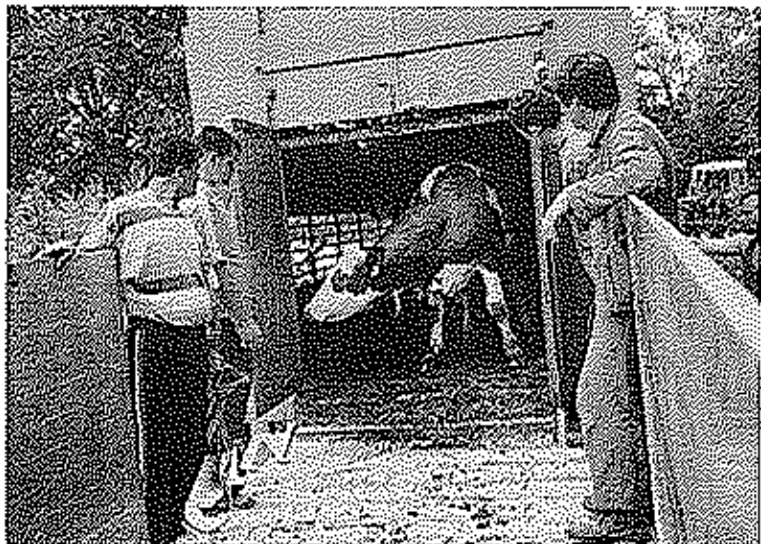
Sastanak prvog Upravnog odbora OZZ "Agrojapra" 14.05.2003. god. posvećen formiranju 22 mini farme mličnih krava - (s lijeva na desno) Drago Vujašin, predsjednik, Haskan Mehinović, Dušanka Davidović, Fahro Čehić i Meho Mehmedagić, članovi

Raspodjela junica našim članovima u Suhaći

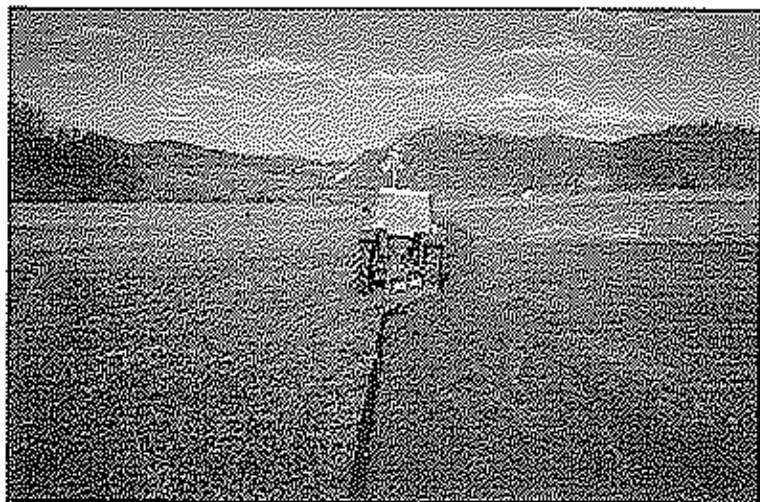

U saradnji sa IOCC-om obezbijedeno za naše članove 45 visokosteomih junica češkog simentalea - isporuka junica obavljena je 30.5.2003. godine - na slici raspodjela u Hoziciima

Raspodjela junica u Donjim Agićima

3.4.3. Obnova mehanizacije

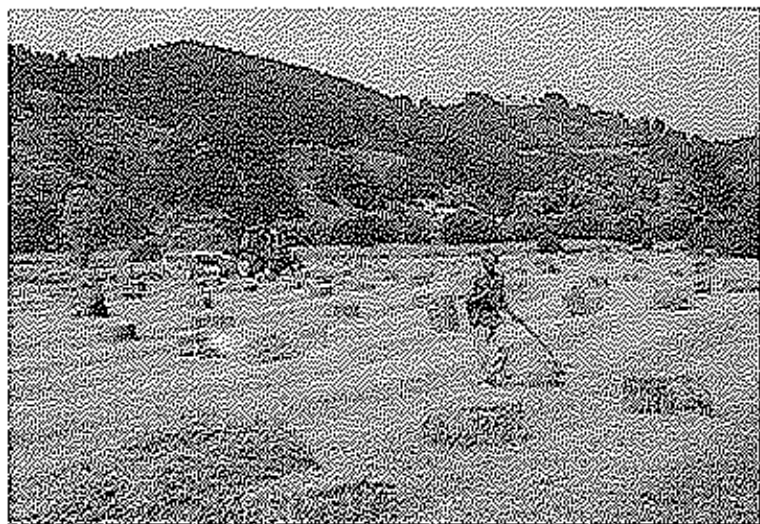
Prva poslijeratna proljetna brazda agrojaprinog prvog traktora na njivi Kasima Alijagića u Donjim Agićima 2000. godine

Zadružne sijačice za kukuruz i pšenicu rađe punom parom - na njivama u Gornjim i Donjim Agićima

Dok su popili kafu zadružni berač nabrao punu prikolicu kukuruza u Maloj Novskoj Rušskoj

Veliki učinci zadružne balirke na rodnim hosičkim livadama

3.4.4. Poljoprivredne apoteke

Sve što treba za poljoprivredu može se naći u zadrružnim apotekama - iz zadrugne apoteke u Donjim Agićima

Zadruga podstiče podizanje zasada voća - dipl. ing poljoprivredce Nada Nešković dijeli sadnice zadrugarima

Pripreme za otvaranje nove poljoprivredne apoteke u Budimilic Japri - mladi poljoprivredni tehničari i poslovođe Dragan Raičić i Dražen Davidović

Na svečanom otvaranju poljoprivredne apoteke u Budimilic Japri 28.8.2002. godine prisustvovali su i načelnik Opštine Oštra Luka Drena Kuridža i Drago Todić, načelnik Opštine Novi Grad

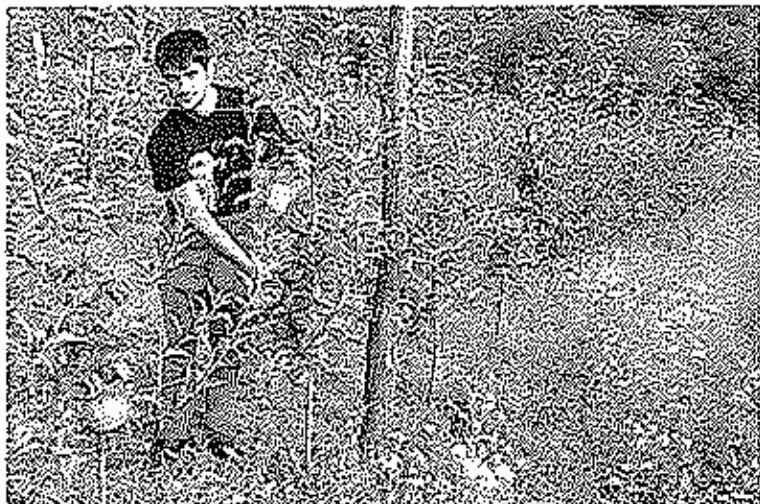
3.4.5. Novi plantažni voćnjaci

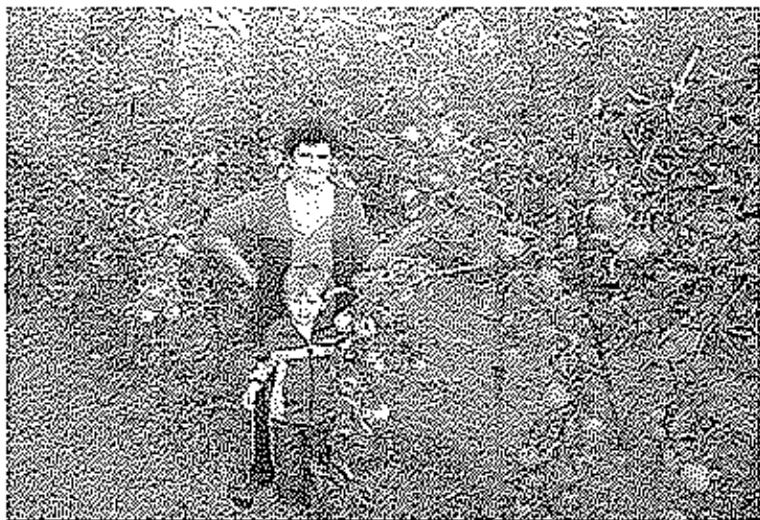
Svesrdnu pomoć, teorijsku i praktičnu u podizanju plantažnih voćnjaka dao je profesor Ljubomir Radoš sa Poljoprivrednog fakulteta u Banjoj Luci - podizanje voćnjaka kod Drage Vujasina, proljeće 2003. godine

Drago Vujasin tokom 2004. godine radi na formiranju uzgojnog oblika voća u svom novom voćnjaku

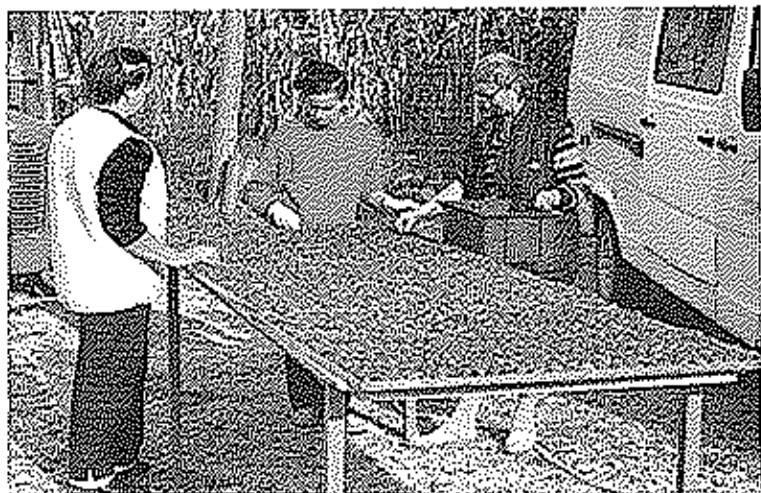

Uspješni prvi plodovi u voćnjaku Predraga Štekovića u Kršljama - na slici njegov sin Dražen 2005. godine

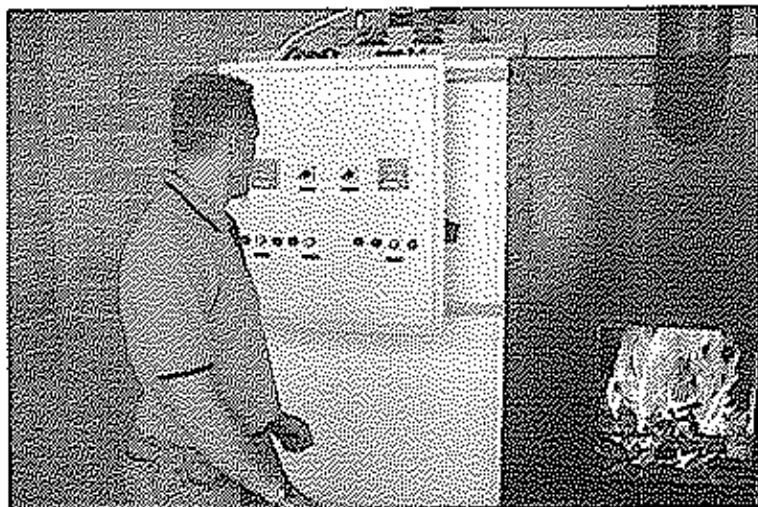

U svih osam novopodignutih voćnjaka rod je više nego zadovoljavajući - na slici Rosa Komosar sa unukom Slobodanom u rodnom bogatom voćnjaku 2006. godine

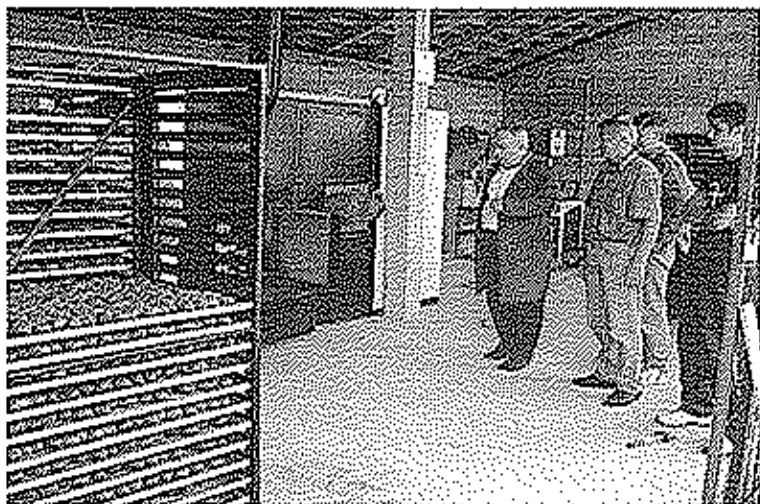
3.4.6. Prerada voća

Kontrolu i odabir najbolje šljive otkupljene za zadružnu sušaru radile su: Rezija Alijagić, Biljana Čulibek i Zora Šuđević

Hasan Čehić poljoprivredni tehničar obučen za najbolju tehnologiju sušenja šljive

Inžinjer i konstruktor sušare "Cer" Čačak, gospodin Trifunović, na slici sa članovima Zadruga, pustio je u rad sušaru i obučio radnike OZZ. "Agrojapra" da njome rukovode

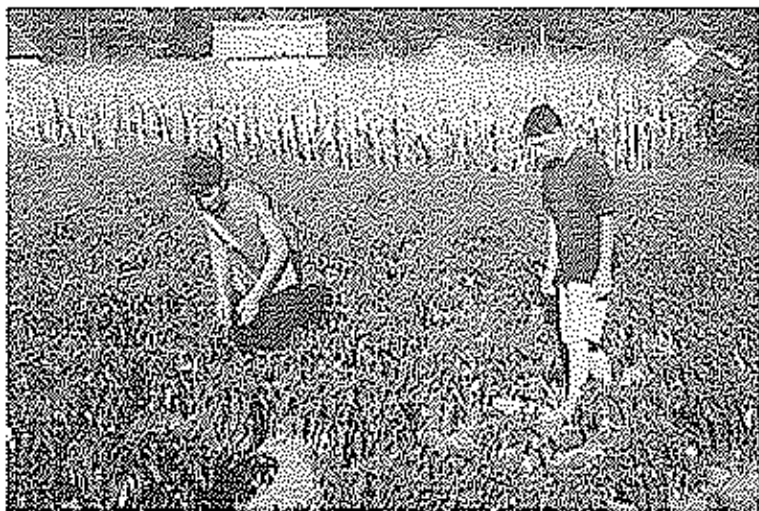

Zadružni proizvod - podgrmečka suva šljiva i jabuka

3.4.7. Nove plantaže povrća

Član Zadruga Zorica Šteković u svom rasadniku proizvodi rasad paprike

Na prve plantaže paprika Dragana Raičić i njegove majke Savke

Školski primjer uzgoja kornišona na parceli nastavnika Milenka i Nade Pejović

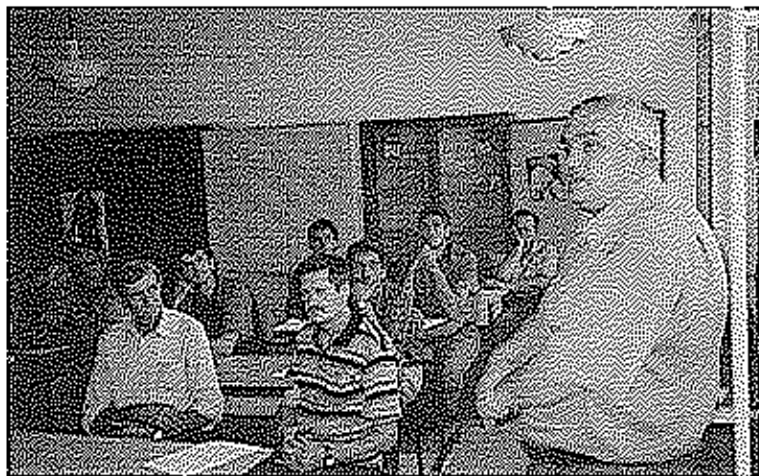
Uzgajivač kornišona Slobodan Vuković, pred Zadrugom, dovezao kornišone za isporuku "Vitaminski" u Banja Luku

3.4.8. Poljoprivredno obrazovanje

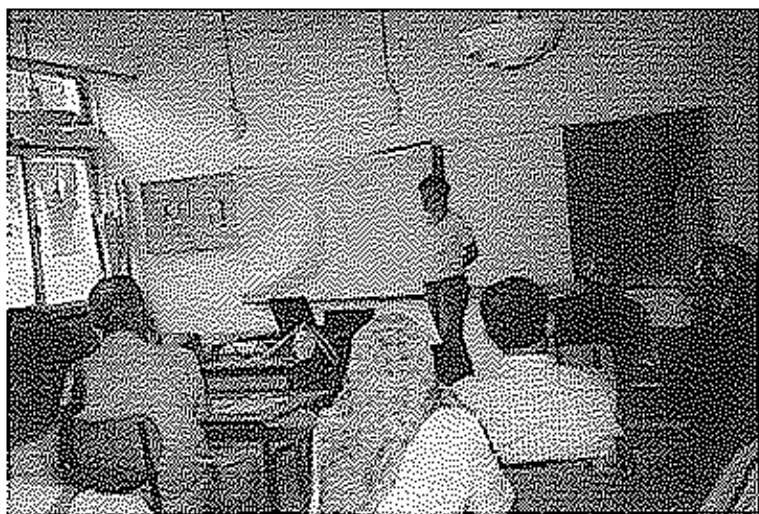
U cilju poljoprivrednog obrazovanja, stručnog osposobljavanja poljoprivrednih proizvođača i primjene novih znanja u praksi na stalnoj zadružnoj tribini Agrojapre do sada je gostovalo 6 doktora nauka: Petar Durman, Dragutin Matarugić, Vojo Trkulja, Đorđe Gatarić, Dragutin Dujčić i Dragan Mandić, nekoliko magistara i istaknutih agronoma naše regije. Osim toga, poljoprivrednom obrazovanju zadrugara svakodnevno daje doprinos zadružni agronom.

Prvih nekoliko predavanja našim članovima tokom 2001. i 2002. godine održao je popularni agronom prijedorske subregije ing. Milan Pribičević

Prof. dr. Dragutin Matarugić govorio je našim članovima o osnovama reprodukcije krava 19.6.2003. godine

Magistar Milanka Drinić sa Poljoprivrednog fakulteta u Banja Luci održala je predavanje našim članovima o ishrani i sistemu držanja muznih krava

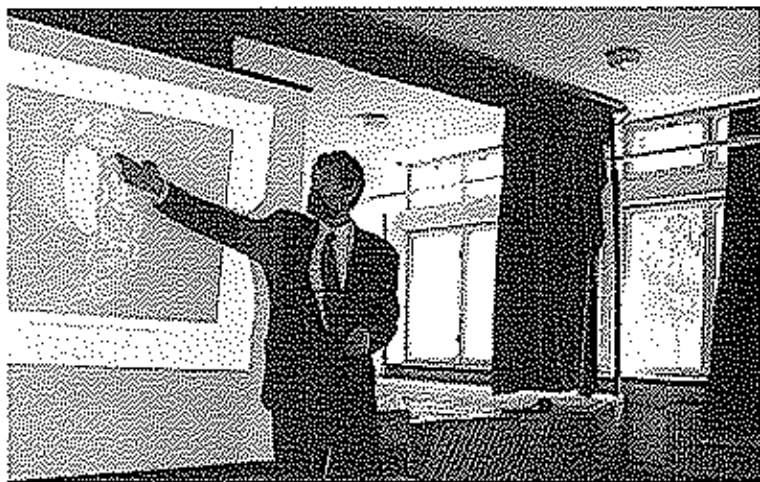
Zadružni agronom Nada Nešković tokom marta 2006. godine održala je predavanje članovima "Agrojapre" na temu "Proizvodnja i uzgoj bundeve"

Otišli po znanje u Koprivnicu: nakon odslušanih predavanja, obilaska vještačkih livada i najboljih farmi muznih krava, naši zadrugari prisustvovali suotri mehanizacije poljoprivrednika na manifestaciji "Dani travnjaka", u maju 2005. godine

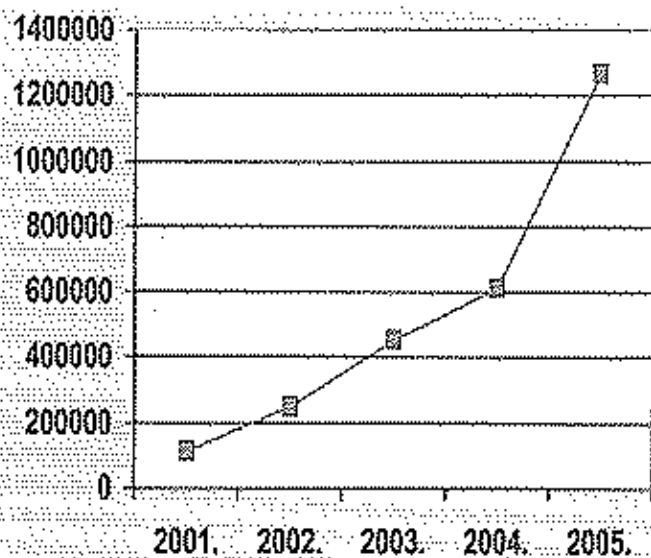
Škola zajedništva i povjerenja - na zadružnim tribinama uvijek prisutna zainteresovanost i aktivnost članova

Magistar Srećko Ladišić, ekspert za mlječno govedarstvo u Hrvatskoj, domaćin našim zadrugarima 2005. i 2006. god. na "Danima Travnjaka", održao je u Donjim Agićima za naše članove tri predavanja februara 2006. godine

3.4.9. Ukupan prihod 2000-2005.

Godina	Prihod (KM)
2000.	102 399
2001.	110 270
2002.	249 052
2003.	449 759
2004.	608 417
2005.	1 266 454

3.5. SARADNJA SA DOMAĆIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

3.5.1. Oni su podržali Agrojapru

❖ OZZ "Agrojapra" je od osnivanja do danas u stalnoj i kvalitetnoj komunikaciji sa nosiocima podrške zadrugama.

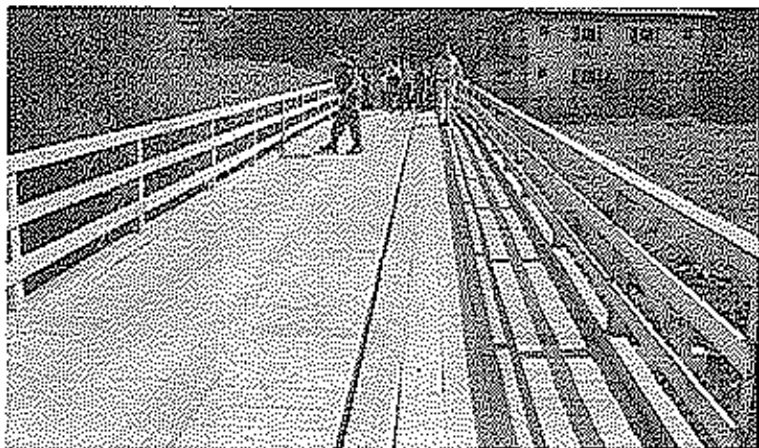
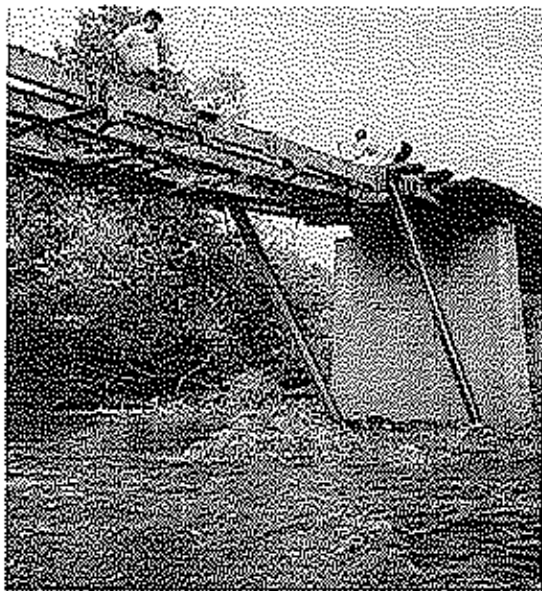
❖ Razvijena je dobra saradnja sa opštinom Novi Grad, Ministarstvom za poljoprivredu RS i međunarodnim organizacijama PHARE, DBR, WORLD VISION, UNHCR, IOCC, UMCOR, LUTERANSKI SVJETSKI SAVEZ, USAID koje su svojim programima pomogle početak obnove poljoprivredne proizvodnje i opstanak Zadruga. Tokom 2005. godine otpočinje saradnja sa norveškom organizacijom JAEREN PRODUKTUTVIKLING.

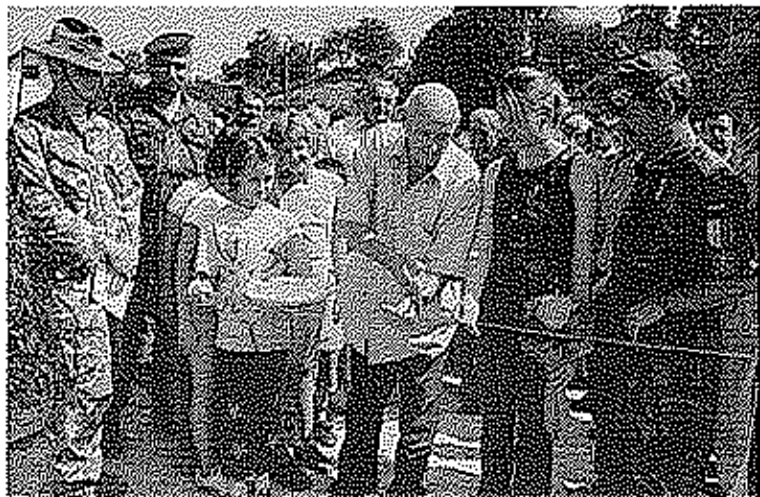
U saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede RS, dr Mandić i mr Nožinić postavili 6 ogleda raži kod naših članova - sa našom saradnicom Mirom Pašić, agronomom Savjetodavne poljoprivredne službe prilikom obilaska ogleda u Gornjim Agićima, na njivi H. Mahmutagić

3.5.2. Obnovljen most na Japri

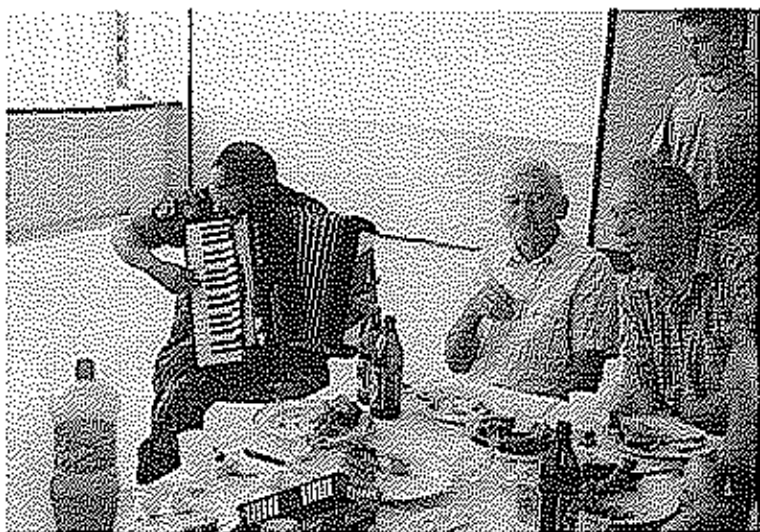
Poslednji trenutci starog mosta - dotrajali stari most na rijeci Japri koji povezuje Dečliće i Kršlje sa glavnom cestom Novi Grad - Sanski Most podigli su zadrugari predvođeni Draganom Antonićem

Novi most na Japri, na inicijativu predsjednika Odbora za izgradnju mosta Milovana Antonića, finansirao je civilni sektor SFOR-a odnosno Vlada Holandije zajedno sa mještanima Donjih Agića

Abdo Dedić stari zadrugar, koji je za ovu priliku došao iz Australije da po drugi put pomogne gradnju mosta i presječe vrpce 19.8.2002. godine

Na svečanosti povodom otvaranja mosta slavlje je uveličao holandski pukovnik Van Hout svirajući na harmonici

3.5.3. Ugostili smo razne delegacije

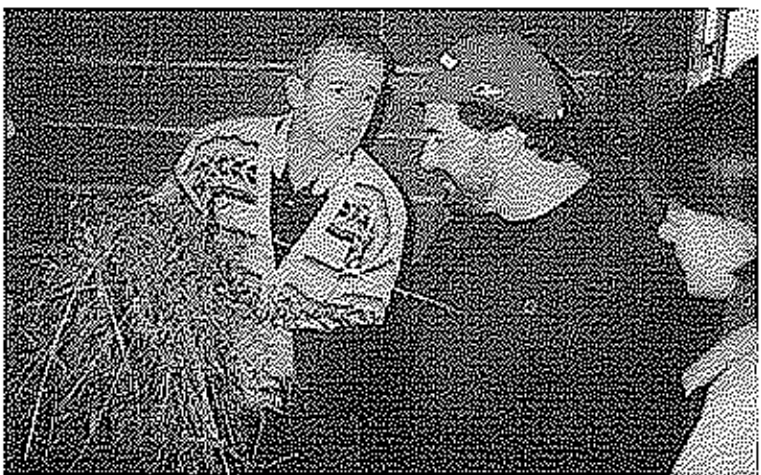
Za ime "Agrojapre" zna se i u zadrudnom svijetu okolnih zemalja - zato je sredinom oktobra 2003. godine našu Zadrugu posjetila visoka zadrudna delegacija: Dragoljub Govedarević, predsjednik ZS Srbije, Đorđe Bugarin, predsjednik ZS Vojvodine, Melmed Osmanović sekretar Zadrudnog saveza Federacije BiH, Rajko Babić predsjednik Zadrudnog saveza RS i BiH, Slavko Dobrilović izvršni direktor ZS BiH. Ovu delegaciju činili su još njihovi saradnici i predstavnici nekoliko Zadruga BiH.

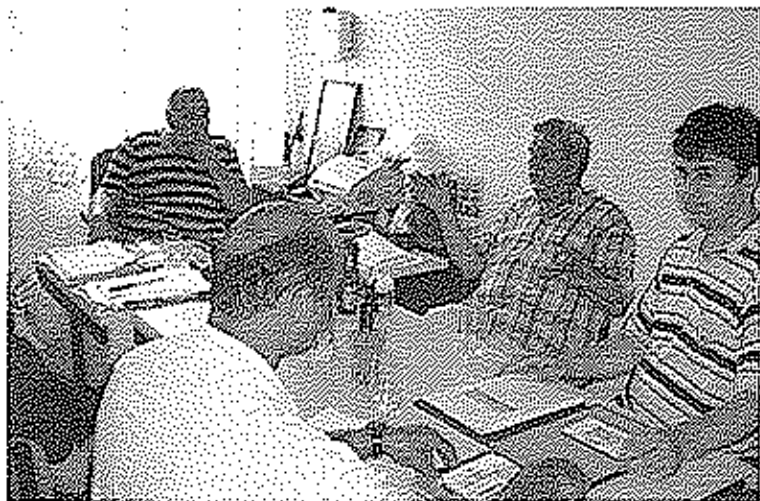
Delegacija IOCC-a iz Baltimora u radnoj posjeti Agrojapri 2003. godine

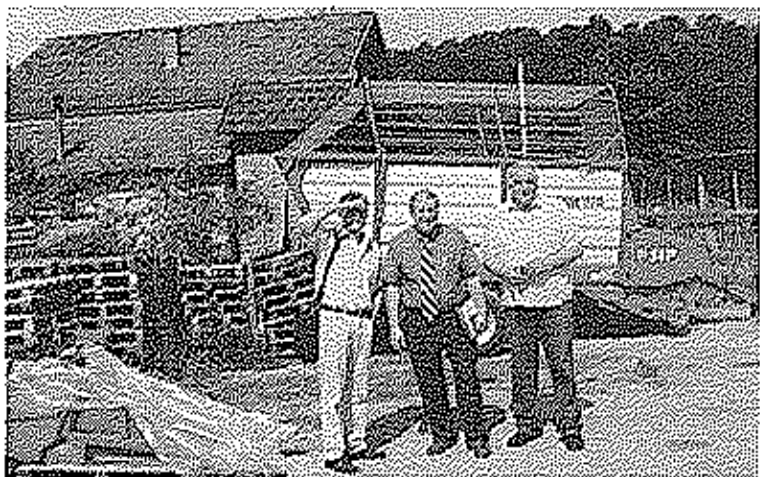
Dobar glas daleko se čuje - na prijedlog DIFID-a Organizacije za međunarodni razvoj britanske vlade 60 članova ZZ Zenica iz Zenice krajem avgusta 2003. godine posjetili su "Agrojapra", njene apoteke, plantaže kornišona i mini farme muznih krava

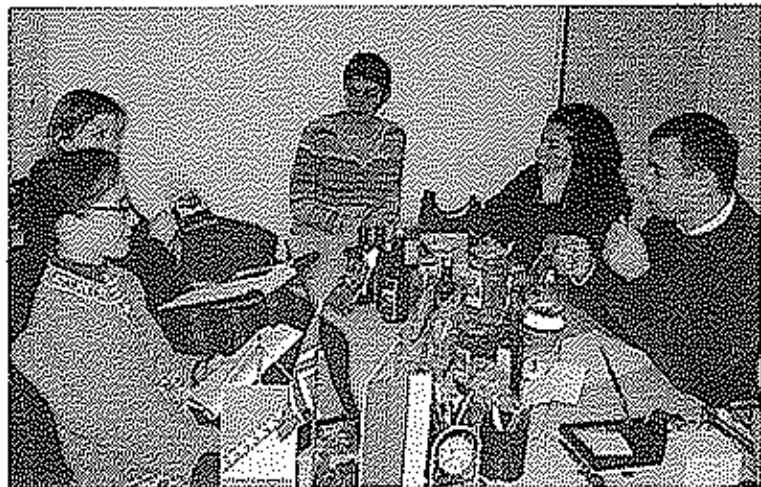
Tokom 2002 i 2003. godine u obnovi stočnog fonda, mehanizacije i plantažnih voćnjaka dragocijen doprinos dala je međunarodna organizacija IOCC iz Amerike - direktor IOCC-a gospodin Din, u posjeti Sadiku Džafiću najvećem zadružnom proizvođaču mlijeka

Zadruga "Agrojapra" ima stalnu saradnju sa Poljoprivrednim institutom iz Banja Luke - na slici prof. dr Stojan Nikolić sa asistentom mr Milošem Nožinićem u razgovoru sa rukovodstvom zadruge

Dobra saradnja USAID i "Agrojapre" - Nebojša Šekuljica, koordinator, Albert Wanous, šef LAMP programa Banjaalučke kancelarije sa direktorom "Agrojapre" u razgledanju zadružnog mašinskog parka 9.6.2004. godine

Predstavnici USAID Banjačičke kmetčarije LAMP programa sa dva eksperta iz Amerike za marketing i dizajna pakovanja Elenom Lindeman i Susan Hahn-Grelling - na radnom sastanku u "Agrojapri"

Dobra saradnja sa OŠ "Branko Ćopić" iz Donjih Agića - učenci osmog razreda - Ekološka sekcija - u oktobru 2006. godine u "Agrojapri" na dogovoru o zajedničkim aktivnostima

3.5.4. Posebno značajna saradnja sa Jaeren Produktutvikling-om

Prva faza razvoja maj 2005 - maj 2006.

Zahvaljujući ovom projektu, čija je realizacija počela u drugom polugodištu 2005. godine, Agrojapra je, između ostalog, ostvarila sledeće:

- ❖ Stabilizovala poslovanje.
- ❖ Podigla na viši nivo organizacionu, tehničku i kadrovsku osposobljenost.
- ❖ Kompletirala mašinski prsten novim traktorom IMT 549 DV i desetak novih priključnih mašina među kojima i mini rolo baler u vrijednosti od 100 000 KM. Usluge Zadružnog mašinskog prstena koristi većina članova.
- ❖ Za 75 svojih članova obezbedila kredite za nabavku 137 kvalitetnih visokosteonih junica bavar-skog simentalca u vrijednosti od 372 180,42 KM, tako da je danas proizvodnja i otkup mlijeka povećana za oko 1 000 litara dnevno, čime je dnevni otkup povećan na 4 442 litre, a na mjesečnom nivou otkup je povećan za 25 000 litara što sada čini ukupni mjesečni otkup od 97 717 litara mlijeka.
- ❖ Obezbedila kredite za 37 članova za nabavku novih i polovnih traktora kao i nabavku novih i plovni mašinskih priključaka u vrijednosti od 222 858,54 KM.

❖ Kupila novi poslovni prostor za instaliranje Sušare i Pogona za proizvodnju bućinog ulja, čija realizacija uskoro započinje.

❖ Instalirana mini hladnjača kapaciteta 25 tona svježeg voća i povrća.

❖ Opština Novi Grad i Ministarstvo prosvjete RS prihvatili su inicijativu Agrojapre i "JP" da se u okviru srednjoškolskog centra u Novom Gradu formira Srednja poljoprivredna škola.

❖ Pokrenuta inicijativa za asfaltiranje puta dolinom Japre.

❖ Projektom Agrojapra – Jaeren Produktutvikling investiranjem i reinvestiranjem omogućava se značajan porast primarne poljoprivredne proizvodnje i zaposlenja članova zadruge, sopstvene prerade u okviru zadruge i plasmana zadružnih poljoprivrednih proizvoda na tržište.

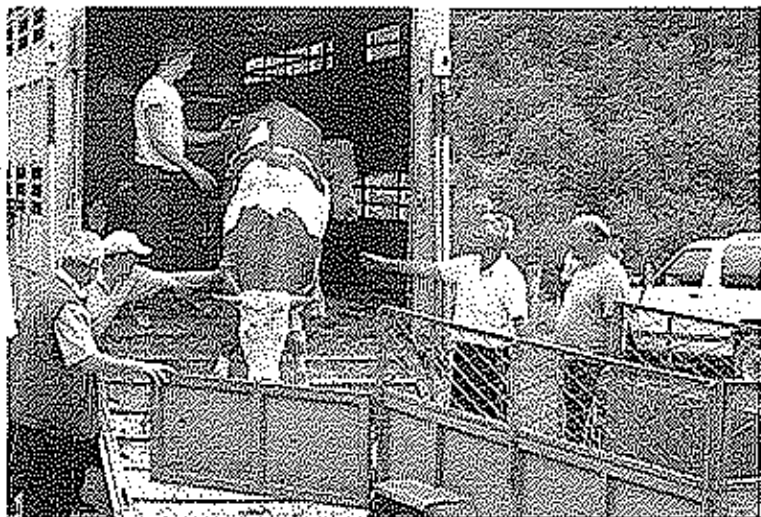
❖ Ovaj projekat zapravo omogućava pravu renesansu razvoja Agrojapre kao izvornog zadružnog modela, autentične zadruge koja svojim višefunkcionalnim socio-ekonomskim i obrazovnim aktivnostima prožima cijeli život seljaka da bi bolje i kvalitetnije živjeli.

❖ Posebna vrijednost ove zadruge je što se potvrdila kao jedinstvena škola zajedništva i povjerenja u multietničkoj dolini Japre.

Prva faza razvoja - u slici

Članovi Zadruga potpisali sa direktorom "Agrojapre" ugovore za petogodišnje poljoprivredne kredite iz projekta "JP"

Isporuka i odvoženje bavarskog simentalca do štala kod naših članova u Kršljama

Isporuka mehanizacije kupljene na kredit preko Zadruga za članove iz sredstava "JP"

Počela je da radi i nova zadruga mini hladnjača - naš radnik Nermin Alijagić slaže gajbe zadrugačkih jabuka

Dva nova pogona - druga faza

○ Ulje iz bundevinog sjemena

U drugoj fazi ovog projekta 2006/7 godine OZZ "Agrojapra" pušta u rad preradivački pogon za proizvodnju bučinog ulja i obnavlja jednu seosku vodenicu za preradu domaćeg integralnog brašna, koji će imati i edukativno-ekološki karakter.

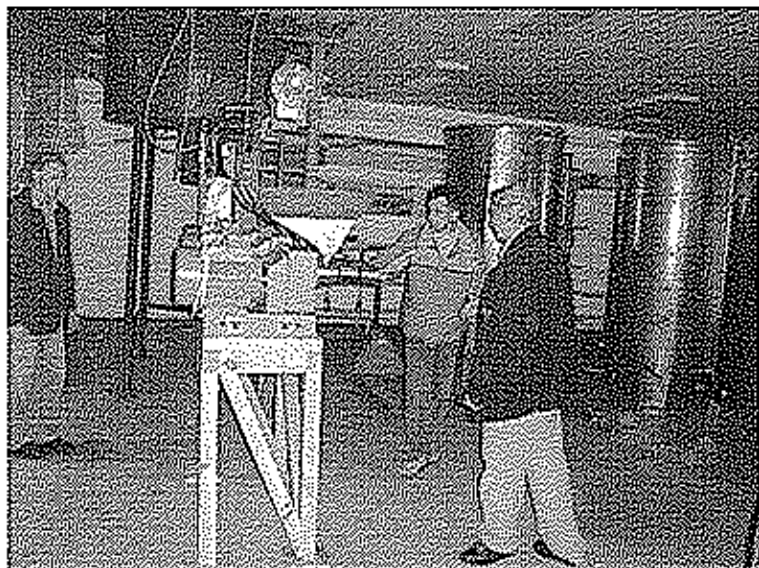

Novosadskoj
sorti bundeve
golice "Olika"
dobro prijaju
njive kraj Japre

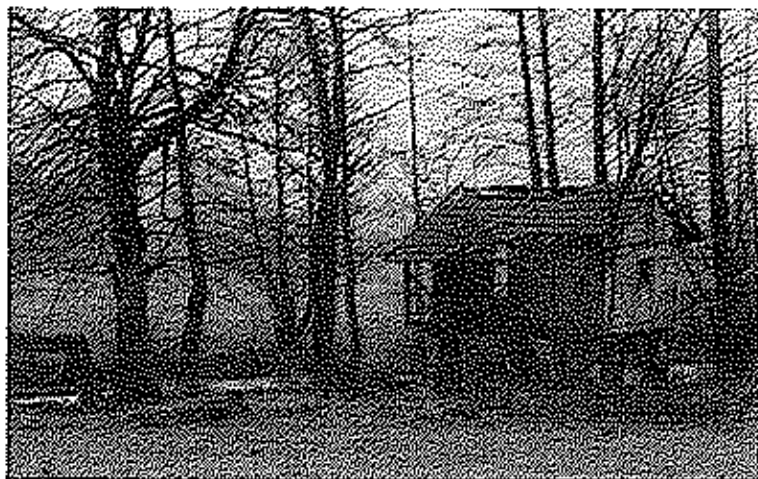

Stigao prvi rod - zadrugarke iz Donjih Agića vade sjemenke iz bundeva za buduću proizvodnju bučinog ulja planiranoj za 2007. godinu

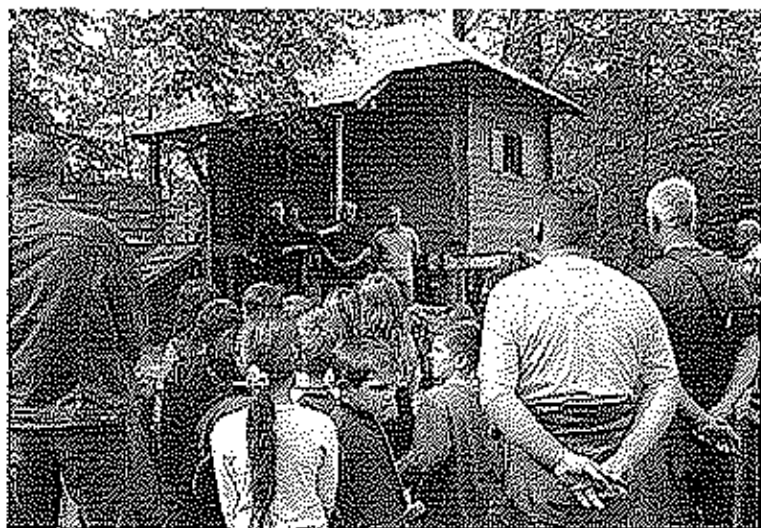

Postavljanje opreme Pogona uljare početkom decembra 2006. - Matija Meeing, mašinski tehničar, Hasan Čehić, poljoprivredni tehničar i Stanislav Herak, tehnolog - projektant.

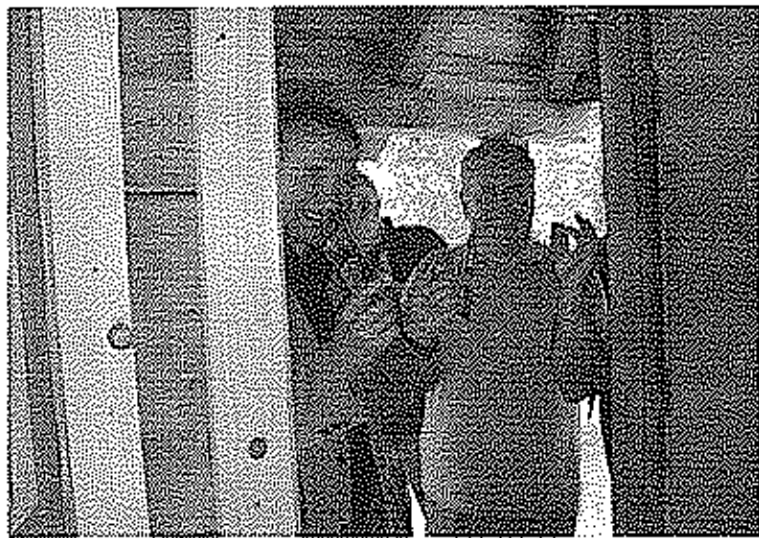
○ Novi život stare vodenice

Još se jedva držao mlin stogodišnjak na Japri, zapušten i napušten poslednjih tridesetak godina

Svečanost u vrijeme pokretanja mlinskog točka i kamena žrvnja pred obnovljenom vodenicom u Donjim Agićima

Obnovljeni mlin u pogon su pustili Ula Mellemstrand i Drago Žujo iz Norveške organizacije "JP"

Novi mlin udahnuo je novi život na ovom dijelu Japre - ovdje se okupljaju pomeljari, kupači, ribolovci i ljubitelji prirode

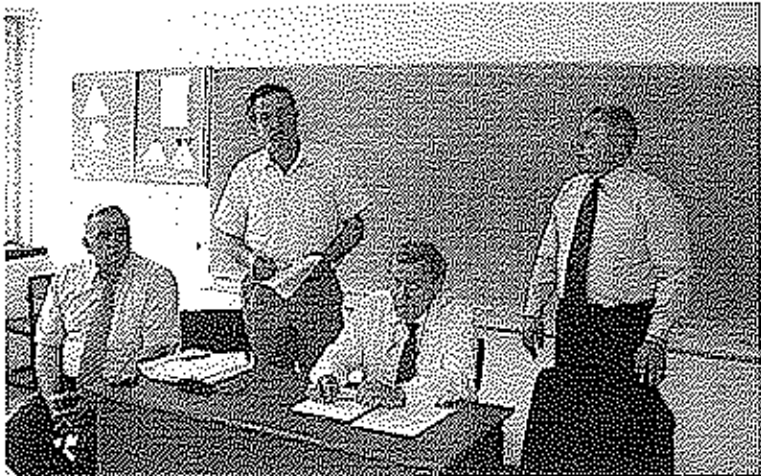
Predstavnici Jaeren Produktutvikling-a u posjeti Agrojapri januar 2005 – novembar 2006

Na sastanku Upravnog odbora predstavnicima norveške organizacije Jaeren produktutvikling predstavljene su dosadašnje aktivnosti i planovi razvoja Zadruga prilikom njihove prve posjete u januaru 2005. godine

Norveška delegacija posjetila je nekoliko naših farmera iz Donjih Agića, Hozića i Gornjih Agića - gosti iz Norveške u posjeti imanju Mine Hamzagić iz Hozića

Predstavници norveške organizacije prilikom svoje druge posjete 27.3.2005. godine upoznali su članove Zadruga da je Vlada Norveške odobrila projekat i da je ugovor potpisan sa direktorom OZZ "Agrojapra"

Na pitanje Norvežana koliko zadrugara koristi mašinski prsten svi članovi prisuti na ovom sastanku digli su ruke

Snimak ispred OZZ "Agrojapra" - Ula Melcmstrand, Milovan Antonić, Dragi Žujo i Johan Severland

Alf Egil Jensen (prvi s lijeva), norveški stručnjak za marketing zajedno sa Upravnim odborom, rukovodstvom Zadruga i predstavnicima "Agroneretve" razrađuje planove rada zadruga prilikom posjete 28.9.2006. god.

Tokom posjete norveške organizacije u maju 2006. godine potpisan je ugovor sa OZZ "Agrojapra" o realizaciji druge faze razvoja - na slici Dragi Žujo, šef projekta "JP" u BiH uručuje direktoru "Agrojapre" poklon - norvešku zastavu

Najnovija vijest - "Agrojapra" je kupila zgrade stare Zadruga - norveška delegacija "JP", članovi Upravnog odbora, rukovodstvo Zadruga i načelnik Opštine Borislav Vuković obilaze kupljene zgrade 14. novembra 2006. godine

4. ZADRUŽNI PUTEVI I BESPUTICE

4.1. ZAŠTO SE MILOVAN VRATIO U ZAVIČAJ?

• Šta sve čini u japranskoj dolini naš bivši kolega Milovan Antičić?

Nakon dvije decenije provedenih na velegradskom asfaltu, pisanja i uređivanja novina, u rodno selo vratio se Milovan Antičić. Iz Beograda na kaljave sokake Donjih Agića. Odložio pero na neodređeno vrijeme i prihvatio se vraški teškog posla da zajedno sa seljacima udahne nov život ekonomski i ratom iscrpljenom zavičaju pod sloganom: „Za bolji život u dolini Japre“.

Milovanov povratak veoma brzo je krunisan osnivanjem Zemljičarske zadruge „Agrojapra“ koja danas okuplja 97 članova - zadrugara multietničkog nacionalnog sastava, sa potpunom otvorenošću za nove članove.

- Zadruga je počela sa radom sa sedam članova krajem 1999. godine da bi već početkom 2000. godine osnivačku skupštinu činila 64 člana koji su izabrali Upravni i Nadzorni odbor i direktora, kaže prvi zadrugar i direktor Zemljičarske zadruge „Agrojapra“ Milovan Antičić.

Počeci ohrabrenja

- Koji su ključni ciljevi osnivanja Zemljoradničke zadruge?

- Obnova i razvoj poljoprivredne proizvodnje u stočarstvu, ratarstvu, povrtlarstvu, pčelarstvu i voćarstvu. Potom želja nam je da stvaramo uslove za integraciju povratnika Bošnjaka u lokalnu zajednicu kroz samoodrživu poljoprivrednu proizvodnju. Nastojimo i u tome uspijevamo da kroz razne vidove kooperacije i otkupa stimuliramo seosko zapošljavanje ljudi na njihovim imanjima.

Zadruga je utemeljena pod pokroviteljstvom RNARE Programa Evropske Unije, organizovana je na principima zapadnoevropskih kooperativa, dobrim tradicijama domaćeg zadrugarstva i u skladu sa novim Zakonom o zadrugama u Republici Srpskoj.

- Kakve rezultate je „Agrojapra“ ostvarila i koji su prioritetni zadaci?

- Kao prvo moram da kažem da je za ovo kratko vrijeme postojanja Zadruga postala kohezioni faktor reintegracijski povratnika u dolini Japre u jačanju zajedništva i ekonomskog života na selu. Prisustvo „Agrojapre“ na području djelovanja gdje živi oko 6000 ljudi znači veću sigurnost i zaštitu članova Zadruge i njihovih interesa, kao i stručnije usmjeravanje niz praktičnih zadataka od strane stručnog tima. Zadruga ostvaruje skromne ali pozitivne rezultate. Naša Poljoprivredna apoteka snabdijeva članove Zadruge kao i ostale poljoprivrednike sjemenima, mineralnim gnojivom i svim neophodnim repromaterijalima. Članovi Zadruge imaju pravo na odloženo plaćanje, što je jedinstven vid beskamatnog kreditiranja.

- Koliko područje „pokriva” „Agrojapra”?

- Prvo da kažem da je naša Zadruga obogatila svoj mašinski park sa dva traktora i trinaest priključnih mašina a naši članovi su veoma zadovoljni, kao i inače svi poljoprivrednici u dolini Japre što su usluge Zadruga ovom mehanizacijom jeftinije za 30 do 40 odsto u odnosu na tržišne cijene.

Zadruga djeluje na veoma širokom prostoru doline Japre odnosno sela: Blagaj Japra, Vitasovci, Maslovarc, Sokolište, Suhača, Hozići, Donji Agići, Gornji Agići, Čele, Krslje, Marini i Mala Novska Ruška. Već su izrazili želju za saradnju sa našom Zadrugom i žitelji sela Budimlić Japre, Ovanjske, Halilovaca, Dugih Njiva, Mrkalja i Slatine. Radi se o području djelovanja Zadruga na kome živi 6000 stanovnika. Naravno, veoma je važno što se radi o kvalitetnom zemljištu, postoje mogućnosti navodnjavanja, klimatski uslovi su povoljni. Radi se dakle o ratarsko stočarskom području, koje ima perspektivu u proizvodnji hrane.

- Spomenuli ste multietničnost prostora. O čemu se radi?

- U ovom području u protekle dvije godine bio je intenzivan povratak bošnjačke populacije. To je moglo biti i problematično. Međutim, upravo Zadruga je svojim programom i djelatnostima, iako u malom obimu, snažno doprinijela zajedničkom suživotu. Ona i jeste faktor boljeg života. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da je skoro polovina zadrugara iz reda bošnjačkog naroda koji Zadruzi vjeruju isto kao Srbi. „Agrojapra”, dakle, svojim programom pomaže bržoj reintegraciji povratnika kroz zajednički život sa

Srbima. Zahvaljujući Zadrugi možemo se pohvaliti da kroz proces povratka Bošnjaka u Dolini Japre nismo imali ni jedan incident, da je suživot krenuo jednom uzlaznom linijom u smislu harmonizacije odnosa.

- Kakvo je stanje u zemljoradničkom zadrugarstvu kod nas danas?

- Imamo situaciju još uvijek organizaciono prevaziđenih i ekonomsko urušenih zemljoradničkih zadruga. Zatim imamo svaštarsku proizvodnju koja ne zadovoljava ni vlastite potrebe. Stoga nije ni čudno što BiH troši godišnje milijardu maraka na uvoz hrane. Uvozimo mlijeko iz Hrvatske, Slovenije i Mađarske, smrznutu piletinu čak iz Kine, med iz Irana, brašno i stočnu hranu iz Mađarske, što je van svake logike. Posledice neekonomskog sistema bivše Jugoslavije usisivanjem radne snage sa sela u gradove radi industrijalizacije proizvele su stvaranje mase gradske sirotinje kao i osiromašenja naših sela.

Posledice minulog rata i poratnih godina proizvele su siromaštvo na granici bijede i u gradovima i selima, novokomponovane bogataše i masovnu pojavu kriminala i korupcije.

- Šta činiti da se nepovoljno stanje mijenja na bolje?

- Stoga je odgovornost entitetskih Vlada u BiH, Zadrugnim savezima, Privrednim komorama i Zemljoradničkim zadrugama da stvore stimulativnu klimu privređivanja u poljoprivredi. Mislim da bi poljoprivredna udruženja, koja se bave svim i svačim, trebalo da uspostave kvalitetniju komunikaciju sa Vladom Republike Srpske, boreći se argumentima za povoljniji status poljoprivredne proizvodnje koju sada guše razni porezi.

Držalica za motiku oporezovana!

Porezi na sjemenski materijal, na alatke, na držalice za motike, na rezervne dijelove za traktore i mehanizaciju destimulativno djeluju i čine naše proizvode skupljim na domaćem tržištu od uvoznih. Riječju, moraju se stvoriti uslovi u kojima će ukupan rad jednog seoskog domaćinstva obezbijediti dohodak koji pokriva njegovu ličnu proizvodnu i investicionu potrošnju.

- Kakva je uloga Zemljoradničkih zadruga u svemu tome?

- U revitalizaciji sela Zadruga mogu da imaju ključnu ulogu. One moraju biti kadrovske i materijalno-tehnički osposobljene. Preciznije, Zemljoradničke zadruga moraju da budu spremne sa svojim članovima da razvoj poljoprivredne proizvodnje zasnivaju na podmiranju domaćih potreba kao i izvoznim programima biološki kvalitetne zdrave hrane koja se može probitačno plasirati na inostrano tržište. Da bi se to ostvarilo potrebno je na selo i poljoprivredu gledati sa više poštovanja i povjerenja. To podrazumijeva, između ostalog, definisanu strategiju razvoja poljoprivrede i agroindustrije, osmišljenu izvozna politiku, podržanu racionalno razvijenim prerađivačkim kapacitetima i dugoročnim kreditima, kao i ostalim investicionim ulaganjima.

- Kakve odnose razvijate u „Agrojapri“?

- U našoj Zadruzi negujemo princip javnosti rada i međusobnog povjerenja među članovima - zadrugarima. Izuzetno je važno povjerenje članova u Zadruhu, što pokazuje podatak da stalno broj zadrugara raste. Pri tome nije upitno ni povjerenje Zadruga u svoje članove

kao i međusobno povjerenje u poslovne partnere. Veoma je važno da princip uzimanja i davanja bude usklađen, jer u protivnom dolazi do ugrožavanja jedne strane u združnoj zajednici i skretanja sa pravog puta.

- Koji su motivi Vašeg povratka zavičaju?

- Svaki čovjek voli svoj rodni kraj. A u poznim godinama svog života dolazi do pojačane nostalgije. Nisam mogao biti ravnodušan kad sam dolazio u posjetu svom selu u Dolini Japre, nisam mogao biti ravnodušan mrtvilom koje je vladalo u svakom pogledu. To je svakako jedan od razloga. Drugi razlog je što je moj otac skoro četrdeset godina posvetio razvoju zadruga i zadrugarstva u Dolini Japre i ostalo je mnogo toga naročito poslije rata što je trebalo usavršiti, dovršiti. To su prije svega emotivni entuzijastički motivi. Oni su prevladali da prihvatim poziv mojih ljudi da pokušamo nešto uraditi što će biti korisno za cio ovaj kraj.

Ne mogu zaobići još jedan veoma važan motiv povratka. Proveo sam dvije decenije u novinarstvu. Posebna oblast koja me je zanimala je bila poljoprivreda i selo. Pisao sam kao mlad novinar o zadrugama, starim i dobrim zadrugarima, zanimljivim seoskim likovima. Na sve to, moram priznati, pomalo je uticao jedan vrstan čovjek, vrstan novinar, agro novinar, specijalista za selo i poljoprivredu u tadašnjem BiH novinarstvu, Enver Ekić.

On je davnih sedamdesetih godina presudno uticao na moje opredjeljenje za poziv novinara. On je rado dolazio u Dolinu Japre, pisao o životu tog vremena u ovom kraju.

Milenko Marić

"Oslobođenje", Srpsko Sarajevo, 26.9.2001. g.

4.2. ISKORISTITI LJUDSKE I PRIRODNE RESURSE

◆ Zadruga ima 155 članova multietničkog nacionalnog sastava sa potpunom otvorenosću za nove članove.

◆ O agraru se mnogo priča, a malo radi. Sramotno je da se u RS i cijeloj BiH uvozi u ogromnim količinama, legalno i ilegalno, mlijeko, meso, rasplodne junice, stočna hrana, kukuruz, voće i povrće, a da se malo ili gotovo ništa od toga ne izvozi.

◆ Pilot projekat budućeg uspješnog modela zadruga kao poslovne organizacije individualnih poljoprivrednika upravo može da bude primjer zadruga "Agrojapra".

- Možete li predstaviti OZZ "Agrojapra" i koliko trenutno ima zadrugara?

- Opšta Zemljoradnička zadruga "Agrojapra" utemeljena je pod pokroviteljstvom PHARE Programa Evropske unije početkom 2000-te godine. Zapravo, njen rad je počeo sa sedam članova tokom 1999. god., a u martu 2000-te godine održana je osnivačka skupština koju su činili 64 člana osnivača. Tom prilikom izabrani su organi zadruga, usvojena zadružna pravila kao i ciljevi zadruga. Ključni cilj zadruga je obnova i razvoj poljoprivredne proizvodnje u stočarstvu, ratarstvu, povrtlarstvu, voćarstvu i pčelarstvu. Ovaj zadatak ostvarujemo kroz razne vidove kooperacije i otkupa čime stimulišemo seosko zapošljavanje ljudi na njihovim imanjima i

stvaramo uslove za lakšu integraciju povratnika u dolini Japre. Sada zadruga ima 155 članova multietničkog nacionalnog sastava sa potpunom otvorenošću za nove članove. Efikasan servis zadrugarima čini šest stalno i četiri povremeno zaposlena radnika u OZZ "Agrojapri". Djelatnost zadruge se odvija na prostoru od Blagaj Japre do Budimlić Japre kroz aktivnosti: tri poljoprivredne apoteke, mašinskog parka sa dva traktora i 20 priključnih mašina, agronomske savjete, organizovan otkup mlijeka u 15 sela i koordinirajućom ulogom na poslovima proizvodnje i otkupa povrća i voća.

- Koje su aktivnosti sada u toku?

- Zadrugne poljoprivredne apoteke uspješno snabdijevaju svoje članove, kao i više stotina ostalih poljoprivrednika, sjemenima, mineralnim gnojivom i svim ostalim repromaterijalima i to po povoljnim cijenama i na odloženo plaćanje. Takođe cijene usluga mašinskog parka za članove niže su od tržišnih cijena. Uz besplatne savjete agronoma i stalnu edukaciju eminentnih stručnjaka na našoj zadrugnoj tribini, omogućujemo da se lakše nego ranije proizvode dovoljno hrane za sopstvene potrebe. S druge strane učinili smo sve da se što prije obnovi stočni fond u cilju proizvodnje i otkupa mlijeka. Krajem 2001. godine počeli smo otkup sa 350 litara dnevno, a kraj ove godine dočekujemo sa dnevnim otkupom većim od 2000 litara i stvorenim uslovima za 3000 litara dnevno, ali nas je u tome omela nezapamćena suša i nemogućnost Mlijekoprodukta da prihvati povećanu količinu zbog prekomjernog uvoza mlijeka. Hoću da kažem da smo pokrenuli oko 300 domaćinstava da se bave proizvodnjom mlijeka od kojih je aktivno 240.

Briga o stočnom fondu

Oni svakog mjeseca zarade od 100-900 KM za isporučeno mlijeko. Zadruga ima dobar ugovor sa Mlijeko-produktom. Ove godine zadruga će, računajući i premiju, isplatiti svojim proizvođačima mlijeka gotovo 400.000 KM. Osim toga, u ovoj godini animirali smo jednu grupu zadrugara da, u saradnji sa Luteranskim svjetskim savezom, otpočnu plantažnu proizvodnju kornišon-krastavaca i paprika, sa unaprijed dogovorenim rokovima, otkupom i cijenom. Prinosi su bili bolji nego u ostalim krajevima a s tim u skladu bile su i zarade. Takođe ove godine, u saradnji sa IOCC, kod naših 8 članova započeta je i plantažna proizvodnja jabuke.

- Kakav je koncept Zadruga?

- OZZ "Agrojapra" izniče na iskonskoj, autentičnoj ideji zadrugarstva kao obliku djelovanja povezanih ljudi na poslu od zajedničkog interesa. Koncept zadruga počiva na sistemu združnih vrijednosti:

Sjedinio znanje i praksu - agronom IOCC-a Goran Đurašković ostvario prinos pšenice 650-700 kg po dunumu 2002. godine na ogledu našeg člana Dušana Davidovića u D. Agićima

samopomoć, samoodgovornost, demokratija, jednakost, pravednost i solidarnost. Ove vrijednosti podrazumijevaju i etičke vrijednosti kao što su poštenje, otvorenost, društvena odgovornost i briga za druge. Iz svega ovog proističu i definisani zadrugni principi koji važe za sve zadruge u svijetu. To su dobrovoljstvo i otvoreno članstvo, demokratska kontrola od strane članova zadruge, autonomija i nezavisnost, obrazovanje, obuka i informisanje, međuzadružna saradnja i briga za zajednicu. Zadruga izgrađuje kvalitetan odnos prema svojim članovima zato što svoje poslovanje podređuje interesima članova. S druge strane OZZ "Agrojapra" izgrađuje kvalitetne odnose sa Opštinom, Zadrugnim savezom, Ministarstvom za

poljoprivredu i međunarodnim organizacijama. Od ta dva odnosa zavisi uspješnost zadruga kao specifične preduzetničke organizacije koja ima elemente i udruženja i preduzeća.

- Kako gledate na stanje u agraru RS i koje bi mjere prema Vašem mišljenju trebalo preduzeti u cilju poboljšanja stanja u agraru?

- O agraru se mnogo priča, a malo radi. Sramotno je da se u RS i cijeloj BiH uvozi u ogromnim količinama, legalno i ilegalno, mlijeko, meso, rasplodne junice, stočna hrana, kukuruz, voće i povrće, a da se malo ili gotovo ništa od toga ne izvozi. Kod toliko zdravih zemljišnih kapaciteta i nezaposlene radne snage - dakle velikih ljudskih i zemljišnih resursa, a ogromnog uvoza svega i svačega i to uglavnom nezdrave hrane proističe zaključak o ponižavajućem položaju sela i seljaka i haotičnoj agrarnoj politici u Bosni i Hercegovini.

Najrazvijenije zemlje svijeta u sektoru agrara preduzimaju intervencije po pitanju subvencioniranja cijena, zaštite dohotka poljoprivrednih proizvođača kao i potrošača, kontrolišu ponudu i stabilnost tržišta, postavljaju vidljive i nevidljive uvozne barijere i odvajaju velika sredstva za izvozne podsticaje. Na primjer, svaki japanski poreski obveznik plaća 600 dolara godišnje da bi se održala lokalna proizvodnja pirinča po četverostruko većoj cijeni koštanja od uvoznog. Takav je odnos prema sopstenoj proizvodnji u Njemačkoj, Švajcarskoj, Danskoj, Holandiji. Evropska unija izdvaja 47 odsto budžeta za razvoj poljoprivrede. U Republici Srpskoj na selu živi gotovo polovina stanovništva, pretežno bez posla, a iz Budžeta RS je za ovu godinu izdvojeno svega 2 odsto za poljoprivredu, od koje se

očekuje da bude generator razvoja i prosperiteta cijele RS. Sa pomenutim mrvicama iz Budžeta, sa nekontrolisanim uvozom hrane, odsustvom stimulaturnih mjera i instrumenata RS kao i u BiH na djelu je zatiranje i to malo proizvodnje što imamo i njenih ohrabrujućih rezultata, na primjer u oblasti - proizvodnje, otkupa i prerade mlijeka. Zatiranje u oblasti tova pilića, junadi i svinja već je završeno, pa se danas malo ko bavi ovom proizvodnjom. Pojam liberalno tržište u tranzicionoj BiH shvaćen je kao anarhija, stihija, neodgovornost, neznanje i pohlepa ličnih interesa i privatnog biznisa. Ovaj pristup agraru direktno nas vodi u još veću nezaposlenost i siromaštvo. A siromaštvo je smrtni neprijatelj svakoj Vladi i državi.

Po mom mišljenju, u ovoj fazi društveno-ekonomskog razvoja, iz Budžeta RS Vlada i narodni poslanici treba da izdvajaju za poljoprivredu - proizvodnju hrane, najmanje 6 odsto sredstava u cilju zaštite i razvoja domaće proizvodnje, garantovanih cijena i otkupa. Nužno je takođe da se obezbjede dugoročna kreditiranja i investiranja u znanje, kvalitetne sjemensko-sadne materijale, sisteme za navodnjavanje i savremenu tehnološku opremu za proizvodnju i preradu. Mi moramo da imamo aktivnu i osmišljenu agrarnu politiku kojom se obezbjeđuju ekonomski rast i zaposlenost kroz proizvodnju zdrave hrane za prehrambenu sigurnost i zdravlje sopstvenog stanovništva kao i za izvoz. Mi to možemo jer drugi nisu pametniji od nas. Međutim, ako taj koncept ne bude sproveden dosljedno i odgovorno umjesto Evropskoj uniji pripadaćemo grupi najsiromašnijih zemalja svijeta na čelu sa Gvinejom Bisao.

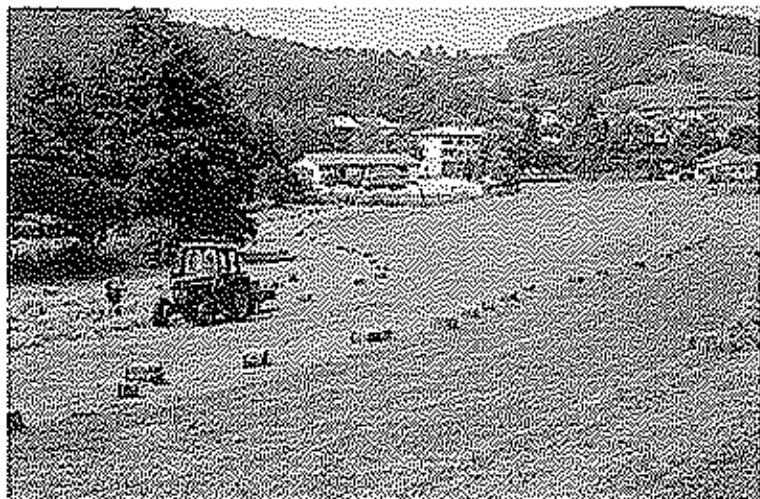
- Kakva je uloga zadruga i zadrugarstva u poljoprivrednom kompleksu RS?

- Evropski kontinuitet autentičnog zadrugarstva u zemljama bivše Jugoslavije prekinut je 1945. godine. Od tada pa do danas zadruge su kod nas pretrpjele niz deformacija i urušavanja, da bi u minulom ratu u većini slučajeva bile i uništene, čast nekim izuzecima. Za to vrijeme u razvijenom svijetu Evrope, Amerike i Azije zadruge su postale bitan oslonac održivog ljudskog razvoja, prehrambene sigurnosti i zapošljavanja ljudi.

Zadruge utemeljene na autentičnim združnim vrijednostima i principima predstavljaju napogodniji oblik revitalizacije sela i poljoprivredne proizvodnje. Sa relativno malim ulaganjima zadruge mogu da se osposobe kao uspješni snabdijevači inputima za poljoprivredu i organizatori proizvodnje, otkupa, prerade i plasmana proizvedenih viškova. S tim u vezi, potrebno je na nivu države definisati ciljeve i ulogu zadruga u razvoju poljoprivrede, izvršiti promociju tog koncepta na nivou menadžmenta i članova zadruge i osnažiti zadruge u kadrovskom, organizacionom, finansijskom i tehničko-tehnološkom pogledu. Pilot projekat budućeg uspješnog modela zadruge kao poslovne organizacije individualnih poljoprivrednika upravo može da bude primjer zadruge "Agrojapra".

- Da li je Vaša zadruga uključena u međunarodne projekte koji se realizuju u oblasti agrara u BiH? Koje su to bile donacije?

- Do sada nismo bili uključeni u veće projekte. Međutim, uživamo razumijevanje i pomoć jednog broja međunarodnih organizacija kao i Ministarstva za poljoprivredu. Značajniju pomoć imali smo od međunarodne

Modernizacija poljomehanizacije svakodnevna briga: livada Osmana Pašagića iz Donjih Agića

organizacije IOCC u obnovi stočnog fonda i poljoprivredne mehanizacije. Tokom ove godine na jednom konkursu za zadruge kojeg je organizovao UMKOR u saradnji sa Zadružnim savezom BiH ušli smo u uži izbor a zatim osvojili drugo mjesto. Zahvaljujući tome nadam se da ćemo uskoro imati priliku da realizujemo jedan vrlo važan segment iz našeg inače obimnog projekta u vezi proizvodnje i prerade voća. Nedavno su nas po drugi put posjetili predstavnici USAID-a i tom prilikom ih upoznali sa rezultatima i razvojnim programima naše zadruge. Zaključio bi odgovor na ovo pitanje konstatacijom da je pomoć međunarodnih organizacija "Agrojapri" dragocjena ali i nedovoljna s obzirom na područje koje pokrivamo, a pogotovo je nedovoljna ako se ima u vidu cijeli Podgrmeč kao jedinstvena ruralna zona u

kojoj je od zemljoradničkih zadruga i ostalih privrednih subjekata jedino aktivna "Agrojapra".

- Vizija OZZ "Agrojapra" - planovi razvoja za naredni period?

- OZZ "Agrojapra" sada djeluje na području 17 sela donjeg toka riječice Japre, na kojem živi pet do šest hiljada ljudi. Naš cilj je da razvijemo efikasan zadružni sistem sa nekoliko ogranaka čije će aktivnosti dopirati do svakog sela doline Japre i cijelog Podgrmeča. Na prostoru cijelog Podgrmeča od hiljadu kvadratnih kilometara živi oko 30.000 ljudi - Srba, Bošnjaka i Hrvata. To je moglo bi se reći BiH u malom. Ovdje postoji tradicionalno iskustvo u proizvodnji kukuruza i mlijeka kao i prirodne mogućnosti za razvoj tržišne proizvodnje zdrave hrane: mlijeka i mesa, voća i povrća, meda i ljekovitog bilja. Vizija OZZ "Agrojapra" je da postane uspješan projekat obnove i modernizacije poljoprivredne proizvodnje kao i sopstvene prerade i marketinga, na bazi prirodnih kapaciteta zemljišta i vode i lokalne nezaposlene radne snage. Takođe, uz asfaltiranje saobraćajnice kroz dolinu Japre, kao nasušne životne potrebe, očekuje nas vrlo važna ekološka aktivnost na očuvanju i zaštiti prirode Podgrmeča, kao i zadaci na stvaranju pretpostavki za razvoj seoskog turizma i ostalih segmenata privrede.

Dara Crnić-Babić

"Privredne informacije", Banja Luka, oktobar, 2003. g.

MILOVAN ANTONIĆ, DIREKTOR I OSNIVAČ OZZ "AGROJAPRA"
IZ DONJIH AGIĆA O ISKUŠENJIMA SA KOJIMA SE SUOČAVAJU
SELJACI U REPUBLICI SRPSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI

4.3. ZADRUGARSTVO NI NA NEBU NI NA ZEMLJI

Milovan Antonić

Zemljoradnička zadruga "Agrojapra" u Donjim Agićima u Podgrmeču u opštini Novi Grad jedan je od ne tako čestih primjera uspješnog zadružnog organizovanja seljaka u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, koja je uspjela da nađe svoj originalni put razvoja i da iz godine u godinu napreduje radeći po sopstvenom receptu, bez domaćih zadružnih iskustava. Danas ova zadruga djeluje u dvadesetak sela Podgrmeču i oko sebe okuplja blizu 250 seoskih zadružnih domaćinstava.

Zadruga "Agrojapra" deluje na prostoru prethodne Zemljoradničke zadruge, osnovane 1945. godine, koja se raspala početkom devedesetih godina dvadesetoga vijeka kada se raspala i druga jugoslovenska država. Nastanak i razvoj ove zadruge u društvenom poretku koji je tada vladao vezan je za ime njenog osnivača i direktora Dragana Antonića (1924 - 1983).

Po završetku poslednjeg vjersko - građanskog rata u Bosni i Hercegovini 1992 - 1995 u ratom opustošeni zavičaj na poziv bivših zadrugara njegovog oca, vratio se iz Beograda 1999. godine njegov sin novinar Milovan Antonić koji je iduće 2000. godine okupio seljake iz doline Japre i

osnovao novu zadrugu koja je krenula sa gole ledine, a već za nepunih šest godina rada ova zadruga predstavlja pravo zadržno čudo, za nju se zna u zadržnim krugovima širom Bosne i Hercegovine, nekih novih zemalja nastalih na prostorima nedavno nestale jugoslovenske države, pa čak ponegdje i u inostranstvu. Zbog toga smo se odlučili da porazgovaramo sa Milovanom Antonićem o njegovim iskustvima o polužaju zadrugarstva i seljaštva u dolini Japre, ali i šire i o nevoljama sa kojima se zadrugarstvo suočava.

Koliko je zemljoradničko zadrugarstvo porodična tradicija Antonića iz Donjih Agića?

- Po povratku iz njemačkih logora sa sjevera Norveške 1945. godine moj otac Dragan Antonić formirao je Zadrugu u Donjim Agićima kojoj je sve do 1983. godine, kada je umro, gotovo pune četiri decenije, posvetio svoj život. Bio je veliki zadržni entuzijasta i neimar. Zadruga kojom je rukovodio svrstala se u sam vrh bosanskohercegovačkog zadrugarstva. O njegovom doprinosu razvoju zadrugarstva u Podgrmeču i uopšte u BiH svjedoče tri odlikovanja predsjednika ondašnje Jugoslavije i Zlatna plaketa Zadržnog saveza Jugoslavije. Iza sebe je ostavio jaku i bogatu zadrugu i povjerenje u zadrugarstvo kao pravu i kvalitetnu opciju razvoja naroda Podgrmeča, Potkozarja, susjedne Banije i cijele Bosne i Hercegovine.

Pred novim izazovima

Šta je jednog velegrađskog novinara opredijelilo da redakciju zamjeni vrućom foteljom zadržnog direktora?

- Zajednička nam država zbog nabujalog novostranačkog nacionalizma raspadala se na tragičan

način, a putem pljačke, legalizovane procesom privatizacije, uništena je privreda. U takvom ambijentu angažovano privredno novinarstvo, kao i neke još veće vrijednosti – ekonomija, nauka, kultura i demokratija odlažu se na neodređeno vrijeme. A onda se javlja zov zavičaja i poziv jedne skupine seljaka tokom 1999. godine da se vratim u dolinu Japre i pomognem u formiranju nove Zadruge jer je stara devastirana tokom rata i prestala da funkcioniše. Nastaviti upečatljiv i dostojanstven očev put u razvoju zadrugarstva za mene je i danas vrlo odgovoran i težak zadatak ali i veliki izazov.

Sela doline Japre poslije rata ostala su opustošena bez stočnog fonda, bez mehanizacije i bilo kakve proizvodnje.

U brdskim nepristupačnim terenima Podgrmeča vrijedne ruke naših zadrugara ne ostavljaju ni jednu njivu nepooranu - Ilija Ičo Pauković sa svojim konjima polaže brazdu pravu kao strela na parceli Brane Ostojića, u Donjim Agićima

U tom praznom i neiskorištenom ruralnom prostoru doline Japre vidio sam šansu za razvoj jedne nove, autentične, na međunarodnim zadružnim standardima konstitusane, multifunkcionalne, proizvodno - prerađivačke zadruge. Tako je nova OZZ "Agrojapra" osnovana u martu 2000. godine u jednom dijelu stare školske zgrade i na goloj ledini sa 64 člana na osnivačkoj skupštini. Za pet godina poslovanja pokrenula je i razvila proizvodnju mlijeka, voća i povrća, obnovila stočni fond i mehanizaciju, doprinjela reintegraciji povratnika i vratila život u dolinu Japre šireći zadružni duh međusobnog uvažavanja, saradnje i zajedništva.

Predstavite nam Donje Agiće sa okolinom, odnosno poslovno područje Zadruga na čijem ste čelu?

- Podgrmeč je područje između rijeka Sane i Une gdje su nekada davno, prije 2000 godina, živjeli Iliri i Rimljani, a u današnje vrijeme u 55 sela Podgrmeča živi preko 30.000 stanovnika, Srba, Bošnjaka i Hrvata, razmještenih u 6 opština, na prostoru od oko 1.000 kvadratnih km, i sa nadmorskom visinom od 100-800 metara. Ovo je brdsko-predplaninsko područje sa nekoliko rječica bogatih ribom, bezbroj bistrih potoka i izvora zdrave pitke vode. Postoje prirodni uslovi za kvalitetnu ratarsko-stočarsku i stočarsko-voćarsku proizvodnju zdrave hrane i razvoj održive poljoprivrede. OZZ "Agrojapra", sada djeluje za dobrobit dvadesetak sela. Ova jedina aktivna zadruga u ovoj jedinstvenoj ruralnoj zoni i ekološkoj oazi, želi da proširi svoje djelovanje i na ostala sela kao i da ubrza ekonomski razvoj cijelog podgrmečkog kraja. Osmišljenim programima ruralne - seoske privrede, na ovom

4

zaokruženom prostoru "Agrojaprina" vizija je da siromašno okruženje postepeno preobražava u profitabilno. To je najbolji način da se zaustavi iseljavanje, posebno mladih, i stimuliše povratak odseljenog stanovništva.

Otkup milion i po litara mlijeka

Predstavite nam Zemljoradničku zadrugu „Agrojapru“ iz Donjih Agića?

- OZZ "Agrojapra" je dobar primjer kako se mogu smanjiti zaostalost, neobrazovanost i siromaštvo na osnovama potpune okrenutosti svojim članovima i kvalitetne komunikacije sa nosiocima podrške zadrugama. Zadruga saraduje sa više od 300 domaćinstava doline Japre na jačanju dohotka poljoprivrednika među kojima prioritet imaju članovi.

Farma krava Milana Mihajlice, člana Zadruga iz Kršalja potpomognut kreditima "Agrojapre"

U 2005. i proteklih devet mjeseci 2006. godine ostvarene su sledeće zadružne aktivnosti:

- Otkupljeno i isporučeno „Mlijekoprojektu“ 1 526 373 litre mlijeka

- Za 84 člana odobren kredit za nabavku 140 visokosteonih junica bavarskog simentalca u vrijednosti od 387 729 KM (petogodišnji kredit)

- Za 41 člana odobren kredit za nabavku novih i polovnih traktora i priključnih mašina u vrijednosti od 256 055 KM (petogodišnji kredit)

- Kupljen poslovni prostor za instaliranje prve Sušare u Podgrmeču i prve mini hladnjače

- Nastavljen otkup i prerada voća

- Besplatno podijeljeno 2 000 sadnica članovima zainteresovanim za voćarstvo

- Kupljen nov traktor i 10 priključaka tako da sada mašinski prsten zadruge ima tri traktora i 30 priključaka

- Otkupljeno 20 tona krastavca kornišona za preradu banjalučke „Vitaminke“

- Izgrađena mini zadružna sušara, hladnjača i vodeni-ca na rijeci Japri za proizvodnju integralnog brašna.

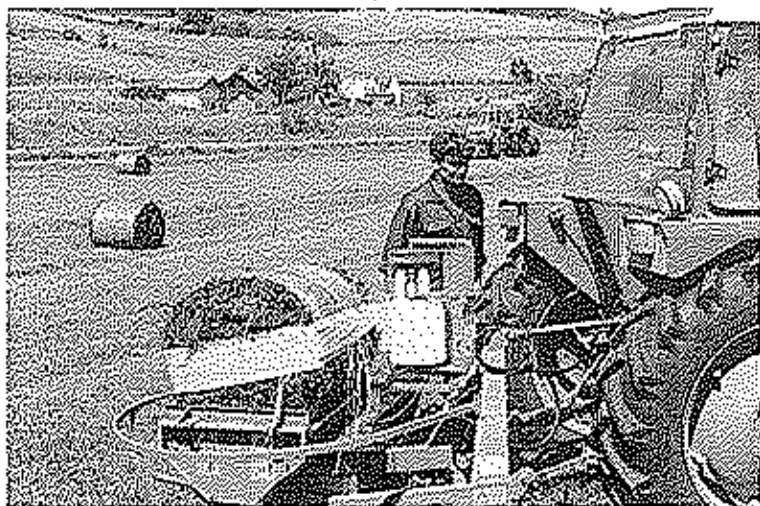
- U toku su pripreme za proizvodnju ulja od bundevinih sjemenki.

- Osim petogodišnjih kredita sa grejs periodom od jedne godine, svake proljetne i jesenje sjetve svojim članovima dajemo i mikro kredite u vidu repromaterijala na rok otplate od tri do pet mjeseci.

- Upravni odbor Zadruga donio je odluku početkom oktobra da se na raspisanoj licitaciji kupi lokacija stare zadruge u Donjim Agićima i s proljeća 2007. godine počnu obnavljati objekti. Tako će nakon 16

godina pauze stara zadruga dobiti novi život utemeljen dobrom tradicijom zadrugarstva ovog kraja.

Efikasan servis za dobrobit 238 članova, multietničkog sastava, čini deset stalno zaposlenih u OZZ „Agrojapra“ među kojima su agronom i tehnolog, tri poljoprivredna i jedan veterinarski tehničar. Podršku ovakvom konceptu daju međunarodne organizacije a posebno norveška „Jaeren Produktutvikling“. Ostvarili smo dobru saradnju i sa opštinom Novi Grad / Bosanski Novi kao i sa Ministarstvom poljoprivrede Republike Srpske. Efekti u zapošljavanju, naročito povratnika, bili bi mnogo veći, kada bi se regulisalo korito rijeke Japre, izgradio sistem za navodnjavanje i asfaltni put.

Pripremanje sjenaže u rolo bale u ljeto 2005. na livadi Mustafe Arslanovića u Hozićima - pored traktora je traktorista Milorad Bjeljac

Stožer okupljanja seljačke snage

Da li zemljoradničko zadrugarstvo u ovom tranzicionom periodu ima šanse za revitalizaciju?

- Poljoprivreda, selo i zadrugarstvo u tranzicionom periodu prepušteni su sami sebi i ostavljeni na periferiji društvenih zbivanja. Nakon minulog rata razorenim selima i poljoprivredi bez seoske infrastrukture i zadruga, bez osmišljenih programa i agrarnih finasija suprostavlja se slobodan, neograničen i nekontrolisan uvoz visokosubvencioniranih poljoprivrednih proizvoda iz Zapadne Evrope i sličnih država. To je period u kojem je našem selu i seljaku prijetila opasnost da nestanu poput svijeće koja dogorijeva, umjesto da postanu vitalan faktor razvoja poljoprivrede i društva u cjelini. Zadruga su u tom periodu ostale ni na nebu ni na zemlji. Razne špekulantske grupe prigrabile su zadrugu imovinu i objekte na jeftin način. Pomenuti objekti itekako bi dobro došli novim zadrugama koje se konstituišu na međunarodnim principima ali koje u potpunoj mjeri nisu još zaživjele jer rade u veoma nepovoljnim i teškim uslovima. Ustvari, zadruga treba da postanu stožeri okupljanja rasute seljačke energije, pokretači proizvodnje i prerade i svih pozitivnih promjena na selu. Dakle, u periodu tranzicije zadruga, tržište, privatizacija i još mnogo toga prepušteno je stihiji zbog čega veliki broj ljudi trpi pogubne posledice.

Šta biste prvo uradili kada biste sutra bili izabrani za predsjednika Zadrughnog saveza?

- Potrudio bih se da napravim kvalitetnu Strategiju razvoja zadrugarstva u RS. Osnovao bih prvu školu

Zadrugarstva na Balkanu koja bi bila otvorena i za zadrugare iz Srbije i Hrvatske, a preko koje bih između ostalog promovisao novi model zadrugarstva i evropski model ruralnog razvoja. Uspostavio bih kompjutersko umrežavanje zadrugara i zadruga u zadrudni poslovni sistem i zadrudnu web stranicu na internetu. Organizovao promotivne aktivnosti zadrudnih proizvoda, pokrenuo zadrudne novine i zadrudni priručnik, organizovao zadrudne manifestacije, smotru zadrugarstva. U saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede formirao bi od istaknutih zadrudnih poslanika i poznavaoa zadrugarstva Zadrudni forum za lobiranje i promociju zadrugarstva po međunarodnim standardima. Zalagao bi se da u Ministarstvu za poljoprivredu konačno počne da radi Odjeljenje za zadrugarstvo, a u svakoj poljoprivrednoj opštini da se zaduži po jedno stručno lice koje će brinuti o zadrugama.

Kategorički bih insistirao na privlačenju sredstava za potrebe zadruga i još više na tome da se zadrugе okrenu svojim članovima, i da postanu istinske poslovne organizacije seljaka, da zadrugarstvo bude ekonomski i preduzetnički sistem u proizvodnji hrane za domaće potrebe i izvoz. Zadrudni savez bi se morao izboriti za poziciju da učestvuje i utiče u donošenju mjera ekonomske, a posebno agrarne politike RS. Zadrudni savez bi morao da nađe način za materijalno i kadrovsko jačanje Zadruga i stvaranje brojnih poreskih i drugih olakšica u zadrudnom poslovanju, naročito u njihovoj prvoj fazi razvoja. S druge strane putem zadrudne revizije založio bih se da se markiraju tzv. pseudo ili folirantske zadrugе koje koristeći zadrudno ime uživaju razne prednosti i podrške a u praksi djeluju

kao privatna preduzeća male grupe ljudi. Takve zadruge treba preregistrovati na zadružnim vrijednostima i principima i dati im šansu da se razvijaju kao zadruge u funkciji većeg broja članova. Članstvo mora biti dobrovoljno i otvoreno što nalaže prvi od sedam zadružnih principa. U cilju jačanja zadrugarstva i osnaživanja konkurentne sposobnosti poljoprivrednih proizvođača kao i razvoja ostalih segmenata ruralne privrede zalagao bih se za osnivanje Zadrugne banke i mikrokreditnih udruženja unutar zemljoradničkih zadruga, za znatno veće premije, subvencije i podsticaje.

Izlaz iz začaranog kruga

Šta biste prvo uradili kada biste postali ministar poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade RS?

- Prvo, mislim da bi svaki ministar poljoprivrede u Vladi RS trebao da istovremeno zauzima mjesto potpredsjednika Vlade RS zato što proizvodnja hrane i mogućnost zapošljavanja velikog broja ljudi ima strateški značaj za opstanak i razvoj stanovništva. Osim toga, više od pola stanovništva RS živi na selu, a ruralni prostor zauzima više od 90 odsto od ukupnog prostora RS.

Ako bi se za trenutak prepustio mašti u kontekstu vašeg pitanja onda bih pred novi četverogodišnji ministarski mandat postavio zadatak da se svake godine agrarni fond RS uvećava za po 100 miliona KM. Da se nakon četiri godine udvostruči proizvodnja mesa, mlijeka, voća i povrća za zadovoljavanje domaćih tržišnih potreba, prepolovi uvoz hrane, a izvoz ostvari u vrijednosti od oko dvije milijarde KM. Dakle riječ je o

potpunom aktiviranju prirodnih i ljudskih resursa u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji ali i oživljavanju prerađivačke prehrambene industrije. To je moguće ostvariti pomenutim povećanjem agrarnog fonda u budžetu RS i korišćenjem svih domaćih i stranih izvora sredstava namjenjenih razvoju poljoprivrede i zadrugarstva. S toga je potrebno usvojenu Strategiju razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja RS operacionalizovati konkretnim ciljevima i programima za pojedina područja u RS. Zatim, osigurati provođenje tih programa adekvatnim agrarnim finansijama jasno se opredjeljujući za razvoj zadrugarstva kao najpovoljnijeg oblika uspješne poljoprivrede. S tim u vezi mislim da je neophodno na malim i srednjim poljoprivrednim gazdinstvima izmijeniti sjetvene strukture prilagođavajući ih većoj proizvodnji mlijeka i mesa, voća i povrća. Takođe, moraju se stvoriti uslovi za podršku jednom broju poljoprivrednih proizvođača u ukрупnjavanju posjeda i njihovom izrastanju u elitne-tržišne proizvođače poljoprivrednih proizvoda, a za treću grupu ruralnog stanovništva stvarati uslove za jačanje njihovog dohotka u van poljoprivrednim djelatnostima na selu kao što su: uslužne, zanatske, radioničke i seoski turizam. Između ostalog, pokrenuo bih takmičenje orača na opštinskom, regionalnom, republičkom i nivou BiH.

Što se tiče šumarstva založio bih se da se zaustavi nemilosrdna sječa našeg prirodnog blaga i bogatstvo šuma. A tamo gdje je moguća planska eksploatacija šuma, opet je riječ o ruralnom prostoru, zalagao bih se za osnivanje šumarskih zadruga koje bi se prije svega bavile prerađom drveta u smislu finalne proizvodnje,

po uzoru na šumarske zadruge u Švedskoj. Takođe, organizovao bih široke i planske aktivnosti na pošumljavanju sasječenih šuma – goleti.

U domenu vodoprivrede gdje god je to moguće regulisati vodotoke i korita rijeka koje poplavama nanose ogromnu štetu ljudima i poljoprivredi. Istovremeno planski i sistematski insistirao na izgradnji sistema za navodnjavanje jer, žalosna je činjenica da od ukupnih poljoprivrednih površina u RS danas se navodnjava samo 1,5 odsto zemljišta.

Posebnu pažnju i uvažavanje posvetio bih selu i seljaku, njihovoj matici – zadrugi, Savjetodavnoj poljoprivrednoj službi, poljoprivrdnim školama, institutima i fakultetima i očuvanju prirode RS. Akcenat bi stavio na znanje koje može da uveća proizvodnu moć i dohodak naše poljoprivrede.

Okopavanje bundeve na prvoj zadržnoj plantaži u Donjim Agićima, 1. jula 2006. god.

Na kraju, želim da kažem da ostvarenje pomenutih ciljeva ne zavisi samo od jednog čovjeka makar on bio i ministar, već od svih nas, od poljoprivrednog gazdinstva i zadruga, do ministra i Vlade. To je moguće samo povećanim angažovanjem i sinhronizovanim sadejstvom vrha vlasti i baze, tj. efikasnijim sadejstvom globalnog i lokalnog razvoja. I ako je nivo odgovornosti različit, ipak od svih nas zavisi kada ćemo i na koji način izaći iz začaranog balkanskog kruga zlobe i zla - zaostalosti, siromaštva i neobrazovanosti.

Smislili 11 programa

Da li zadruga na čijem ste čelu ima Strategiju razvoja, koje su njene najbitnije karakteristike i koliko je ona usklađena sa Strategijom razvoja poljoprivrede u RS?

- OZZ "Agrojapra" ima definisanu Strategiju razvoja do 2015. godine usvojenu na Skupštini zadruga. Strategiju čini 11 programa od kojih smo gotovo polovinu razradili u konkretne poslovne projekte i planove i otpočeli realizaciju. Najbitnija karakteristika našeg strateškog plana je jačanje dohotka članova zadruga kroz obnovu, razvoj, otkup i preradu poljoprivrednih proizvoda i stvaranje alternativnih izvora prihoda. Na taj način zadruga "Agrojapra" stvara uslove da ljudi rade zajedno, da kvalitetnije i bolje žive.

Od ukupno 11 programa naše Strategije devet ih je usklađeno sa Strategijom razvoja RS.

Petar Ilić

Intervju sačinjen 16. oktobra 2006.
za publikaciju "Poljoprivredni kalendar 2007"

5. IDEJE I INICIJATIVE

5.1. POVEĆATI PROIZVODNJU, PRODUKTIVNOST I KVALITET

Dokumenat o strateškom razvoju poljoprivrede u Republici Srpskoj do 2015. godine ponudila je na javnu raspravu naša Vlada, odnosno kao nosilac posla - njeno Ministarstvo za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo. Do sada izrečene diskusije govore da je ovo značajno pitanje, možda jedno od najznačajnijih u posljednje vrijeme, a rasprave se vode u različitim strukturama i nivoima. Svakako da je jedno od bitnih mjesta za raspravu Privredna komora RS, gdje je učestvovao i Milovan Antonić, direktor Opšta zemljoradničke zadruge "Agrojapra" iz Donjih Agića, a izvode iz njegove diskusije nudimo kao jedno od mogućih mišljenja o pomenutoj strategiji, odnosno narečenom dokumentu.

Mlijeko i meso kao proizvodni prioritet

- U dijelu dokumenta u kome se razmatra stočarska proizvodnja postavljen je cilj da se za narednih deset godina treba ostvariti 3.500 litara mlijeka po kravi godišnje. Želim da kažem da se u mnogim našim krajevima u Republici Srpskoj ova proizvodnja ostvaruje i predlažem da se u prvoj fazi, za narednih pet godina, postavi cilj od 4.500 litara po kravi, a u drugoj fazi, onih preostalih pet godina da se ide na 5.500 do 6.500 litara po kravi, jer jednostavno, proizvodnja od 3.500

litara je neprofitabilna i nerentabilna i vodi proizvođača u gubitke. Ne može taj nivo proizvodnje obezbijediti ni osnovne troškove, a kamo li da ostvari neku dobit koja bi služila za bolji životni standard poljoprivrednika i razvoj poljoprivrede.

S druge strane, pošto je predviđeno da sve balkanske zemlje do 2014. godine uđu u Evropsku uniju, moramo se i u proizvodnji mlijeka približavati normativima EU. I ako bismo za tih narednih deset godina postavili za cilj tih 3.500 litara mlijeka po kravi godišnje, nama bi trebalo najmanje dvadeset narednih godina da potrošimo da bismo obezbijedili ciljnih 6-7 hiljada litara mlijeka. Smatram da se sve ovo još jednom u tim razvojnim dokumentima mora prodiskutovati i korigovati kako ne bismo izostali iza drugih.

U svakom slučaju, smatram da se mora posvetiti prioritet stočarskoj proizvodnji, naročito proizvodnji mlijeka i mesa, po čemu se mjeri razvijenost agrara uopšte.

Nauka, obrazovanje i znanje - ključ uspjeha

Posebno mi je zanimljivo poglavlje u ovom dokumentu koje tretira obrazovanje, nauku i znanje u službi razvoja poljoprivrede. Mislim da su tu, takode, potrebne određene transformacije i promjene u onom smislu da se, umjesto teoretiziranja, ispravnih i stereotipnih naučnih pristupa i rasprava, upotrijebe specijalizovana znanja i savremena iskustva u smislu povećanja proizvodnje i razvoja poljoprivrede.

Za sada, čini mi se, nauka nije u toj funkciji i treba joj, kroz ovaj dokument dati prioritarno mjesto, ali i novu ulogu. Stoga predlažem da se na poljoprivred-

nim fakultetima, pri školovanju agronoma, uvedu dvije trećine praktične nastave, a da se jedna trećina vremena posveti teorijskoj nastavi. U tom bi slučaju savršeni agronomi, kada pođu na sela, u praksu, u poljoprivredne kolektive i kod farmera mogli brže i bolje doprinositi povećanju proizvodnje, produktivnosti i kvalitetu proizvoda.

S druge strane, da se u većim seoskim centrima, umjesto regionalnih, trebaju instalirati obrazovne institucije koje bi služile za cjeloživotno, kontinuirano obrazovanje i podsjećanje poljoprivrednih proizvođača i farmera u cilju što veće i kvalitetnije proizvodnje. I, potom, mislim da bi se trebala povesti akcija na povećanju broja poljoprivrednih škola jer, primjerice, samo u opštini Novi Grad ima 6.500 poljoprivrednih domaćinstava, a nema poljoprivredne škole. Moralo bi se o tome, bez sumnje, povesti više računa i obogatiti mreža poljoprivrednih škola.

U razvojnoj strategiji bi trebalo bolje definisati ulogu savjetodavnih poljoprivrednih službi, i Ministarstvo poljoprivrede u Vladi bi moralo tome posvetiti još veću pažnju, da se svakoj od ovih službi dadne pravi tretman. Naime, treba stvoriti maksimalne uslove da savjetodavna poljoprivredna služba svakodnevno može bditi nad procesima proizvodnje i tako ostvarivati veće proizvodne rezultate. Samo takvi svojevrsni poljoprivredni savjetnici bi mogli poljoprivredna domaćinstva pretvarati u farmerska, tj. poljoprivredna gazdinstva, onakva kakvim ih poznaje Evropa.

Bolji tretman zadrugarstva

Što se tiče tretmana poljoprivrednog zadrugarstva u razvojnoj strategiji moram da kažem da sam po prvi put zadovoljan kako je to u jednom ovako važnom dokumentu, kakav je ovaj, postavljeno, iako bi se ova uloga i ove preporuke ostvarile kako se to ovdje nudi, onda bi zadruge u preksi mogle postati pravim nosiocima razvoja poljoprivrede i sela. One bi postale pravi stožeri oko kojih bi se okupljala rasuta seoska energija i kao takve podsticale bi poljoprivrednu proizvodnju, odnosno pomagale ukupnom razvoju privrede, sela i društva. Takve bi zadruge, kako je to ovdje začetano, mogle ostvarivati svoje nevelike proizvodne kapacitete i takvom seoskom industrializacijom bi donosile selu još jednu značajnu spoznaju, budući da bi ti pogoni bili u funkciji ruralnog zapošljavanja i razvoja.

Sve su pretpostavke tu, prirodni resursi, zemljište i voda, pa bi se tako ovaj vid finalizacije proizvodnje mogao lako ostvarivati. Mi na nivou Bosne i Hercegovine godišnje uvozimo blizu dvije milijarde maraka vrijednosti u hrani, što govori da se mora ići na sopstvenu, veću proizvodnju i zapošljavanje nezaposlene radne snage, kako bi se smanjio uvoz. Ovo, naravno, nameće potrebu za redefinisanjem agrarne politike na ovim prostorima, što bi podrazumijevalo i novu ulogu Ministarstva za poljoprivredu i novu agrarnu politiku, a to bi, upravo kako u ovom dokumentu stoji, na posve drugačijim osnovama postavilo i poljoprivredno zadrugarstvo.

Finansijska podrška poljoprivredi

Moram da kažem da je proizvodnja hrane prvi i osnovni uslov za opstanak i vitalnost sopstvenog stanovništva svake države i, s druge strane, proizvodnja hrane otvara ogromne mogućnosti zapošljavanja mnoštva nezaposlenih ljudi. Jer, ako se razvija poljoprivreda, onda će ona za sobom povući razvoj i drugih grana, kakva je industrija poljoprivredne mehanizacije, pa agrohemija ili proizvodnja stočne hrane, prerađivačka industrija i tako redom. Razvoj poljoprivrede u svakom slučaju može da bude točak zamajac za razvoj privrede i društva uopšte, i stoga je proizvodnja hrane prvorazredno moralno ekonomsko pitanje, zbog čega predlažem da ministar poljoprivrede trebalo bi da zauzima mjesto potpredsjednika te vlade na ovim našim prostorima.

Takođe, pri kreiranju agrarne politike u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini treba posebno imati u vidu da bez subvencija, bez zaštite na državnoj granici, bez izvoznog podsticaja i bez zadrugarstva teško je zamisliti razvoj poljoprivrede i o tome se mora ozbiljno povesti računa.

"Krajiške novine", Banja Luka, 25.5.2005.

5.2. PRIJEDLOG OTVARANJU POLJOPRIVREDNE ŠKOLE U NOVOM GRADU*

Pismu Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
Vlade RS, Banja Luka, 4.4.2006.

Poštovani,

Opšta zemljoradnička Zadruga „Agrojapra“ i naših 215 članova poljoprivrednih proizvođača doline Japre smatra društveno opravdanim i korisnim te u potpunosti podržava otvaranje Srednje poljoprivredne škole u sastavu Mješovite škole „Đuro Radanović“ u Novom Gradu.

Seoska zajednica Podgrmeča, sa oko 55 sela a još toliko u Potkozarju, nalazi se u dubokoj krizi siromaštva i postepenog nestajanja. Izlazak iz krize i transformisanje zaostalih porodičnih imanja u savremena i tržišna poljoprivredna gazdinstva nije moguće bez ključnog faktora - poljoprivrednog obrazovanja. Osnivanjem ove škole dali bi šansu mladim ljudima da se osposobe za produktivan rad na njihovim porodičnim imanjima tako što će u jednoj ličnosti biti integrisani kao rukovodioci, preduzetnici i stručni radnici.

---

* Ovaj prijedlog je u međuvremenu prihvaćen u Ministarstvu prosvete i u opštini Novi Grad. Prva generacija đaka već je u školskim klupama

Obrazovanje mladih ljudi sa sela u Srednjoj poljoprivrednoj školi, kao i organizovanje (u sastavu škole) kursnog centra za obrazovanje odraslih poljoprivrednika kroz kreativne radionice zimske škole, smatramo najznačajnijom promjenom, u ovom dugom tranzicionom periodu, na porodičnom poljoprivrednom posjedu.

Osnivanje Poljoprivredne škole znatno će uticati na produktivnije korištenje prirodnih resursa: zemljišnih i vodnih potencijala kao i na zapošljavanje nezaposlenog stanovništva i zaustavljanje bijega mladih ljudi sa sela. Ukratko, od škole očekujemo da bude vrelo znanja to jest generator društvenog i tehnološkog razvoja poljoprivrede, a samim tim i privrede Novogradske opštine.

Prva generacija daka srednje Poljoprivredne škole iz Novog Grada u "Agrojapri" septembra 2006. god. na praktičnoj obuci iz poljoprivredne mehanizacije

5.3. ŠKOLA ZA UNAPREĐENJE ZADRUGARSTVA U BiH

Prijedlog projekta za osnivanje prve zadrugne škole na
Balkanu po Norveškom modelu u Donjim Agićima -
Podgrmečki kraj*

Donji Agići,
Septembar 2006. godine

I

OSNOVNA IDEJA I CILJEVI ŠKOLE

1. Zašto u Donjim Agićima - Podgrmeču ?

1.1 Zato što u ovom kraju zadrugarstvo ima jaku tradiciju. Osim toga u ovom kraju djelovala su dva velika neimara Bosansko - Hercegovačkog zadrugarstva: Milan Stupar prije drugog svjetskog rata zaslužan za osnivanje i razvoj mnogih zadruga u Bosni i Hercegovini i Dragan Antičić, inače norveški internirac, djelovao poslije drugog svjetskog rata i ima velike zasluge za razvoj zadrugarstva u Podgrmeču i cijeloj BiH, o čemu svjedoče tri odlikovanja predsjednika SFR Jugoslavije, Zlatna plaketa Zadružnog saveza Jugoslavije i druga priznanja.

Od 2000. godine nova Zadruga "Agrojapra" djeluje kao matica sela, preduzetni mehanizam svojih 250 članova i kao središte društvenog života. U multietničkom Podgrmeču zajedno žive Srbi, Bošnjaci i Hrvati, zajedno

* Prijedlog Projekta sačinio Milovan Antičić, autor knjige, direktor OZZ, "Agrojapra"

rade i upravljaju svojom OZZ "Agrojaprom", njeguju autentično zadrugarstvo i zapravo predstavljaju centar zadrugarstva BiH.

2. Zašto zadružna škola?

2.1. Zadružno obrazovanje u BiH je na niskom nivou.

2.2. Znanje o zadrugarstvu stanovništva, građana, zadrugara, i agro stručnjaka su skromna.

2.3. Da bi član zadruge - poljoprivredni proizvođač bio uspješan i zadovoljan on mora da bude i stručno obrazovan

2.4. Zadrugе su u savremenom svijetu poželjne i korisne za društvo.

2.5. Selo i poljoprivreda u BiH su na periferiji društvenih zbivanja.

2.6. Izlazak iz siromaštva i iz krize u ekonomiji BiH moguć je kroz napredak u proizvodnji hrane

2.7. Bez poljoprivrednog zadrugarstva nema uspješne proizvodnje hrane.

3. Ciljevi škole

3.1. Stalno obrazovanje članova zadruga, zadrughnih radnika, agro stručnjaka i potencijalnih zadrugara sa područja cijele BiH u svrhu razvoja agrarne proizvodnje kroz unaprjeđenje zadrugarstva po norveškom modelu.

3.2. Organizovanje domaćih i međunarodnih stručnih skupova, savjetovanja i seminara o razvoju poljoprivrednog zadrugarstva, poljoprivredne proizvodnje, regionalnom i ruralnom razvoju.

3.3. Organizovanje susreta i druženja bosanskohercegovačkih i norveških zadrugara što treba da preraste u

tradiciju, kao i drugih međunarodnih zadrugarskih susreta i druženje u cilju povezivanja i zbližavanje ljudi raznih naroda.

3.4. Organizovati sadržaje za odmor, rekreaciju i sportske aktivnosti, po potrebi lov, ribolov i planinarske izlete u okolini, te susrete sa narodom Podgrmeča i Grmeča.

3.5. Kroz zajedničku školu i zadrugarski etno park posebnu pažnju posvetiti susretima naših i norveških zadrugara. Afirmirati tradicionalno prijateljstvo naših i norveškog naroda. Učesnike ovakvih manifestacija bliže upoznati sa istorijskim, kulturnim, zadrugarskim i ekonomskim vrijednostima BiH i Norveške. Voditi računa da se povezuju i zbližavaju mladi zadrugari BiH i Norveške koji će u budućnosti njegovati tradicionalna prijateljstva dviju zemalja.

II

TEMATSKI CIKLUSI - OSNOVNI KONCEPT

4. Osnove zadrugarstva

4.1. Značenje pojma -koopertiva-.

4.2. Zadrugarska filozofija.

4.3. Međunarodni zadrugarski savez.

4.4. Zadrugarski identitet: definicija zadruge, zadrugarske vrijednosti, zadrugarski principi; autentične i folirantske zadruge.

4.5. Zadrugarsstvo u zemljama EU.

4.6. Zadrugarsstvo u Norveškoj.

4.7. Zadrugarsstvo u zemljama bivše Jugoslavije.

4.8. Poljoprivredno zadrugarsstvo u BiH u periodu od 1995 - 2005.

5. Zadruga i preduzetništvo

5.1. Šta je zadruga.

5.2. Zašto zadruga.

5.3. Kako se osniva zadruga.

5.4. Kakva zadruga.

5.5. Ekonomska, tržišna i finansijska infrastruktura za razvoj porodične ekonomije članova zadruga.

5.6. Izradu biznis plana.

5.7. Kratkoročno planiranje proizvodnje.

5.8. Strateško planiranje i sadržaj plana.

5.9. Zadružno preduzetništvo kroz poslovne promjene do bolje tržišne pozicije i veće dobiti, ali i spremnost na poslovnu avanturu, entuzijizam i prihvatanje rizika.

6. Menadžment zadruga - poželjni predavači iz Norveške

6.1. Proizvodni menadžment.

6.2. Finansijski menadžment.

6.3. Marketing menadžment.

7. Transfer inovacija iz Skandinavije u BiH - nova tehnološka znanja i profesionalno obrazovanje članova zadruga kao elitnih proizvođača - poželjni predavači iz Norveške

7.1. Plodnost zemljišta.

7.2. Povrtlarstvo.

7.3. Ratarstvo.

7.4. Krmno bilje.

7.5. Voćarstvo.

7.6. Ljekovito bilje.

7.7. Organska proizvodnja.

7.8. Zaštita bilja.

7.9. Kvalitetna proizvodnja.

8. Mašinski prsten po norveškom modelu - predavač iz Norveške

9. Reafirmacija zdrugarstva u zemljama tranzicije Jugoistočne Evrope

9.1. Mjesto i uloga novih zadruga u ekonomskoj politici tranzicionog perioda.

10. Zadružni sistem u BiH

10.1. Organizacija zadružnog sistema u BiH.

10.2. Zakon o zadrugama u BiH.

10.3. Zadružna revizija.

10.4. Knjiga zadrugara.

10.5. Umrežavanje svih zadrugara i zadruga u jedinstven poslovni sistem.

10.6. Edukacija za kompijutersko umrežavanje zadrugara u zadružni poslovni sistem i korišćenje dnevnih informacija na zadružnoj Web stranici Interneta. Uspostavljanje berze zadružnih proizvoda.

10.7. Mjesto i uloga Zadružnog saveza u razvoju zdrugarstva, sela i poljoprivrede. Osnovne promotivne aktivnosti, sajmovi, zadružni proizvod, zadružne novine, zadružni priručnik, zadružne manifestacije, smotra BH zdrugarstva.

11. Ruralni razvoj i zadruge

11.1. Ruralni razvoj - moderan razvojni koncept.

11.2. Obnova i razvoj sela, čuvanje kulturnog blaga, običaja i manifestacija.

11.3. Poboľšanje seoske infrastrukture važne razvoj poljoprivrede (putevi, vodovodi, elektrifikacija, PTT, odbrana od poplava, navodnjavanje i dr.).

11.4. Zaštita, korišćenje i unapređenje poljoprivrednog zemljišta.

11.5. Program kupovine poljoprivrednog zemljišta (ukrupnjivanje posjeda i formiranje novih).

11.6. Program razvoja stočarstvo, proizvodnja stočne hrane, ribarstva i pčelarstva.

11.7. Program u biljnoj proizvodnji (podizanje dugoročnih zasada, proizvodnja sadnog i sjemenskog materijala).

11.8. Izgradnja plastenika i pogona za sortiranje, pakovanje i distribuciju voća i povrća, šumskih plodova, grožđa, gljiva, meda i ljekovitog bilja.

11.9. Proizvodnja prerađevina poznate marke i kvaliteta: prerada meda, mlijeka, voća i povrća, grožđa, gljiva, ljekovitog i aromatičnog bilja i brašna korišćenjem sirovina iz klasičnog ruralnog područja.

11.10. Program izgradnje i opremanja zadružnih mašinskih prstenova; servisiranje poljoprivredne mehanizacije i razvoj proizvodnog i uslužnog zanatstva.

11.11. Program domaće radinosti i seoskog turizma.

11.12. Školovanje, prekvalifikacija i obuka.

11.13. Promocija zadružnih proizvoda.

Napomena: od 11.4. - 11.13. poželjni predavači iz Norveške.

12. Podrška poljoprivrednom zadrugarstvu i oporezivanje poljoprivredne djelatnosti

13. Zadružno zakonodavstvo

13.1. Zadružna svojina kao bitan uslov reafirmacije zadrugarstva.

- 13.2. Istorijski pregled zadružnog zakonodavstva.
- 13.3. Zadružno zakonodavstvo u tranzicionom periodu
- 13.4. Osnivanje i upravljanje zadrugom.
- 13.5. Uloga i zadaci Skupštine, Upravnog i nadzornog odbora i Direktora zadruge.
- 13.6. Zadružna pravila i ostala normativna akta - pravilnici.

14. Štedno - kreditno zadrugarstvo

- 15. Organizacija i smisao učeničkog zadrugarstva u osnovnim i srednjim školama

5.4. NIŠTA BEZ ASFALTOG PUTA

CILJEVI PROJEKTA: Izgradnja putne, tehničke i poljoprivredne infrastrukture kao način cjelovite ekološke, ekonomske i socio-kulturne održivosti Podgrmeča

❖ Izgradnja asfaltnog puta Blagaj Japra – Suhača dužine oko 6,5 kilometara i Donji Agići – Budimlić Japra – Podvidača (oko 6,5 kilometara) kojim gravitira oko 15 000 ljudi, povezali bi opštine Novi Grad / Bosanski Novi, Sanski Most, Oštru Luku i Krupu na Uni. Put ima regionalni status. Bilo je puno inicijativa i obećanja sa najviših nivoa. Sve su propale. Oni koji su slagali nemaju osjećaja ni za stid ni za odgovornost. Izgradnja ovog puta osnovna je pretpostavka za život podgrmečkog naroda, za rad i razvoj – zapošljavanje, samoodrživost i samostvaranje.

❖ Dislociranje dvije velike deponije smeća koje zagađuju rijeku Japru u blizini naselja Donji Agići (središnje naselje doline Japre).

❖ Organizovanje odvoza smeća barem jednom sedmično iz svih naselja doline Japre sa mogućnošću da se obuhvate i ostala sela na relaciji Gornji Agići - Kršlje – Mala Novska Ruiška- Rudice, u dogovoru sa komunalnim preduzećem "Komus" iz Novog Grada.

❖ Poboljšati snabdijevanje pitkom vodom sela Donji Agići. Zdravstveno – epidemiološka služba

opštinskog Doma zdravlja i inspeksijske službe donijele su rješenje o zabrani da školska djeca u Donjim Agićima piju vodu sa postojećeg vodovoda jer može da se ugrozi zdravlje djece. Zbog ovog već duže vrijeme neriješenog problema može da dođe i do prekida nastave osmogodišnje škole.

❖ Rekonstruisati kanalizacionu mrežu sela Donji Agići (uključena poljoprivredna domaćinstva, Osnovna škola – centralna, pošta, ambulanta, Zadruga i tri stambene zgrade,) te na krajnjem otvorenom ispustu u rijeku Japru ugraditi filtere – bioprečišćivače.

❖ Izraditi projekat regulacije toka rijeke Japre zbog stalnih poplava i to na relaciji sela Blagaj Japra – Čele (25 kilometara dužine).

❖ Otpočeti realizaciju projekta i otkloniti u prvoj fazi kritična mjesta od poplave ispravljanjem i produbljivanjem korita.

❖ Izgraditi sistem za navodnjavanje u selima Donji Agići, Hozići, Čele, Suhača, Maslovare i Blagaj Japra te stvoriti uslove za proizvodnju povrća i to u suradnji sa lokalnom poljoprivrednom Zadrugom »Agrojapra« kao pokretačem pozitivnih promjena u održivom razvoju ovog multietničkog kraja opštine Novi Grad / Bosanski Novi.

❖ Ovim projektom zaustavilo bi se daljnje zagađenje i uništavanje prelijepog prirodnog ambijenta i stvorili uslovi za lakši, brži i sigurniji razvoj poljoprivrede i seoskog turizma u ovoj velikoj seoskoj zajednici Podgrmeča.

Milovan Antonić

5.5. TEME ZA RAZMIŠLJANJA

❖ KAKVU MI AGRARNU POLITIKU IMAMO I KAKVE MI TO RAZVOJNE PROGRAME IMAMO?

❖ ZAŠTO SMO VELIKI UVOZNICI MLJEKA, MESA I JUNICA, ZAŠTO UVOZIMO VOĆE I POVRĆE?

❖ ZAŠTO JE U REPUBLICI SRPSKOJ 90 PROCENATA PRIRODNIH LIVADA KOJE SE KOSE JEDNOM DO DVA PUTA, A OKO 10 ODPSTO VJEŠTAČKIH KOJE SE KOSE OD 5-7 PUTA?

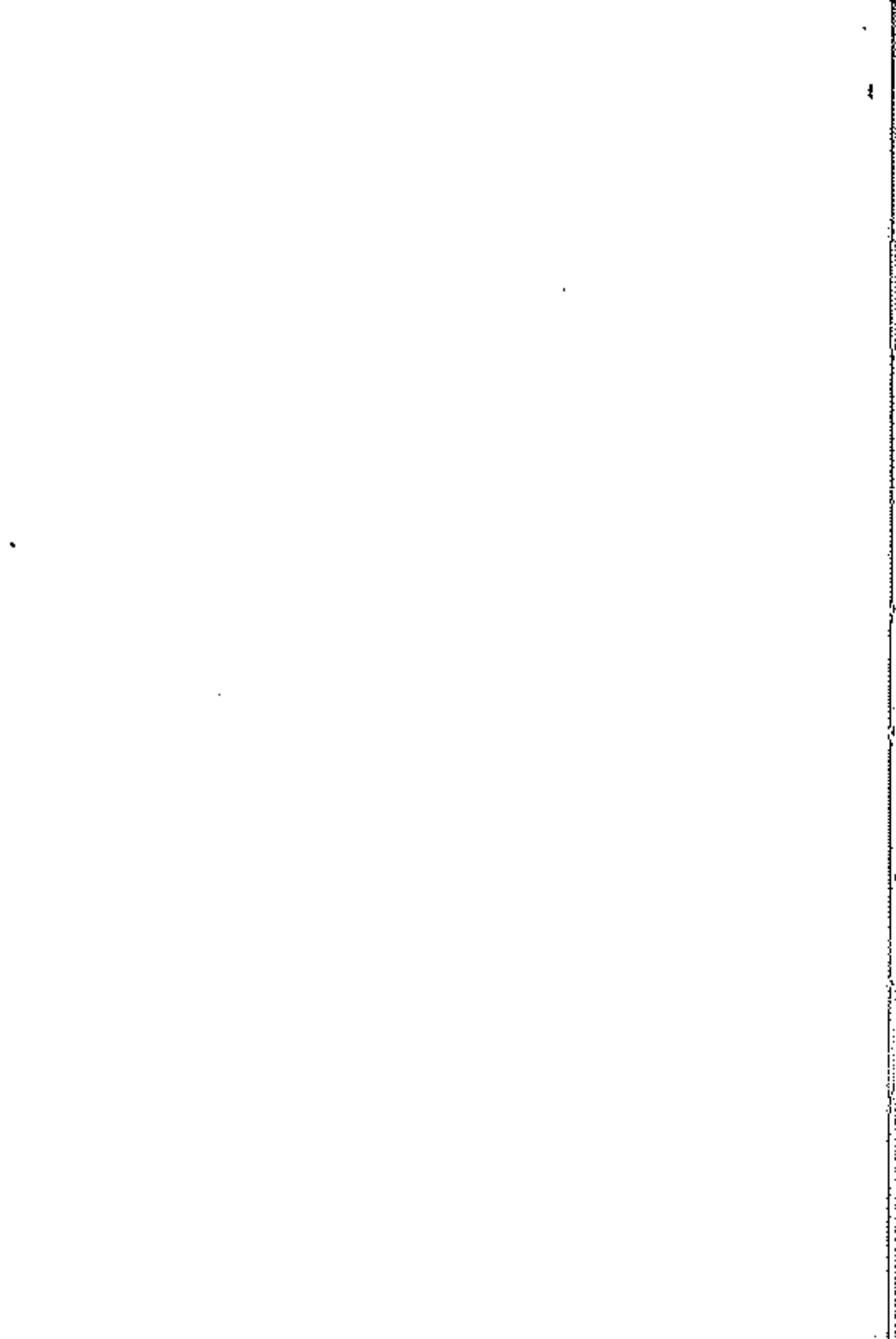
❖ ZAŠTO SE 80 ODPSTO LIVADA KASNO KOSI?

❖ ZAŠTO NEMA KRAVA NA PAŠI?

❖ AKO JE MJERA RAZVIJENOSTI AGRARA STANJE U GOVEDARSTVU, U PROIZVODNJI MLJEKA I GOVEĐEG MESA, ZAŠTO JE KOD NAS GODIŠNJA PROIZVODNJA MLJEKA PO KRAVI ISPOD 3 000 LITARA?

❖ ZAŠTO JE U ALBANIJU, U ODNOSU NA BIH, VEĆA PROIZVODNJA PŠENICE, VOĆA, DUVANA, JUNEĆEG MESA, OVČUEG MESA, KRAVIJEG MLJEKA I JAJA?

❖ ZAŠTO MALO RADIMO NA REAFIRMACIJI ZADRUGA I ZADRUGARSTVA?

6. DOBROVOLJNOST, JEDNAKOST I POŠTENJE

*Zadruga je zvijezda vodilja koju svi narodi vide,
a udruživanje je zakon života i napretka.*

Narodna izreka

6.1. ZADRUŽNI IDENTITET*

❖ DEFINICIJA ZADRUGE

Zadruga je autonomna asocijacija lica dobrovoljno udruženih u cilju ostvarenja njihovih zajedničkih ekonomskih, socijalnih i kulturnih potreba i želja, kroz zajednički posjedovano i demokratski kontrolisano preduzeće.

❖ ZADRUŽNE VRIJEDNOSTI

- Samopomoć
- Samoodgovornost
- Demokratija
- Jednakost
- Pravičnost
- Solidarnost

❖ ZADRUGARI UVAŽAVAJU MORALNE VRIJEDNOSTI

- Poštenje
- Otvorenost
- Društvena odgovornost i
- Briga za druge

---

* Suština ovog teksta preuzeta je iz knjige prof. dr Zorke Zukić - Vujatović "KOOP - menadžment", Dunav grupa - Dunav Preving a.d., Beograd, 2000. god.

❖ ZADRUŽNI PRINCIPI

- Dobrovoljno i otvoreno članstvo
  - Demokratska kontrola od strane članova zadruge
  - Ekonomska participacija članova zadruge
  - Autonomija i nezavisnost
  - Obrazovanje, obuka i informisanje
  - Međuzadružna saradnja
  - Briga za zajednicu
-

❖ FOLIRANTSKE ZADRUGE

Folirantske zadruge koriste zakonske, institucionalne i druge prednosti u poslovanju namjenjene zadrugama. Ove kobajagi zadruge zadovoljavaju lične interese samo malog broja ljudi i predstavljaju remeti-lački faktor zadržnog razvoja.

❖ ZADRUŽNA IMOVINA

Zadržnu imovinu u Opštem zakonu o zadrugama BiH tretira član 50. koji glasi: "Sredstva stečena radom i poslovanjem zadruge, ili ih je zadržuga stekla po drugim osnovama, predstavljaju zadržnu imovinu. Imovina iz prethodnog stava ne može se pretvarati u udjele zadržgara, niti se na bilo koji način može staviti u nezadržnu funkciju. Zadržna imovina - oprema i objekti i slično, kada se ne koriste iz ekonomskih razloga, mogu se prodati ili dati u zakup uz obavezu usmjeravanja dobijenih finansijskih sredstava za razvoj zadruge."

Pitanje zadržne svojine i zadržne imovine, naročito u pogledu odgovornosti, nije pravno precizno razrađeno. To je išlo na ruku nevidenoj pljački zadržuga čime je usporena i otežana reaffirmacija zadržgarstva u BiH.

6.2. NEKI REZULTATI ZADRUGARSTVA U SVIJETU I KOD NAS

❖ U Francuskoj postoji 4.250 zadruga sa 950.000 članova i godišnjem prometu od 42.528 miliona eura, što predstavlja oko trećine prometa kooperativa Evropske dvanaestorice (Vadnai, K, 1990.g.).

❖ U Danskoj posluje 287.000 zadruga sa 315.000 članova i godišnjem prometu od 16.943 miliona eura. Danska zemljoradnička zadruga smatra se i danas biserom zadrugarstva.

❖ Prema podacima iz 1991. g. u Zapadnoj Njemačkoj egzistiralo je 6.067 kooperanata sa 4.030.000 članova, ostvarujući godišnji promet od 34.820 miliona eura.

❖ Holandija je relativno mala zemlja, ali podmiruje vlastite potrebe za 16 miliona stanovnika i izvozi godišnje oko 30 milijardi dolara poljoprivrednih proizvoda.

❖ Još 1955.g. Holandija je imala:

- 250 nižih poljoprivrednih škola opšteg smjera,
- 50 nižih povrtlarskih škola, i to isključivo u selima,
- 44 srednje poljoprivredne škole različitih usmjerenja,
- 6 srednjih povrtlarskih škola,
- 7 viših poljoprivrednih škola različitih usmjerenja,
- 1 višu povrtlarsku školu,
- 1 poljoprivredni fakultet.

❖ Porodična farma u Kaliforniji npr. posjeduje 16 ha pod jagodama i ostvaruje 850.000 dolara godišnje od prodaje ovog voća.

❖ U zemljama Evropske unije prosječna godišnja proizvodnja mlijeka po kravi kreće se od 6.000-7.300 litara.

❖ U svih 15 zemalja članica EU ima ukupno 936.000 farmera, 21 milion muznih krava. Farmeri drže u prosjeku 23 krave, maksimalni kapacitet farmi je 65 krava (Engleska), a minimalni (Portugal) sa 5 krava.

❖ Dobri primjeri agrarne politike Njemačke:

Visoko subvencionirane mjere u agraru, najviše cijene hrane u Evropi, širenje mreže srednjih poljoprivrednih škola i stručnih seminara i stručne pomoći.

Stručna poljoprivredna služba u Njemačkoj potpuno je besplatna i ima 7.000 stručnih saradnika na terenu. Najznačajnije promjene u Njemačkoj desile su se u obrazovanju samih farmera koji u jednoj ličnosti integrišu: rukovodioca, preduzetnika i radnika na gazdinstvu.

❖ Norveška mljekara "Tine" - uzor kome se teži

Još 1856. godine sa 40 članova počela je sa radom norveška mljekara "Tine", i od tada do danas radi i razvija se kao zadružna mljekara. I pored ograničavajućih klimatskih i zemljišnih faktora u Norveškoj, ova mljekara je izrasla u svjetski poznatu fabriku koja je prošle godine, između ostalog, proizvela 1500 miliona litara kravljeg, 20 miliona litara kozijeg mlijeka i 70 000 tona ranih tvrdih sireva od čega značajan dio izvozi. Podmiruje 95 procenata norveških potreba za mlijekom. Vlasničku strukturu ove moćne i savremene mljekare čine 276 mljekarskih zadruga čiji predstavnici

na glanoj godišnjoj skupštini donose najvažnije odluke. Mljekarske zadruge čine 17 800 proizvođača mlijeka. Prosječan broj krava po farmi je 16,7. Prosječna proizvodna mlijeka po muznom grlu je 6 500 litara, a po farmi 84 000 litara mlijeka godišnje. U cilju zaštite svojih proizvođača u Norveškoj nikome ne pada na pamet da uvozi mlijeko. Tehnika muže krava usavršena je uvođenjem robota. Čuveni Noreški sir "Jarlsberg" za izvoz u Ameriku i Japan pakuje robot.

❖ Naši farmeri u BiH u prosjeku nemaju ni po 3 krave, i obrađuju 2-3 ha zemljišta. Proizvodnja mlijeka po kravi kod nas se kreće od 2.000-3.000 litara godišnje.

❖ Proizvodnja mlijeka je visokoprofitabilna od 5.500-6.000 litara po kravi godišnje, od 4.500-5.000 litara mlijeka još uvijek je profitabilna, dok proizvodnja ispod 4.500-3.500 litara više nije profitabilna i tu proizvodnju ne možemo opteretiti kreditom. Proizvodnja ispod 3.500 litara po kravi je prelijevanje iz šupljeg u prazno. Niska proizvodnja mlijeka po kravi posledica je tradicionalne tehnologije, pristupa proizvodnji krmnog bilja, sistemu držanja krava i ukupnog gospodarstva na gazdinstvu*.

❖ Kolektivizacijom i podržavljenjem zadruga u bivšoj Jugoslaviji onemogućilo je seljake da se poslovno organizuju preko zadruga kao tradicionalno svojih organizacija. Minula ratna dešavanja uglavnom su dokrajčile i u materijalnom smislu onesposobile njihovo funkcionisanje, tako da je od zadrugarstva ostao samo naziv- zadruga.

---

* Šire vidjeti mr Srećko Ladišić: Mlijeko raste na polju a muže u staji, Mljekarski list 7. Zagreb 2001. god.

6.3. KAKO UJEDINJENE NACIJE I SVJETSKI EKSPERTI VIDE ULOGU ZADRUGA I ZADRUGARSTVA

❖ Zadruga su bitan oslonac održivog ljudskog razvoja, prehrambene sigurnosti stanovništva i zapošljavanja ljudi.

❖ Svijet do danas nije izmislio ništa bolje od zadrružne ideje u cilju zaštite siromašnih slojeva društva, kako od bezdušnih trgovaca, tako i od bezdušne države.

❖ Važan element u konceptu snaženja zadruga predstavlja stalna komunikacija i dijalog između nosioca podrške i zadruga, podsticanje povezivanja zadruga i zadrugara kao izraz interesa i potrebe da osnaži i moć i efikasnost zadruga posebno ekonomski, organizacioni i finansijski potencijal i da omogući uspostavu profesionalnog menadžmenta.

❖ Zadruga je najpovoljniji oblik transformacije tradicionalne seoske ekonomike u modernu ruralnu ekonomiju.

❖ Svijet se tek sprema za veći rad zadrružnog pokreta.

❖ Ljudi koji koriste usluge zadruga, a ne pomažu njeno funkcionisanje samo su teret.

6.4. CILJEVI ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE EVROPSKE UNIJE

- ❖ Osiguranje zadovoljavajućeg standarda poljoprivrednika
- ❖ Podrška dohotka farmerima
- ❖ Ekološki ciljevi
- ❖ Konkurentnost u kvalitetu i cijenama
- ❖ Stvaranje dopunskih i alternativnih izvora dohotka

6.5. KONCEPT INTEGRALNOG RURALNOG RAZVOJA EVROPSKE UNIJE

- ❖ Poljoprivreda
- ❖ Životna okolina
- ❖ Kvalitet življenja
- ❖ Ekonomski razvoj i kohezija
- ❖ Obnova i razvoj sela, čuvanje kulturnog blaga, običaja i manifestacija

- ❖ Program finansiranja zadruga
- ❖ Podrška investicijama na poljoprivrednim imanjima
  - ❖ Diverzifikacija poljoprivrednih aktivnosti i stvaranje alternativnih izvora prihoda
  - ❖ Uređenje zemljišta
  - ❖ Poboljšanje seoske infrastrukture nužne za razvoj poljoprivrede
  - ❖ Program kreditiranja malog porodičnog preduzetništva
  - ❖ Zaštita životne sredine
  - ❖ Podrška seoskom turizmu i tradicionalnim zanatima
  - ❖ Školovanje, prekvalifikacija i obuka
  - ❖ Promocija zadružnih proizvoda

6.6. ZADRUGARSTVO U EVROPSKOJ UNIJI

Prema podacima Evropske komisije iz 2004. godine, u Evropskoj uniji djeluje oko 300 000 zadrugara koje osiguravaju oko 4,8 miliona radnih mjesta. Zadruge djeluju u svim članicama EU, zemljama pristupnicama te u zemljama kandidatima. Istovremeno zadruge utiču na svakodnevni život više od 140 miliona građana koji su njihovi članovi.

Evropska komisija u februaru 2004. godine usvojila je dokument pod nazivom: Saopštenje o razvoju zadrugarstva u Evropi. Tim dokumentom grupirana su tri glavna cilja: značajnija promocija zadruga širom Evrope i promocija osnivanja novih Zadruga, unapređenje zadrugnog zakonodavstva i održavanje i jačanje zadrugne uloge i zadrugnog doprinosa društvu. *

Dvanaest preporuka Evropske komisije predstavlja programsku osnovu za sve zemlje Evropske unije i potencijalne članice:

1. Ispitati mogućnosti podrške inicijativa zadrugnih organizacija i članica EU, radi jačanja svijesti javnih vlasti i privatnih privrednih aktera o prednostima i potencijalu

* Suština teksta preuzeta: Željko Mataga, Davorin Papeš, Antun Petak, Poljoprivredne zadruge u zemljama Evropske unije, Sociologija sela 167, Zagreb, 2003. god.

zadruga kao oblika pokretanja ili objedinjavanja malih preduzetnika, i to organizovanjem konferencija, štampanjem informativnih priručnika, tematskim istraživačkim studijama, razvijanjem mreža itd.;

2. Istražiti mogućnost uspostave strukturne razmjene informacija i iskustava o prednostima poslovanja posredstvom zadruga, te utvrditi sa zemljama članicama i zainteresovanim stranama (*stakeholders*) izvodljivost pripreme vrednovanja nacionalnih politika i prakse u tom području;

3. Utvrditi mogućnosti razvitka novih tehnika prikupljanja i obrade statističkih podataka o zadrugarstvu koje će se primjenjivati u nacionalnim zavodima za statistiku;

4. Preduzeti nužne korake kako bi se osigurali takvi programi obrazovanja, osposobljavanja, cjeloživotnog učenja i e-učenja koji će olakšati participaciju zadruga, prevashodno programa što će ohrabriti transnacionalne projekte i transnacionalne specijalističke mreže i tako omogućiti razvoj ponajboljih umjeća u područjima inoviranja;

5. Utvrditi i diseminirati dobre prakse podrške poslovanja zadruga uslugama, oslanjajući se na iskustva u pružanju podrške malim i srednjim preduzećima;

6. Procijeniti mogućnosti posebnog pristupa zadružnih preduzeća finansijskim instrumentima kojima upravlja Evropski fond za investicije (Višegodišnji program za preduzeće i preduzetništvo a prevashodno za mala i srednja preduzeća) te voditi računa da zadrugama stalno budu dostupni i drugi programi EU i pristup informacijama o svim tim programima;

7. Proučavati politike, dobre prakse i propise koji se odnose na društvena zadružna preduzeća u Evropi i o tome izvještavati institucije EU;

8. Održavati seriju skupova s dužnosnicima zemalja članica Unije odgovornim za provedbu Propisa i Direktive o SCE-a, kako bi se raspravila sva pitanja u kojima je potrebna nacionalna intervencija, odnosno na koje se primjenjuje nacionalne zakonske propise;

9. Aktivno saradivati s javnim vlastima i zadružnim organizacijama, napose u zemljama novim članicama Unije, kako bi se unaprijedilo i uskladilo zadružno zakonodavstvo, i u tom su se smislu sve članice dužne međusobno informisati te obavještavati Evropsku komisiju o nacrtima novih zakonskih propisa prije njihovog donošenja;

10. Podsticati sve inicijative nacionalni i evropskih organizacija za izradu nacрта "modela" zakona i spremno sudjelovati u izradi nacрта tih zakona;

11. Posebnu pažnju pridati mogućem pojednostavljanju zakonskih propisa i zauzimati se za usvajanje zajedničkih evropskih pravila što je više moguće;

12. Zahtjevati da se doprinos zadruga razvoju poljoprivrede u zemljama novim članicama Unije u budućnosti ostvaruje kroz postojeće programe EU.

Ovih 12 preporuka Evropske komisije cjelokupna su programska osnova za sve zemlje članice EU i zemlje kandidate. Ovo saopštenje završava sledećim zaključkom : "Zadruga imaju jaku tradiciju koja datira još od industrijske revolucije, međutim, one se ne smiju posmatrati kao relikvija 19. stoljeća. Evropska komisija danas prepoznaje više oblika zadružnih organizacija koje predstavljaju važan element u ekonomiji EU. Postoje moderne i dinamične organizacije sa velikim potencijalom. Zadruga učestvuju sa 83% u danskoj poljoprivrednoj proizvodnji, u Francuskoj sa

50% u bankarskim uslugama, u Španjolskoj sa 21% u zdravstvenoj njezi, a u Švedskoj sa 60% u šumarstvu i drvenoj industriji. Zbog toga će Evropska komisija podržati promociju i razvoj zadružnih organizacija, kao u Evropskoj uniji, tako i zemljama koje tek pristupaju. Dosadašnji razvoj zadružnih organizacija bio je u nadležnosti zemalja članica EU. Da bi se postigli ciljevi postavljeni u ovom dokumentu, biće potrebno i aktivno uključivanje zemalja koje tek pristupaju EU².

6.7. DESET RAZLOGA ZA PODRŠKU ZADRUGAMA

1. ZADRUŽNI RAZVOJ DOPRINOSI SMANJENJU SIROMAŠTVA.

2. BEZ ZADRUGA NEMA USPIJEŠNE POLJOPRIVREDE.

3. ZADRUGA JE POKRETAČ POZITIVNIH PROMJENA NA SELU.

4. ZADRUGE SU PREDUZEĆA ODREĐENE ZAJEDNICE.

5. ZADRUGE PROMOVIŠU DEMOKRATIJU.

6. PREKO ZADRUGA IZGRAĐUJU SE OTVORENA TRŽIŠTA.

7. ZADRUGE NJEGUJU LJUDSKO DOSTOJANSTVO.

8. ZADRUGE PREDSTAVLJAJU ODREĐENE SISTEME RAZVOJA.

9. ZADRUGE SU U SREDIŠTU RURALNE I
POLJOPRIVREDNE POLITIKE EVROPSKE
UNIJE.

10. ZADRUGE SU BITAN OSLOKAC
ODRŽIVOG LJUDSKOG RAZVOJA, PREHRA-
MBENE SIGURNOSTI I ZAPOSŁJAVANJA LJUDI.

7. REZIME

Opšta zemljoradnička zadruga "Agrojapra" iz Donjih Agića, osnovana 2000. godine, u selima u dolini rijeke Japre, ispod planine Grmeč - Podgrmeč - između rijeka Une i Sane, gdje je smješteno oko 55 sela oba entiteta sjeverozapadnog dijela Bosne i Hercegovine. Ova zadruga nastala je na području gdje je u vremenu od 1992. do 1995. godine bjesnio rat. Na ovom prostoru vjekovima su živjeli jedni pored drugih Srbi i Bošnjaci koji su ispovjedali različite vjere, a govorili istim jezikom. U ratu 1992 - 1995. Srbi i Bošnjaci su zaratili, u ratu su sela opustjela, domovi razoreni, njive i livade zarasle u korov, a ljudi otišli u izbjeglištvo.

Poslije potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. godine zavladao je mir, a ljudi su počeli da se vraćaju na svoja opustjela imanja. Srbi i Bošnjaci ponovo su, kao i pre rata, počeli da žive jedni pored drugih. Trebalo je život početi ispočetka, a ljudi nisu imali kuća, ni stoke, ni poljoprivredne mehanizacije.

U takvim uslovima, među takvim ljudima, u multi-etničkoj sredini, nastala je "Agrojapra", koja je pokušala da nađe način kako ljudima da olakša život, kako da se povrati povjerenje među susjedima, kako ponevo da zajedno žive i rade. Do prije rata na ovim prostorima postojala je

zemljoradnička zadruga koju je osnovao i sve do 1983. godine vodio Dragan Antonić, koji se tokom Drugog svjetskog rata, kao antifašista internirac našao u Norveškoj, gde je jedno vrijeme proveo u norveškom selu gdje se upoznao sa životom i radom norveških seljaka od kojih je mnogo naučio. Dio toga znanja pokušao je kasnije da prenese i primejani među svojim zadrugarima u dolini rijeke Japre. Ali zadruga Dragana Antonića egzistirala je u ondašnjem društvenom poretku. Poslije rata i poslije Dejtonskog sporazuma u Bosni i Hercegovini stvoren je novi politički poredak u kome se predratno zadružno iskustvo nije moglo iskoristiti, trebalo je tražiti potpuno nove puteve zadružnog organizovanja.

Svoj rad Opšta zemljoradnička zadruga "Agrojapra" počela je od nule. U njen rad u prvi mah se uključilo 64 srpska i bošnjačka domaćinstava. Od samog početka krenulo se sa idejom i nadom da se u ovim prostorima, ekološki gledano, netaknute prirode može na moderan način proizvoditi zdrava hrana, za koju će se naći domaći, ali i inostrani kupci, što je pružilo nadu da se na ovim prostorima može živjeti. Za to je bila potrebna mehanizacija, nove sorte sjemena i nove sorte vočki, ali i nove pasmine visoko mliječnih muznih krava. Za novi način zadružnog života trebalo je i novo znanje i informacije o naučnim dostignućima u poljoprivredi voćarstvu i stočarstvu. Valjalo je u Podgrmeču primjeniti neke od zadružnih modela koji su dali rezultate u nekim zapadnoevropskim društvima.

U pomoć su nam pritekly neke međunarodne organizacije, a među prvima su bile PHAR program Evropske unije i IOCC iz Sjedinjenih Američkih Država. Najveću pomoć pružila nam je Vlada Norveške preko organizacija

Jaeren Produktutvikling iz Norveške. Zahvaljujući saradnji sa ovom organizacijom, njihovim kreditnim revolving sredstvima, ali i ohrabrenjima koje smo od njih dobili, rezultati koje smo postigli stalno su se uvećavali. Zadruga je svoju aktivnost proširila sa 15 u 23 sela, a u zadrugu se uključilo 238 domaćinstava. Zadružna imovina stalno se uvećavala tako da danas imamo: mašinski prsten sa tri traktora i trideset priključaka, dvije poljoprivredne apoteke, sopstveno skladište, sušaru za voće, mini hladnjaču, a tokom oktobra i novembra 2006. pristigla je proizvodno-tehnološka oprema za hladno cijeđeno izuzetno traženo ulje koje se dobija iz sjemena bundeve. Probna proizvodnja ovog ulja počće početkom 2007. godine. Potpuno smo renovirali staru vodenicu na Japri koja na tradicionalni način, između dva mlinska kamena, melje ekološki zdravo integralno brašno. Kupljen je i zadružni stan za agronoma. Najnovija dobra vijest je da je "Agrojapra" 14. novembra 2006. godine, po obavljenoj stečajnoj licitaciji, kupila zgrade stare zadruge "Agići" u Donjim Agićima.

Za šest godina, koliko postoji zadruga, proizvodnja mlijeka uvećala se jedanaest i po puta, površine pod novim voćnjacima povećane su za 5 hektara, a uspostavljene su i nove plantaže krastavaca kornišona. Stočni fond je značajno uvećan. Ukupan prihod porastao je za 12 puta. Zadruga zapošljava deset radnika, od kojih većinu čine stručnjaci poljoprivredne, stočarske i tehnološke struke. Za to vrijeme zadrugu su posjetili brojni poljoprivredni stručnjaci iz univerzitetskog centara iz Banje Luke i Poljoprivrednog instituta Republike Srpske, koji su zadrugarima prenosili nova znanja koja su primjenjivana na njivama,

voćnjacima i stajama u dolini Japre. Zadrugu "Agrojapru" počeli su da posjećuju zadrugari iz ostalih djelova Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije koji se raspituju za zadrugna iskustva u želji da ih i sami primjene.

Zadruga "Agrojapra" je stvorila uslove za jačanje dohotka svojih članova kroz osnovni izvor prihoda - proizvodnju mlijeka, i alternativne izvore prihoda: proizvodnju i otkup svježe jabuke i šljive, krastavaca kornišona i sjemenki od bundeva. Paralelno su stvoreni uslovi da se izgradnjom malih prerađivačkih kapaciteta jača i dohodak zadruge, kao na primjer, kroz preradu voća u sušeno voće, preradu sjemenki u bundevino ulje i preradu pšenice, kukuruza i raži u integralno brašno.

Primjenjujući pozitivne tradicije domaćeg zadrugarstva i savremeni norveški model zadrugarstva Opšta zemljoradnička zadruga "Agrojapra" uspijeva da definiisanu viziju i ključne ciljeve postepeno ali sigurno pretvara u praktične rezultate. Osim toga, svojim brojnim aktivnostima, korisnim za seosku zajednicu, ova zadruga postaje i središte društvenog života doline Japre.

Efekti u zapošljavanju, ekonomskom i društvenom razvoju ovog kraja bili bi mnogo veći kada bi se: regulisalo korito rijeke Japre, izgradio sistem za navodnjavanje i asfaltni put.

SAMMENDRAG

Felles bondelaget "Agrojapra" fra Donji Agici, ble stiftet i år 2000 i landsbyer som ligger langs dalen av elven Japra, under Grmec - Podgrmec fjellet og mellom elvene Una og Sana. I denne nordvestlige delen av Bosnia Hercegovina ligger det ca 55 landsbyer som tilhører begge enheter. Bondelaget ble stiftet i området hvor krigen raste i årene 1992 til 1995. I mange århundre har serbere og bosnjaker, som tilhørte ulike religioner, men snakket samme språk, bodd i dette område ved siden av hverandre. Serbere og bosnjaker kriget mot hverandre fra 1992 til 1995. Landsbyene ble avfolket, hjemmene ødelagt. Uggresset spredde seg på åkrene og beitemarkene og mennesker ble flyktninger.

Freden kom etter at Dayton avtalen ble undertegnet i 1995 og folk begynte å vende tilbake til sine forlatte eierdommer. Serbere og bosnjaker begynte å leve ved siden av hverandre akkurat som før krigen. Livet skulle starte på nytt og folk hadde verken hus, kveg eller landbruksredskap.

Blant slike mennesker i et multietnisk miljø, ble "Agrojapra" grunnlagt, et bondelag som forsøkte å finne løsninger for å lette folkets liv og metoder for å få tilbake tillit til naboer, samt å gjenopprette et liv og arbeid i fellesskap. Det fantes et bondelag her før krigen også og

dette ble stiftet og ledet frem til 1983 av Dragan Antonic, en antifascist som under den andre verdens krig havnet som fange i Norge. Han hadde da anledning til å oppholde seg i en norsk landsby en stund og dette hjalp ham til å få kunnskaper om hvordan norske bønder levde og arbeidet. Han lærte mye av dem. En del av de nye kunnskaper forsøkte han å overføre og anvende blant sine bondelagskamerater i Jepra dalen. Men bondelaget til Dragan Antonic eksisterte i daværende samsfunnsregime. Etter krigen og Dayton avtalen ble det opprettet et nytt politisk system i Bosnia Hercegovina og tidligere erfaringer med bondelag kunne ikke bli benyttet i de nye omstendigheter. Man måtte søke om helt nye fremgangsmåter for denne type organisering.

Felles bondelag "Agrajapra" har startet sitt arbeid fra null. I første omgang har 64 serbiske og bosnjakiske husstander sluttet seg til bondelaget. Fra starten av hadde vi en ide og et håp om at man kunne, økologisk sett, produsere helsekost på en moderne måte i den urørte naturen, med målet å finne kjøpere både hjemme og i utlandet. Denne ideen har også reist et håp om at man kunne leve i dette området. For å gjennomføre dette trengte vi nye innretninger, nye frø og fruktsorter og nye raser av melkekuer. For en ny bondelagsvirksomhet trengte vi i tillegg nye kunnskaper og opplysninger om hvor langt vitenskapen innenfor landbruk og fe avl hadde kommet. Oppgaven vår var å anvende noen av modeller som ga resultater i enkelte vesteuropeiske land.

Vi fikk hjelp av noen internasjonale organisasjoner og blant de første var PHAR – EU program og IOCC fra USA. Den største hjelpen fikk vi fra norsk regjering, gjen-

nom organisasjonen Jæren Produktutvikling, Takket være samarbeidet med denne organisasjonen, deres låne og omsetnings ressurser og ikke minst oppfordringer som vi fikk fra dem, resultater som vi har oppnådd ble stadig større. Aktivitetene våre steg fra 15 til 23 landsbyer, og 238 husstander sluttet seg til bondelaget. Bondelagets eiendom vokser stadig, slik at vi i dag har maskin ring med tre traktorer og tretti tilkoblinger, to landbruksapoteker, eget lager, eget sted for frukt tørking og et lite kjøleanlegg. I løpet av oktober og november 2006 har vi fått teknologiutstyr for produksjon av svært ettertraktet kaldpresset olje, laget av gresskar frø. Forsøksproduksjon av denne oljen vil starte i begynnelsen av år 2007. Vi har fullstendig pusset opp en gammel mølle ved Japra, som på tradisjonell vis, mellom to møllestein, maler økologisk sunn integral mel. Bondelaget er også en leilighet som ble kjøpt for en agronom. Den siste god nyhet er at "Agrojapra" har den 14. november 2006, på konkursauksjon, kjøpt bygninger som var eiendom til det gamle bondelaget "Agici" i Donji Agici.

For de seks år som bondelaget har eksistert, melkeproduksjonen har steget elleve og en halv gang, arealer med nye fruktplantasjer ble utvidet til fem hektar og vi har startet med nye agurk/kornison plantasjer. Antall fe ble også betydelig større, Total inntekt ble tolv ganger større. Bondelaget har ti ansatte, og de fleste er sakyndige innenfor landbruk, fe alv og teknologi. I løpet av de seks årene ble bondelaget vårt besøkt av mange landbruksekspertter fra Universitetet i Banja Luka og fra Landbruksinstituttet i Republika Srpska. De kom med nye kunnskaper som ble benyttet på åkrene, fruktplantasjer og

staller i Japra dalen. Medlemmer av andre bondelag fra Bosnia Hercegovina, Kroatia og Serbia begynte å besøke "Agrojapra" og stille spørsmål om våre erfaringer med ønsket om å benytte dem selv.

"Agrojapra" bondelaget har skapt vilkårene for større inntekt til sine medlemmer gjennom melkeproduksjonen, som er grunnleggende inntektskjerne, og gjennom de alternative inntektskilder: dyrking og kjøp av ferske epler og plommer, agurk/kornison og gresskar frø. Samtidig har vi oppnådd vilkårene for å bygge små reproduserings kapasiteter som vil forbedre bondelagets inntekt. Som eksempel kan det nevnes behandling av frukt, tørking av frukt, behandling av frø til produksjon av gresskarolje, behandling av hvete, korn og rug til produksjon av integral mel.

Anvendelse av den positive hjemmebondelagets tradisjon og bruk av samtids norsk bondelagsmodell, har bidratt til at felles bondelag "Agrojapra" klarer å legge den definerte visjon og nøkkelmålet, trinnvis men sikkert om til praktiske resultater. I tillegg, med sine mangfoldige aktiviteter som i seg selv er fordel for landsbysamfunnet, bondelaget begynner å bli sosiallivets senter i Japra dalen.

Ansettelsesnivå, økonomisk og samsfunns utvikling av området vårt ville blitt mye bedre om vi kunne ordne Japras elveleie, bygge et overrislingsanlegg og asfaltere veien.

Oversatt til norsk Biljana Haugen

SUMMARY

The agricultural cooperative "Agrojapra" of Donji Agici was established in 2000, in the villages situated along the Japra River, below the mountain Grmec-Podgrmee, and between the rivers Una and Sana. In this north-western region of Bosnia Herzegovina, there are approximately 55 villages belonging to both national unities. The cooperative was established in this area which was devastated by the war from 1992 to 1995. For hundreds of years, Serbs and Bosnians had lived in this region as neighbours. They had different religious beliefs, but spoke the same language. In the period from 1992 to 1995, Serbs and Bosnians fought against each other. The villages were deserted and most homes were destroyed. Weeds spread on the fields and grazing land, many people left and became refugees.

Peace came after the Treaty of Dayton was signed in 1995, and people started to return to the properties they had once abandoned. Serbs and Bosnians started living next to each other again, just the way they had done before the war. Life was about to start afresh and people had no homes, no cattle and no agricultural utensils.

"Agrojapra" was established among these people, in a multi-ethnic environment. This agricultural cooperative aims at finding solutions in order to make life easier for

the people in the area, finding methods to restore and increase trust among neighbours, but it also aims at restoring life and work as a community. There used to be a cooperative there before the war as well. It was established and led by Dragan Antonic up until 1983. He was an antifascist and ended up in Norway as a prisoner during WWII. He had the opportunity to stay in a Norwegian village for a while, which helped him learn how the Norwegian farmers lived and worked. He learned a lot from them. He tried to introduce some of this new knowledge to his fellow farmers in the Jupra valley. But Dragan Antonic's cooperative only existed under the political regime of the time. After the war and the Dayton Treaty, a new political regime was established in Bosnia Herzegovina and earlier experiences gathered through the old cooperative could not be used under the new conjuncture. They had to find completely new methods for this kind of organization.

"Agrojapra" started its work from scratch. In the beginning, 64 households joined the cooperative. From the very beginning we had an idea and a hope that it would be possible, ecologically speaking, to produce healthy food with modern technology in this virgin nature and to find buyers both at home and abroad. In order to achieve that we needed new tools, new seeds and kinds of fruit, as well as new breeds of milking cows. As a new cooperative, we also needed new knowledge and information on how far science had come concerning agriculture and breeding. Our task was to apply models that had given good results in some Western-European countries.

We received help from a few international organizations. Among the first to support us were the European

program PHAR and IOCC from the United States. The first help came from the Norwegian government through the organization Jæren Produktutvikling. Thanks to this cooperation, to their loans and trade resources, and last but not least, thanks to their encouragement, we have been able to achieve ever increasing results. Our activities have spread from 15 to 23 villages, and 238 households have joined our cooperative. The cooperative's estate also grows gradually so that today we have a machine park of three tractors with 30 connections, two agricultural pharmacies, our own warehouse, our own place for drying fruit and a cold storage unit. In October and November 2006, we acquired technological tools for the production of cold pressed pumpkin seed oil, which is highly in demand. The test production of this oil will start in the beginning of 2007. We have totally renovated an old mill close to Japra which grinds healthy integral flour between two millstones using traditional methods. The cooperative also owns an apartment that was bought for an agronomist. The last good news is that on November 14th 2006, "Agrojapra" bought buildings at a bankruptcy auction. The estate used to belong to the old cooperative "Agici" in Donji Agici.

In its six years of existence, the cooperative's milk production has increased by eleven and a half, the areas with new orchards have expanded to five hectares and we have started with new cucumber/pickle plantations. The cattle have also grown. The total income has also increased by twelve. The cooperative has now ten employees, and most of them are experts within agriculture, cattle breeding and technology. During these six years, our cooperative has received a number of visitors, many of whom are agricultural experts from

the University of Banja Luka and from the Agricultural Institute of the Serb Republic. They came with new knowledge that was later applied in our fields, orchards and stalls in the Japra valley. Members of other cooperatives in Bosnia Herzegovina, Croatia and Serbia have begun to visit "Agrojapra" and ask questions about our experiences with the wish to apply the same methods themselves.

"Agrojapra" has established conditions that have enabled its members to increase their incomes through milk production, which is the fundamental income source, and through alternative income sources: cultivation and purchase of fresh apples and plums, cucumbers/pickles and pumpkin seeds. At the same time, we have managed to establish the right conditions to build up small reproduction capacities that will improve the cooperative's income. For instance, we could mention fruit treatment, fruit drying, seeds treatment for the production of pumpkin seeds oil, treatment of wheat, corn and rye for the production of integral flour.

The application of the cooperative's positive tradition combined with the contemporary Norwegian cooperative model has enabled "Agrojapra" to make its vision and goals come true, through gradual but solid steps. In addition, thanks to its numerous and various activities that are in themselves attributes for the local society, "Agrojapra" has become the center of all social life in the Japra valley.

The level of employment, the social and economical development in our area could increase even more if we could arrange the Japra's riverbed, build an irrigation system and asphalt the road.

Translated into English by Biljana Haugen

8. PRILOZI

ZADRUŽNI SAVEZ JUGOSLAVIJE

DODELJUJE

ZLATNU PLAKETU

ZADRUŽNOG SAVEZA JUGOSLAVIJE

Dragi Anđeliću

SR. Bosna i Hercegovina

U ZNAK PRIZNANJA
ZA IZUZETAN DOPRINOS
RAZVOJU POLJOPRIVREDE, ZADRUGARSTVA
I SOCIALISTIČKIH SAMOUPRAVNIH ODNOSA
NA SELU

BEOGRAD,
27.11.1952.

PREDSEDNIK
ZADRUŽNOG SAVEZA JUGOSLAVIJE

Zastupni savet Bosne i Hercegovine,
na osnovu Odluke Skupštine Zastupničkog saveta broj 50/04 od 08. 10. 2004. godine
dodjeljuje

Promen plaketa

**Zemljoradnička zadruga
"AGROJAPRA"
DONJI AGIĆI**

*Za doprinos opstanku, razvoju i reafirmaciji
zemljoradničkog zadrugarstva u Bosni i Hercegovini*

Sarajevo, 08. 10. 2004. godine

*Predsjednik
Skupštine Zastupničkog saveta
Bosne i Hercegovine*

Veljko Garača

ZADRUGARI "AGROJAPRE"

DONJI AGIĆI

ANTONIĆ EVICA
ANTONIĆ MILOVAN
ANTONIĆ RAJKO
ALIJAGIĆ KASIM
ALIJAGIĆ REZIJA
ANTONIĆ (OSTOJE) MILAN
ANTONIĆ MILAN
AGBABA DUŠAN
ARSLANOVIĆ AIŠA
ANTONIĆ LJUBAN
ČULIBRK MILAN
ČULIBRK BILJANA
DAVIDOVIĆ DUŠANKA
DAVIDOVIĆ GOJKO
DAVIDOVIĆ DUŠAN
DAVIDOVIĆ MILORAD
DURATOVIĆ IBRO
DURATOVIĆ IBRAHIM
DURATOVIĆ ČAMIL
GORONJA ČEDO
GORONJA GOJKO
IVANČEVIĆ MILANKO
JELISAVAC DRAGAN
MARINOVIĆ SLAVICA
OSTOJIĆ STANA
OSTOJIĆ JOVAN
OSTOJIĆ BORISLAV
OSTOJIĆ MILENA
PAUKOVIĆ ILIJA
PANIĆ RADIŠA
PAŠAGIĆ OSMAN

PEJIĆ SAVA
PAIĆ MILE
RISOJEVIĆ DUŠANKA
RADOŠEVIĆ ĐURO
RAILIĆ DRAGAN
RAILIĆ TOMA
RODIĆ MILKA
RODIĆ DUŠAN
STOJANOVIĆ (D) MILAN
VUKIĆ BRANE
VUJASIN ILIJA
VUJASIN STANA

GORNJI AGIĆI

BUIJUBAŠIĆ MUNIB
DIZDAREVIĆ SEAD
DIZDAREVIĆ HAZIM
DIZDAREVIĆ HALID
DŽAFIĆ SADIK
DŽAFIĆ ABDULAH
DŽAFIĆ BEKIR
FAZLIĆ HUSEIN
FAZLIĆ ZULFO
IBRAHIMAGIĆ OSMAN
IBRAHIMAGIĆ RIFAT
IBRAHIMAGIĆ EMSUD
IBRAHIMAGIĆ HRUSTE
JUSUPAGIĆ MIRZO
MAHMUTAGIĆ REMZO
MAHMUTAGIĆ MAHMUT
NAKIĆ (S) ABDULAH
MEHMEDAGIĆ MEHMED
NAKIĆ SABID

NAKIĆ SMAIL
MAHMUTAGIĆ KELIMA
OSMANAGIĆ IDRIZ
TOPALOVIĆ ARIF
TOPALOVIĆ IDRIZ
TOPALOVIĆ RASIM

ČELE

BUDIĆ SLOBODAN
ČOPIĆ MIROSLAV
GAČIĆ DRAGO
GAČIĆ SLADANA
JELISAVAC SLAVKO
JELISAVAC ŽIVKO
MUTIĆ MILE
MARINOVIĆ DALIBOR
MARINOVIĆ RAJKO
MIRIĆ DRAGO
STUDEN MILANKO
STUDEN MILE
STUDEN BORISLAV
TOPOLIĆ ZORAN
TOPOLIĆ MILANKO
VUKOJEVIĆ LUKA
VUKOJEVIĆ MIROSLAV
VUKOJEVIĆ DRAGO
VUKOVIĆ SVETO
VUKOJEVIĆ SLAVKO
VUKOJEVIĆ RAJKO
VUJIN MARIO
IVANČEVIĆ MILKA
IVANČEVIĆ MILORAD

KRŠLJE

BJELJAC DALIBOR
BJELJAC RADE
BJELJAC MILE
BJELJAC MARKO

BJELJAC MILOŠ
DROBAC MIČO
DOŠEN SLAVO
GRBIĆ GORAN
GRBIĆ PREDRAG
GLIŠTRA MILAN
GLIŠTRA RATKO
GRBIĆ BRANKO
KESIĆ DRAGOMIR
KEČA DURO
KOMOSAR PETAR
MIHAJLICA MILE
MIHAJLICA MILAN
MIHAJLICA MILANKO
MIHAJLICA MILORAD
MIHAJLICA ŽELJKO
MARAN BRANKO
MARAN MIRKO
MILJATOVIĆ SLOBODAN
NOVAKOVIĆ MILORAD
NOVAKOVIĆ MILANKO
NOVAKOVIĆ MARINKO
PAVIĆ DRAGAN
PANIĆ RADE
REPAIĆ MILOŠ
STUPAR BRANE
STUPAR MLADEN
STUPAR DUŠAN
ŠTEKOVIĆ PREDRAG
ŠTEKOVIĆ RANKO
ŠTEKOVIĆ GORAN
ŠEVIĆ RAJKO
VUJASIN DRAGO
VUJASIN DUŠKO
VUJASIN MILOVAN
VUJASIN MILAN
VUJASIN DUŠAN
VUKOJEVIĆ BORO

VUKOVIĆ JOVAN
VUKOVIĆ MARKO

MASLOVARE

ADILOVIĆ HAJRO
ADILOVIĆ NIJAZ
ADILOVIĆ HUSEIN
ČEHIĆ JUSUF
ČEHIĆ HASAN
GVOZDEN MILE
EKIĆ EMIR
EKIĆ HASAN
KARLICA GORAN
KARLICA MIRKO

SOKOLIŠTE

ADAMOVIĆ BORO
ADAMOVIĆ DUŠKO
BASRAK MIROSLAV
DRIJAČA RANKO
KOVAČEVIĆ DMITAR
KONDIĆ DRAGAN
VUJASIN DUŠAN

HOZIĆI

ARSLANOVIĆ MUSTE
ARSLANOVIĆ EDIN
ARSLANOVIĆ MUSTAFA
BAJRIĆ FEHIM
BAJRIĆ (Ć) HUSEIN
BAJRIĆ HUSEIN
ČENANOVIĆ SULEJMAN
SEJGINOVIĆ HUZEIR
DIZDAREVIĆ HASIB
DIZDAREVIĆ HASAN
DŽAFIĆ RAMO
DŽAFIĆ IBRAHIM
HAMZGIĆ EHMID

HAMZAGIĆ FADIL
HAMZAGIĆ HUSNIJA
HAMZAGIĆ REFIK
KAHRIMANOVIĆ HAKIJA
MEHINOVIĆ HAŠIM
RADIĆ RADE

MALA NOVSKA RUIŠKA

BOSANČIĆ DUŠKO
BOKAN MILE
BILIĆ RADE
MEDED DESANKA
MILJATOVIĆ MILAN
STUPAR ANĐA
TINTOR BORISLAV
UMIĆEVIĆ MIRKO
UMIĆEVIĆ MARINKO
RADANOVIĆ DUŠAN
VUČEN DOŠEN

SUHAČA

ČEHIĆ FAHRO
ČEHIĆ ŠERIF
DEDIĆ MEHMED
DEDIĆ SEJAD
DEDIĆ ISMET
HALILOVIĆ NIJAZ
HODZIĆ SEAD
IŠAKOVIĆ RIFAT
KERANOVIĆ ZAIM
ŠABIĆ SAMIR
ŠUPUKOVIĆ FEHRET
VAKUFAC JUSUF
VAKUFAC MUSTAFA
VAKUFAC JUSUF
VRANIĆ SENUDIN

BUDIMLIĆ JAPRA
DAVIDOVIĆ MILANKO
PAVIĆ ĐORĐO
PAVIĆ VLADO
RADENOVIĆ SLAVKO
SUČEVIĆ STANIMIR
VUJASIN (S) ZORAN
VUJIN GORANA
ŽIVKOVIĆ BRACO
ŠKONDRIĆ DUBRAVKO

DUGE NJIVE
DRONJAK MILAN
MARJANOVIĆ RANKO
MARJANOVIĆ MILORAD
MILUNOVIĆ TOMA
MILUNOVIĆ ŽELJKA
MILUNOVIĆ RANKO
MUDRINIĆ MILOVAN

RADOMIROVAC
DRAGIŠIĆ SVETOZAR

VITASOVCI
DAKOVIĆ NENAD
NINIĆ MILAN
BOGIĆ SLAVKO

HALILOVCI
LUKAČ DUŠAN
SEFERAGIĆ BAJRO
TOPOLIĆ DUŠAN

MARINI
MARINOVIĆ DRAGO
MARINOVIĆ PETAR
MARINOVIĆ VLADO

VEDOVICA
KARAN RAĐA
KARAN ZORAN
KARAN SLOBODAN

MISKA GLAVA
PANIĆ BRANKO
VUKIĆ MILAN
VUKIĆ RAJKO

JOHOVICA
ROKVIĆ ILIJA

HADROVCI
BUNDALO SLAVKO

MRKALJI
DAVIDOVIĆ TRIVO

CRNA RIJEKA
DEDIĆ AJŠA

MAĻA KRUPSKA
RUIŠKA
VEJNOVIĆ MILJE

JOŠAVA
RELIĆ MILJA

MISLI ZA SVAKI DAN I SVAKOG ČOVJEKA

*
IMA LJUDI KOJI ĆE SE VRATITI SA POLA PUFIA DA BI ĆULI
DUHOVITU RIDEĆ.

*
ŽIVI RADI DRUGIH, AKO HOĆEŠ DA ŽIVIŠ RADI SEBE.

*
NI JEDNO VRIJEME NIJE TAKO LOŠE DA ČOVJEK NE BI
MOGAO OSTATI POŠTEN U NJEMU.

*
BOLJE JE ZNATI SVOJ PUT, UNAPRIJED PROUĀAVATI
KARTU, DA NE BISMO ZABASALI U BARUŠTINAMA I U
DRUGIM NEGOSTOJ LUBIVIM KRAJEVIMA.

*
BUDUĆNOST SE MOŽE SPREMITI AKO SE ŽIVOT NE PREDĀ
SLUĀAJU. BOLJE JE PREDĀTI GA NEPRIJATELJU, NEGO
SLUĀAJU.

*
BUDUĆNOST ĆE NAM BITI TAKVA KAKVE SU NAM ŠKOLE.

*
BOLJI JE MRŠAV MIR NEGO DEBEĆO PROCES.

*
NIJE DOVOLJNO ĀUVATI SE OD ZLA, AKO NE ĀINIŠ DOBRO.

VELIKI ČOVJEK O VAMA SUDI PO VAŠIM VRLINAMA. A
MALI ČOVJEK PO MANAMA.

PAMETAN ČOVJEK MIJENJA MIŠLJENJE, BUDALA NIKADA.

NEMA STRAŠNIJEG NEPRIJATELJA NEGO LI ŠTO JE LICEM-
JERAN PRIJATELJ.

AKO KOMŠIJSKA KUĆA GORI, PAZI NA SVOJU.

UM ZASLJEPLJUJU SREBROLJUBIJE, SLAVOLJUBIJE I
SAMOLJUBIJE.

RDAVE POMISLI ODGONI DOBRIM.

ZLI RAZGOVORI KVARE DOBRE OBIČAJE.

NE ČINI DRUGOME ONO ŠTO NE ŽELIŠ SEBI.

ŠTO JE VLADARU PREČE - ON SAM ILI NAROD?

RDAV KOMŠIJA - VELIKO JE ZLO.

DOBRO ŽIVJETI, DOBRO ČINITI I DOBRO MISLITI - TO JE DUG
ČOVJEČIJI PRED BOGOM.

OSUDUJUĆI SEBE, PRESTAJEŠ OSUĐIVATI DRUGE.

TEŠKO JE STEĆI, LAKO IZGUBITI.

RATAR JE MIO MA KOJE VJERE BIO.

RAJO I MOJKA SVIJET HRANI.

ZDRAV RAZUM - ZDRAVA SELJAČKA PAMET.

GDJE SE ZADRUŽNA SRCA SLOŽE I OL.OVO PLIVATI MOŽE.

ŠTO VIŠE GRMLJAVINE, TO RODNJA GODINA.

U SVAKOM ŽITU IMA KUKOLJA.

U TUĐE KRAVE VAZDA VEĆE VIME.

KOME ZNANJE TOME I IMANJE.

SLOGA KUĆU GRADE.

KO NE ČUVA TUĐE, NEĆE IMATI NI SVOJE.

S TUĐEG ATA U SREĐ BLATA.

»
KO NEĆE SVOGA ZA BRATA, ON ĆE TUDEGA
ZA GOSPODARA.

*
NEBO VISOKO, A ZEMLJA TVRDA.

»
NIČJA NIJE DO ZORE GORILA.

*
NEMA PARA, NEMA NI JARANA.

»
KAKO POSLUŠ, ONAKO ĆEŠ I POŽNIJETI.

†
KO UKRADE JAJE, TAJ ĆE I KOKU.

»
NE JEDE SE SVE ŠTO LETI.

»
NE ZNA SVINJA ŠTA JE DINJA.

»
NI DOBAR VO NE MOŽE VAZDA ORATI.

»
NOSI VODU U REŠETU.

»
NIŠTA NIJE BOLJE OD DOBRE VOLJE.

»
KO HOĆE BITI SVUGDJE, NEĆE BITI NIGDJE.

»
TUDE NEPOVRAĆENO - GRIJEH NEOPROŠTEN.

»
UČINI ČOVJEKU STO PUTA DOBRO, JEDNO NE UČINI SVE JE
ZABORAVLJENO.

»
HITNJA JE ĐAVOLSKI POSAO.

»
LJEPJA RIJEČ GVOZDENA VRATA OTVARA.

»
KO BRZO SUDI, BRZO SE KAJE.

»
KO ZLO ČINI, DOBRU SE NE NADA.

»
KO ISTINU GUDI, GUDALOM GA PO PRSTIMA BIJU.

»
KO ŽIVI U MIRU, SVAKI DAN JE NA PIRU.

»
ZAVIDNOST JE TUGA PROTIV SRČE I NAPRETKA
BLIŽNJEGA.

»
MI SAMI SEBE BESČASTIMO I SRAMOTIMO
KAD PANJKAMO I OMALOVAŽAVAMO ČAST DRUGIH.

»
ZADRUGA JE ZVJEZDA VODILJA KOJU SVI NARODI VIDE.
A UDRUŽIVANJE JE ZAKON ŽIVOTA I NAPRETKA.

PODRUČJE DJELOVANJA ZEMLJORADNIKE ZADRUGE «AGROPIRA» JONJI AGICI

LEGENDA 2

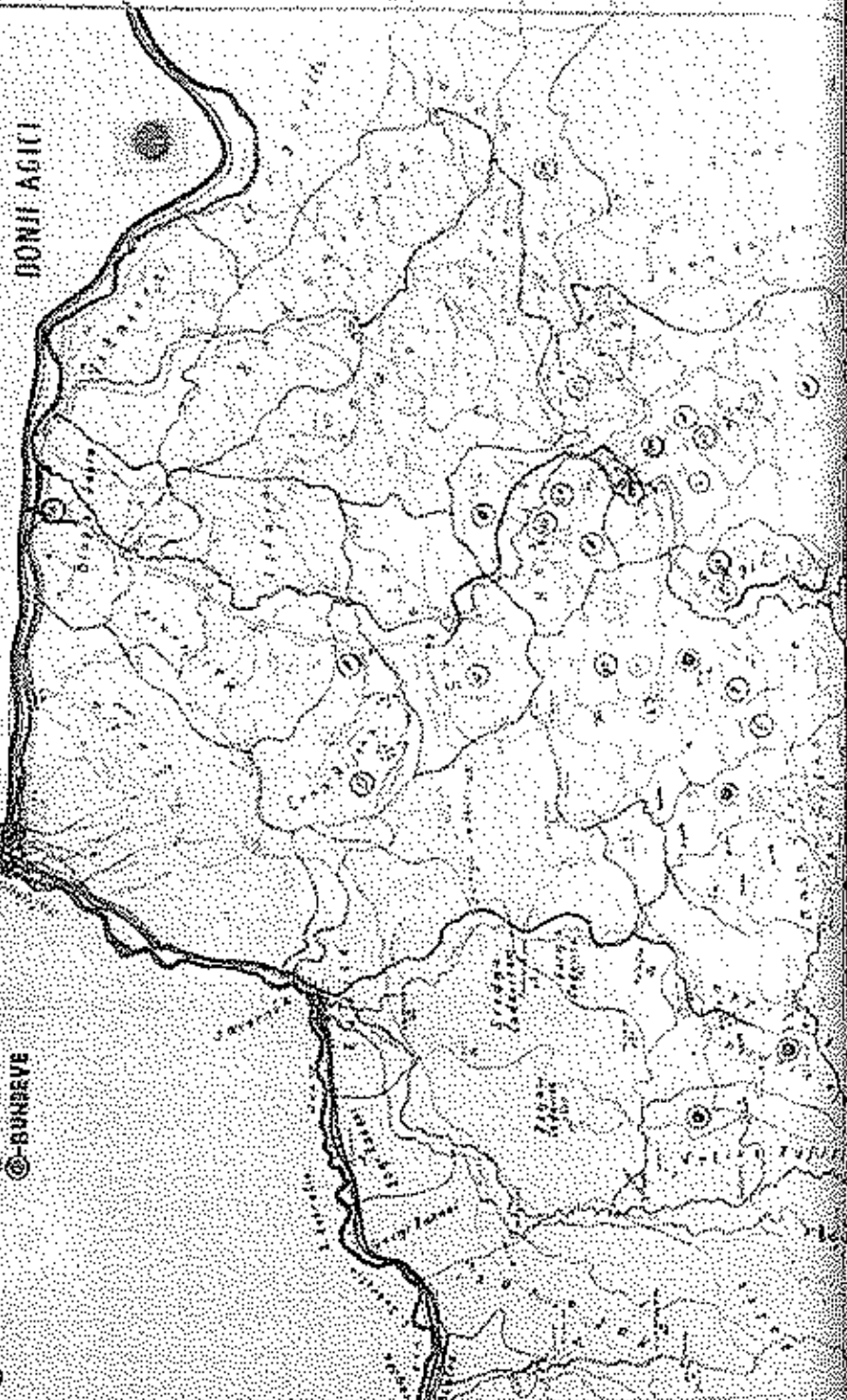
⊙ - VOJ. JARUKE

⊙ - VOJ. SLIWE

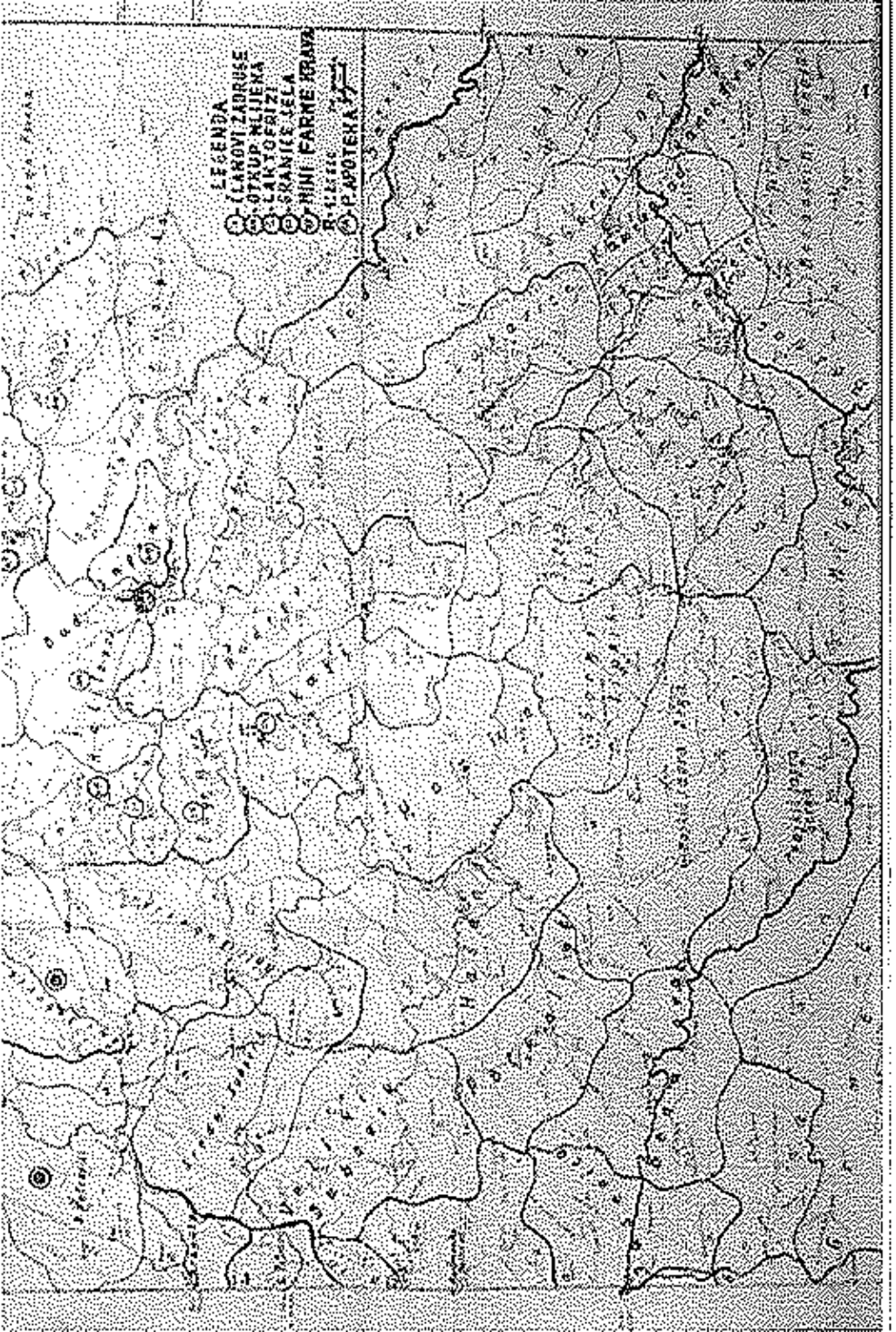
⊙ - KORNISOHI

⊙ - PAPRIKE

⊙ - BUNDEVE

- LEGENDA
- 1. ČARNOVI ZADRUŽE
  - 2. OŠAUP NLIJENA
  - 3. LAK TOFRIZI
  - 4. SRANICE JELA
  - 5. PUNI FARME KRAVA
  - 6. ČEŠE
  - 7. P. APOTEKA

LITERATURA

1. Bateman, Milford, Maleković, Sanja, Strategija razvoja zadrugarstva Hrvatske, Kards program Evropske unije za Hrvatsku, Ecodes, 2003;
2. Defilipis, prof. dr Josip: Poljoprivreda i razvoj, Školska knjiga, Zagreb, 2005;
3. Dlesk, dr Mihael, Privredni subjekti u agrosektoru Srbije; Institucionalne reforme i tranzicija poljoprivrede u Republici Srbiji, Sveska 1, redaktori: Zakić, prof. dr Zorka, Rikalović, prof. dr Gojko, Stojanović, dr Žaklina, Ekonomski fakultet, Beograd 2002;
4. Dobrotoljublje, tom I-V, Hilendarski zapisi, 2002-2003;
5. Grbić, dr Vladimir: Teorije seljačke ekonomije i nova agrarna politika, Ekonomski institut i Beograd, 1997;
6. Ivanović P., dr Srboľjub, Bogovac, dr Violeta: Izvozna tržišta, širenje evropske unije i Jugoistočna Evropa; Institucionalne reforme i tranzicija poljoprivrede u Republici Srbiji, Sveska 1, redaktori: Zakić,

prof. dr Zorka, Rikalović, prof. dr Gojko, Stojanović,
dr Žaklina, Ekonomski fakultet, Beograd 2002;

7. Mataga, mr Željko: Seljak i zadruga, Prosvjeta,
Bjelovar, 1995;

8. Mataga Željko, Papeš Davorin, Petak Antun,
Poljoprivredne zadruge u zemljama Evropske unije,
Sociologija sela 167(1), Zagreb, 2005;

9. Mendras, prof. dr Henri: Seljačka društva,
Globus, Zagreb, 1986;

10. Milinović, mr Ante: Problematika osnivanja i
razvoja zavičajnog muzeja u Bos. Novom - magistarski
rad, Zagreb, 1984;

11. M. Mitrović, dr Milovan: Novo zadugarstvo
kao činilac održivog ruralnog razvoja, Multifunkcio-
nalna poljoprivreda i ruralni razvoj, Tematski zbornik,
Beograd, 2005;

12. Narodne poslovice i zagonetke, Prosvjeta,
Zagreb, 1952.

13. Petak, dr Antun: Selo u tranziciji, Sociologija
sela 43-48, Zagreb, 2002;

14. Popović, dr Goran, Moguće opcije teritorijalne i
administrativne organizacije institucija ruralnog
razvoja u Republici Srpskoj, Tematski zbornik:
Poljoprivreda u tranziciji - Komparativna iskustva i

perspektive, Institut za ekonomiku poljoprivrede - časopis Ekonomika poljoprivrede, 2004;

15. Popović Vesna, dr Cvijanović Drago, dr Živković Verica, Poljoprivreda i ruralni razvoj u zemljama Jugoistočne Evrope, Simpozij agroekonomista, Poljoprivredni fakultet, Beograd, 2003;

16. C. Ranđelović, prof. dr Viden: Osnovi zadrugarstva i zemljoradničko zadrugarstvo, Poljoprivredni fakultet - Zadružni savez Srbije, 1999;

17. Sergejevskij, Dimitrije: Arheološki nalazi kod Bihaća i Bos. Novog, separat iz "Glasnika zemaljskog muzeja" Sarajevo, Sarajevo, 1939;

18. Šekspir Viljem, Atinjanin Timon, Vajat - Srpska književna zadruga - BIGZ, Beograd, 1995;

19. Ševarlić, prof. dr Miladin, Vasiljević, dr Zorica, Razvoj organske poljoprivrede i implementacija GMO; Institucionalne reforme i tranzicija poljoprivrede u Republici Srbiji, Sveska 2, redaktori: Zakić, prof. dr Zorka, Rikalović, prof. dr Gojko, Stojanović, dr Žaklina, Ekonomski fakultet, Beograd 2003;

20. Štambuk, prof. dr Maja: Prostor iza: Selo i modernizacija - kratka povijest nesporazuma, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2002;

21. Tasić, dr Nikola: Praistorija Jugoslavije, Knjiga III, Sarajevo, 1980;

22. Todić, dr Drago: Ruralni pejzaž novogradske opštine, Banja Luka, 2006;

23. Volk, dr Tinica: Uticaj agrarne politike na razvoj poljoprivrede Slovenije u periodu tranzicije i uključenja u Evropsku uniju, Društvo agrarnih ekonomista Slovenije i Srbije, Ljubljana, Beograd, 2004;

24. Zakić Vujatović, prof. dr Zorka: KOOP Menađment, Dunav grupa - Dunav Preving a.d., Beograd, 2000;

25. Zakić-Vujatović, prof. dr Zorka: Agrarna ekonomija, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001;

26. Zakić, prof. dr Zorka, Stojanović, dr Žaklina, Renesansa ruralnog sveta - Projekcija za dvadeset prvi vek; Institucionalne reforme i tranzicija poljoprivrede u Republici Srbiji, Sveska 3, redaktori: Zakić, prof. dr Zorka, Rikalović, prof. dr Gojko, Stojanović, dr Žaklina, Ekonomski fakultet, Beograd 2004;

26. Zakić, prof. dr Zorka, Stojanović dr Žaklina, Osnove za izradu modela ruralnog razvoja u Srbiji; Institucionalne reforme i tranzicija poljoprivrede u Republici Srbiji, Sveska 4, redaktori: Zakić, prof. dr Zorka, Rikalović, prof. dr Gojko, Stojanović, dr Žaklina, Ekonomski fakultet, Beograd 2005;

28. Župančić, dr Milan: Vitalni poljoprivrednici i drugi akteri u razvoju ruralnih područja, Zbornik - Selo: Izbor ili usud, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2002;

SADRŽAJ

1. PRISTUP

- 1.1. Predgovor 9
- 1.2. U susret novoj viziji zadrugarstva u BiH 15
- 1.3. Dolina Japre kroz istoriju 21

2. POVJERENJE TEMELJ ZADRUGARSTVA

- 2.1. »Naš Dragan« iz Agića 29
- 2.2. Trideset godina povjerenja 32
- 2.3. Novi život Japranske doline 36
- 2.4. Ljudi iz doline Japre 42
- 2.5. Beg iz siromaštva 46

3. NOVI POČETAK NA GOLOJ LEDINI

- 3.1. Lična karta »Agrojapre« 53
- 3.2. Skupština kao vrhovni organ upravljanja 54
- 3.3. Područje djelovanja 57
  - 3.3.1. Prednosti 57
  - 3.3.2. Slabosti 58
  - 3.3.3. Tekući poslovi 59
  - 3.3.4. Vizija i ključni ciljevi 60
  - 3.3.5. Programi 2000 – 2015 61
- 3.4. Ostvareni rezultati 63
  - 3.4.1. Otkup mlijeka 63
  - 3.4.2. Obnova stočarstva 66
  - 3.4.3. Obnova mehanizacije 68
  - 3.4.4. Poljoprivredne apoteke 70
  - 3.4.5. Novi plantažni voćnjaci 72
  - 3.4.6. Prerađa voća 74
  - 3.4.7. Nove plantaže povrća 76
  - 3.4.8. Poljoprivredno obrazovanje 78

3.4.9. Ukupan prihod 2000 – 2005	82
3.5. Saradnja sa domaćim i međunarodnim organizacijama	83
3.5.1. Oni su podržali »Agrojapru«	83
3.5.2. Obnovljen most na Japri	84
3.5.3. Ugoštili smo razne delegacije	86
3.5.4. Posebno značajna saradnja sa Jaeren Produktutvikling	90
4. ZADRUŽNI PUTEVI I BESPUNICE	
4.1. Zašto se Milovan vratio u zavičaj	105
4.2. Iskoristiti ljudske i prirodne rusurse	111
4.3. Zadrugarstvo ni na nebu ni na zemlji	120
5. IDEJE I INICIJATIVE	
5.1. Povećati proizvodnju, produktivnost i kvalitet	135
5.2. Prijedlog otvaranju Poljoprivredne škole u Novom Gradu	140
5.3. Škola za unapređenje zadrugarstva u BiH	142
5.4. Ništa bez asfaltnog puta	149
5.5. Teme za razmišljanje	151
6. DOBROVOLJNOST, JEDNAKOST I POŠTENJE	
6.1. Zadrružni identitet	155
6.2. Neki rezultati zadrugarstva u svijetu i kod nas	157
6.3. Kako Ujedinjene nacije i svjetski eksperti vide ulogu zadruga i zadrugarstva	160
6.4. Ciljevi zajedničke poljoprivredne politike Evropske unije	161
6.5. Koncept integralnog ruralnog razvoja Evropske unije	161
6.6. Zadrugarstvo u Evropskoj uniji	163
6.7. Deset razloga za podršku zadrugama	167

7. REZIME	169
SAMMENDRAG	173
SUMMARY	177
8. PRILOZI	
8.1. Plakete	182/183
8.2. Zadrugari »Agrojapre«	185
8.3. Misli za svaki dan i svakog čovjeka	189
8.4. Karta područja djelovanja »Agrojapre«	194/195
LITERATURA	197

Štampanje knjige pomogli su:

- ❖ Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Vlade RS;
- ❖ Ministarstvo poljoprivrede američke Vlade USDA kroz projekat Međunarodne pravoslavne dobrotvorne organizacije IOCC
- ❖ Raiffeisen banka d.d. BiH
- ❖ OZZ "Agro Una" - Donje Vodičevo
- ❖ OZZ "Bio Žandrak" - Šamac
- ❖ OZZ "Nevesinje" - Nevesinje
- ❖ OZZ "Agrojapra" - Donji Agići

Izdavač:
Književna zajednica "VASO PELAGIĆ", Banja Luka

Za izdavača:
Miladin BERIĆ

Fotografije i naslovnica:
Milovan ANTONIĆ

Kartu područja "Agrojapre" uradio:
Drago MUTIĆ

Kompjuterska obrada:
Dipl. ing. Nada NEŠKOVIĆ

Tehnička obrada:
Stanislava Taša GAVRILOVIĆ

Štampa:
ART print, Banja Luka

Za štampariju:
Milan STIJAK

Tiraž:
500 primjeraka

СР - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

334.73.(497.6)

АНТОНИЋ, Милован

"Агројарна" задружни ратоказ и Подгмеџа / Милован
Антонић. - Бања Лука : Књижевна заједница "Вихо Рајаци",
2006 (Бања Лука : Art print), 203 стр. : илустр. : 21 cm

Тираж 500. - Стр. 9-13: Предговор / Милован Антонић. -
Библиографија: стр. 197-200. - Списак чланова задругари
"Агројарне": стр. 185-188. - Summary.

ISBN 99938-24-08-9

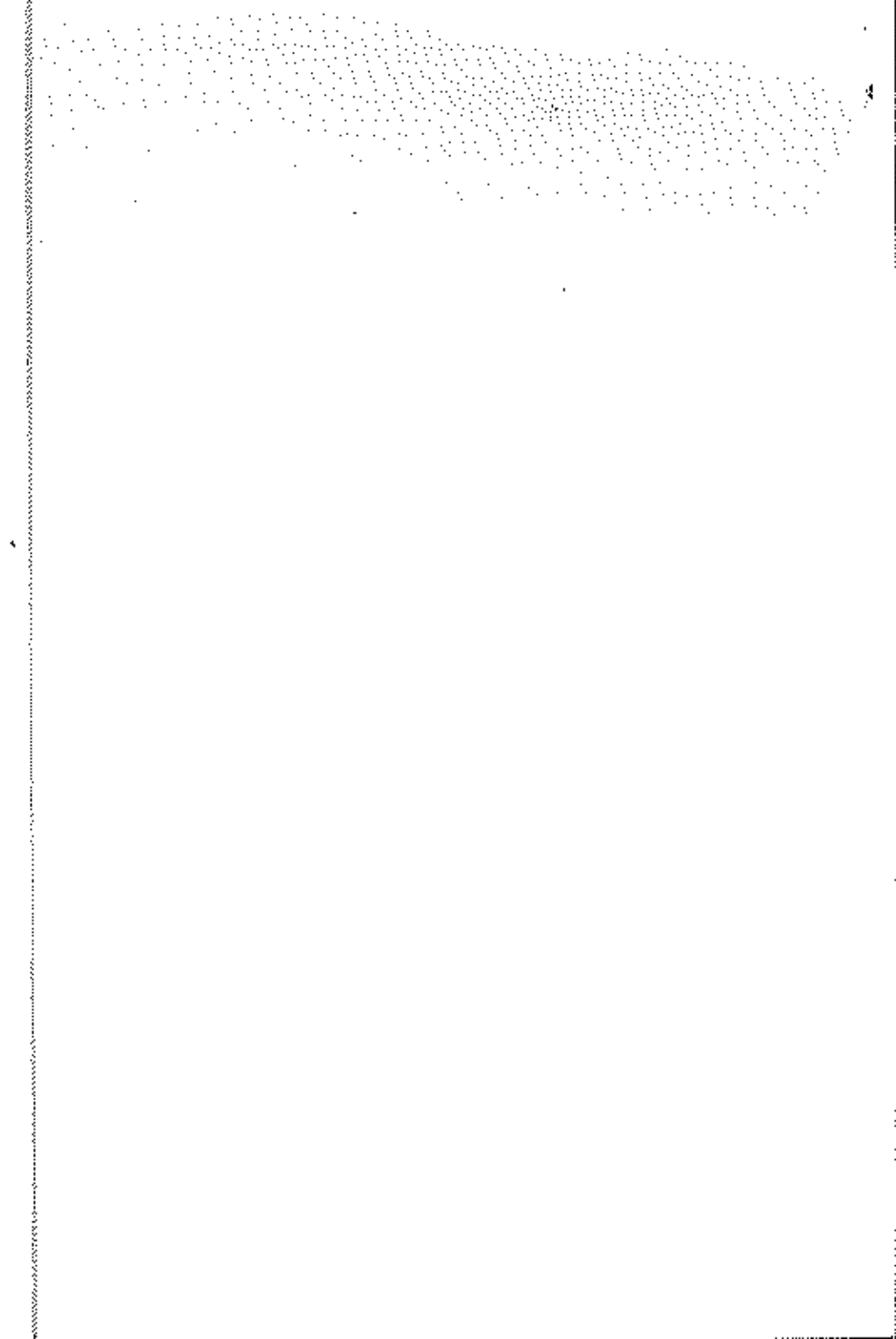
ГЛО: ЗАДРУГА "АГРОЈАРНА" - Босна и Херцеговина

MFN: 003749

Wmls: Knjibito

OZZ AGROJAPRAZ
ZADRUŽNI PUTOVAČI U PODGRMEČU

ISBN 99938-24-08-9